

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SURİYE’DEKİ İÇ SAVAŞIN GÜNEYDOĞU ANADOLU
BÖLGESİNİN EKONOMİSİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet UĞUR

HAZIRLAYAN
Serhat YASUGEY

MALATYA 2018

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SURİYE’DEKİ İÇ SAVAŞIN GÜNEYDOĞU ANADOLU
BÖLGESİNİN EKONOMİSİNE ETKİSİ**

Serhat YASUGEY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet UĞUR**

MALATYA - 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞIN GÜNEYDOĞU
ANADOLU BÖLGESİNİN EKONOMİSİNE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET UĞUR

HAZIRLAYAN
SERHAT YASUGEY

Jürimiz 28.09.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ ~~doktora~~ tezini (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunarak İktisat Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Doç. Dr. Ahmet Uğur (Danışman)
2. Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Şirin SÖKMEN
3. Dr. Öğr. Üyesi Yunus AÇCI

İmzası

.....
.....
.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “**Suriye’deki İç Savaşın Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Ekonomisine Etkisi**” adlı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Serhat YASUGEY

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

... / ... / 2018

Serhat YASUGEY

TEŞEKKÜR

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanıp gerçekleştirilmesinde değerli bilgileri ile bana yol gösteren, kendisine ne zaman ihtiyacım olduğunda kıymetli zamanını bana ayırıp sabırla ve ilgiyle faydalı olacak bilgiler sunan, güler yüzlü ve samimi oluşunu görüp bildiğim için her sorun yaşadığımda yanına hiç çekinmeden gittiğim kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Ahmet UĞUR'a, yüksek lisans öğrenimim boyunca desteğini esirgemeyen sevgili kardeşim Selman YASUGEY'e, eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olup maddi ve manevi desteğini bir an olsun esirgemeyen, bana sürekli yol gösterip yönlendiren çok değerli amcam Kahraman YASUGEY'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Malatya 2018

Serhat YASUGEY

ÖZET

Bu çalışmada Suriye İç Savaşından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ne derece etkilendiği ekonomik veriler yardımıyla açıklanmıştır. Çalışmada öncelikle Arap Baharı adı verilen Ortadoğu'daki yönetim karşıtı halk hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olan faktörler ve bunun 2011 Mart tarihi itibarıyla Suriye'de etkili olmaya başlaması, gün geçtikçe daha da büyüyen uluslararası bir sorun haline geldiği süreç üzerinde durulmuştur. Uluslararası aktörlerin Suriye Krizine nasıl müdahil oldukları, hangi politikaları izledikleri ve krizin çözümü için atılan adımlar detaylı olarak açıklanmıştır. Göç, mültecilik ve sığınmacılık kavramları detaylı olarak irdelenmiştir. Türkiye'de ve dünya genelinde mülteci ve sığınmacı kavramlarının çerçevesi ile Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların hukuki statüleri ele alınmıştır. Bunun yanında Türkiye'ye yönelik Suriyeli sığınmacı göçüyle Türkiye'deki sayılarına ve barınmalarına ilişkin veriler sunulmuştur. Daha sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Suriye İç Savaşından nasıl etkilendiği noktasında ekonomik göstergelerin (ihracat, ithalat, enflasyon, iş gücü piyasası parametreleri, turizm) yıllar itibarıyla değişimleri göz önünde bulundurularak detaylı bir analiz yapılmıştır. Son olarak, elde edilen veriler ışığında bir sonuca ulaşıp değerlendirilmesi yapılmış ve konuyla ilgili çeşitli çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Suriye İç Savaşı, Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Ekonomi

ABSTRACT

In this study it is explained that to what extent Southeastern Anatolia of Turkey has affected by Syrian Civil War with the help of economic data. First of all, it is examined in the study that the initiative factors which has caused to birth of Arab Spring which is a civil commotion against regimes in the Middle East and emerging of Arab Spring in Syria after March 2011 and its process of evolving to an international crisis. How international agents have involved in the Syrian Crisis, which policies they have traced and the taken steps for solving the crisis are explained in details. Immigration, refugee terms are studied in detail. The frame of refugee term in Turkey and the world and the statue of Syrian refugees in Turkey are discussed. In addition, the data about the number of Syrian refugees in Turkey and their sheltering conditions are presented. After that, how Southeastern Anatolia of Turkey has affected from Syrian Civil War is explained in detail by taking into consideration of economic indicators (export, import, inflation, labor market parameter, tourism). Finally, it has been reached a conclusion and assessed in the light of acquired data and it has been presented different solution afters.

Key Words: Arab Spring, Syrian Civil War, Syrian Refugees in Turkey, Southeastern Anatolia of Turkey, Economy

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ONUR SÖZÜ	iv
BİLDİRİM.....	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞ VE TÜRKİYE	3
1.1. Suriye İç Savaşı'nın Tarihçesi	3
1.2. Arap Baharı'nın Ortaya Çıkmasına Sebep Olan Faktörler	3
1.2.1. Sosyal ve Ekonomik Nedenler	4
1.2.2. Siyasal Nedenler	4
1.2.3. Teknolojik Gelişmeler	5
1.3. Suriye İç Savaşı	6
1.4. Suriye İç Savaşı Nedeniyle Türkiye'ye Yapılan Göçler	26
1.4.1. Göç Kavramı	26
1.4.2. Mülteciliğin Kavramsal Çerçevesi	28
1.4.3. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin Kurulması	29
1.4.4. Türkiye'de Mevzuatta Mülteci ve Sığınmacı Kavramı	30
1.4.4.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	30

1.4.4.1.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Sağlamış Olduğu Koruma Statüleri	31
1.4.4.1.1.1. Mülteci	31
1.4.4.1.1.2. Şarh Mülteci.....	31
1.4.4.1.1.3. İkincil Koruma	32
1.4.4.1.1.4. Geçici Koruma	32
1.4.5. Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü.....	33
1.4.6. Suriyeli Sığınmacı Krizi	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	44
SURİYE İÇ SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN EKONOMİK DURUMU.....	44
2.1. İhracat.....	46
2.2. İthalat.....	58
2.3. İş Gücü Piyasası Göstergeleri	66
2.4. Enflasyon	76
2.5. Turizm.....	81
2.6. Bütçe Giderleri	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	88
SURİYE’DEKİ İÇ SAVAŞIN GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ	88
3.1. Suriyeli Sığınmacı Akınının Yarattığı Başlıca Sorunlar	90
3.1.1. Barınma İmkânlarının Yetersizliği	90
3.1.2. Eğitim Konusunda Yaşanan Aksaklıklar	91
3.1.3. Sağlık Sorunları	93
3.1.4. Dil Farklılığı	95
3.1.5. Suç Oranındaki Artış Endişesi	95
3.1.6. Nüfus Sorunu.....	96

3.2. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Maliyeti.....	97
3.3. Suriyeli Sığınmacılar ile İlgili Yanlış Olduğu Halde Doğru Bilinen Hususlar	98
3.3.1. Devlet Tarafından Suriyelilerin Telefon Faturasının Ödenmesi.....	98
3.3.2. Devletin Suriyelilere Maaş Vermesi.....	98
3.3.3. Sınavsız Bir Şekilde Suriyelilerin İstedikleri Üniversiteye Girebilmesi	99
3.3.4. Suriyelilerin Araçları İçin Vergi Ödememesi	99
3.3.5. Suriyelilerin Seçimlerde Oy Kullanması	99
3.3.6. Suriyelilere Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Evlerinin Bedava Verilmesi	99
3.3.7. Suriyelilerin Devlet Memuru Olarak Çalışabilmesi.....	99
3.4. Suriyeli Sığınmacıların İhracat – İthalat Değerleri Üzerinde Yarattığı Etkiler ve Bu Konuda Yapılması Gerekenler	102
3.5. Suriyeli Sığınmacıların Türk İş Gücü Piyasası Üzerindeki Etkileri.....	104
3.5.1. Kayıt Dışı İstihdam Konusunda Suriyeli Sığınmacıların Ekonomiye Etkisi	105
3.5.1.1. Suriyeli Sığınmacıların Kayıt Dışı İstihdamda Ekonomideki Olumlu Etkileri	105
3.5.1.1.1. İstihdam Yaratma Etkisi.....	105
3.5.1.1.2. Gelir Etkisi.....	106
3.5.1.1.3. Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlaması	106
3.5.1.1.4. Rekabeti Artırma Etkisi.....	107
3.5.1.2. Suriyeli Sığınmacıların Kayıt Dışı İstihdamda Ekonomideki Olumsuz Etkileri	107
3.5.1.2.1. Vergi Gelirlerinde Azalmaya Neden Olması.....	107
3.5.1.2.2. Vergi Adaletini Ortadan Kaldırması	107
3.5.1.2.3. Kaynak Dağılımında Olumsuz Etki Yaratması	108
3.5.1.2.4. Haksız Rekabete Sebep Olması	108
3.5.1.2.5. Ekonomik Verilerin Doğru Analiz Edilmesini Engellemesi	109

3.5.1.2.6. Çocuk Emeginin Sömürülmesine Sebep Olması.....	109
3.6. Suriyeli Sığınmacılar Konusunda ILO’nun Yaptığı Çalışmalar.....	114
3.6.1. Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi.....	114
3.6.2. Suriyeli Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Teşvik Edilmesi Projesi	114
3.6.3. Türkiye’de Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların İş Gücü Piyasasına Katılımının Geliştirilmesi Projesi.....	115
3.6.4. Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların Geçim Koşullarını İyileştirme ve İnsana Yakışır İş Fırsatlarını Artırma Projesi	115
3.6.5. Türkiye’de Suriyeli Akınına ILO’nun Yanıtı Projesi	115
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	121

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. 1. Suriye’ye Komşu Ülkelerdeki Suriyeli Sığınmacı Sayısı	35
Tablo 1. 2. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	36
Tablo 1. 3. 10 ilde Kurulan 21 Geçici Barınma Merkezindeki Suriyeli Sayısı	37
Tablo 1. 4. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	39
Tablo 1. 5. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	40
Tablo 1. 6. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	42
Tablo 2. 1. Suriye Krizinden Etkilenen Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile Hatay, Mersin ve Adana’nın Nüfus Değişimi	45
Tablo 2. 2. Türkiye’nin Suriye’ye İhracatı	46
Tablo 2. 3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinin Suriye’ye İhracatı	48
Tablo 2. 4. Türkiye’nin Suriye En Çok İhraç Ettiği Ürün ve Ürün Grupları	53
Tablo 2. 5. Türkiye’nin Arap Baharı’nın Yaşandığı Başlıca Ülkelere İhracatı	57
Tablo 2. 6. Türkiye’nin Suriye’den İthalatı	59
Tablo 2. 7. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Seçili İllerin Suriye’den İthalatı	60
Tablo 2. 8. Türkiye’nin Suriye’den En Çok İthal Ettiği Ürün ve Ürün Grupları	62
Tablo 2. 9. Türkiye’nin Arap Baharı’nın Yaşandığı Başlıca Ülkelerden İthalatı	65
Tablo 2. 10. Türkiye Geneli İş Gücü Piyasası Göstergeleri	66
Tablo 2. 11. TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İş Gücü Piyasası Parametreleri	70
Tablo 2. 12. Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketlerin İçinde Suriyeli Şirket Sayısı ve Sermayeleri	75

Tablo 2. 13. Türkiye Geneli TÜFE Bazlı Enflasyon Oranları	76
Tablo 2. 14. TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Yıllık TÜFE Bazlı Enflasyon Oranları	78
Tablo 2. 15. En Çok Suriyeli Sığınmacıya Ev Sahipliği Yapan Seçili Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerindeki Konut Satış Sayısı	80
Tablo 2. 16. Türkiye’ye Gelen Suriyeli Turist Sayısı	81
Tablo 2. 17. Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis’e Gelen Toplam Yabancı Turist Sayısı	83
Tablo 2. 18. En Çok Suriyeli Sığınmacı Barındıran Seçili Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinin Bütçe Giderleri	86
Tablo 3. 1. Suriyeli Sığınmacılara Eğitim Hizmeti.....	92
Tablo 3. 2. Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Sağlık Hizmeti.....	94

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:Afet ve Acil Durum Yönetimi
AFKEN	:Afet Geçici Kent Yönetimi Sistemi
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
BMMYK	:Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	:Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
GBM	:Geçici Barınma Merkezi
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞİD	:Irak Şam İslam Devleti
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
MTV	:Motorlu Taşıtlar Vergisi
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ORSAM	:Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
PRM	:ABD Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu
PYD	:Demokratik Birlik Partisi
RBSA	:ILO Temel Gönüllü Finansman
SDMK	:Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Komisyonu

SNHR	:Suriye İnsan Hakları Ağı
STA	:Serbest Ticaret Antlaşması
SUK	:Suriye Ulusal Konseyi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
TEPAV	:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESEV	:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOBB	:Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ	:Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜFE	:Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	:Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YDSİK	:Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi
YPG	:Halk Koruma Birlikleri
YUKK	:Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
ss.	:Sayfa Sayısı

GİRİŞ

Tunus'ta 2010 yılında başlayan ve Arap Baharı adı verilen halk ayaklanmaları Ortadoğu'nun çeşitli ülkelerinde etkisini göstermiştir. 2011 Mart tarihi itibarıyla Suriye'de de etkisini göstermeye başlamıştır. Suriye'de yönetimi elinde bulunduran Esad rejimine karşı yapılan gösteriler ilk etapta fazla destek bulamasa da zamanla ülkenin tamamına yayılmış ve daha fazla destek görmüştür. Bir yanda Esad rejimi diğer yanda da Esad rejimine karşı olan muhalifler arasında yaşanan çatışmalar gün geçtikçe daha çok şiddetlenmiş ve ülkede bir iç savaş halini almıştır. Böyle olunca artık Suriye ile sınırlı kalmayan uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Uluslararası arenada en çok tartışılan konuların başında yer alan Suriye Krizi birçok ülkenin müdahil olduğu bir duruma gelmiştir. ABD, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeler muhalifleri destekleyip Esad rejiminin yıkılmasını desteklerken; Rusya, Çin ve İran gibi ülkeler de Esad rejimini desteklemişlerdir. Uluslararası arenada Suriye Krizinin çözümü için atılan adımlar Rusya ve Çin'in karşı olması ile birlikte sonuçsuz kalmış ve çözülemeyen bir sorun olarak günümüze kadar süregelmiştir.

Yaşanan iç savaş sebebiyle Suriyeliler tek çare olarak ülkelerini terk ettiler. Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelere sığınmışlardır. Türkiye, ilk başta açık kapı politikası ile kapılarını açtığı Suriyeli sığınmacı sayısı günümüzde 3.5 milyonu aşmıştır. Suriye'de krizin giderek daha da büyümesi ve bunun sonucu olarak daha çok insanın hayatını kaybettiği bir ortamda Suriyeliler gün geçtikçe daha çok sayıda Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Böyle bir durumda Suriye ile sınır komşusu olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi en çok Suriyeli sığınmacı akınına maruz kalabilmiştir. Çalışmamızda 2011 yılı öncesi ve sonrası Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin genel ekonomik durumu veriler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Suriye'deki iç savaşın tarihçesi ve Türkiye'ye olan etkileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Suriye İç Savaşı öncesi ve sonrası genel ekonomik durumu incelenmiştir. Bu bölümde ihracat, ithalat, enflasyon, iş gücü piyasası parametreleri (işsizlik oranı, iş gücüne katılma oranı, istihdam oranı), turizm ve

bütçe giderleri veriler yardımıyla Türkiye ortalamalarına göre bölgede nasıl seyrettiği karşılaştırılarak Suriye Krizinin bölgede nasıl etkiler yarattığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapıp sonuca ulaşılmış ve konuyla ilgili çeşitli çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Çalışmanın hazırlanmasında kütüphane araştırması ve çoğunlukla medya taramasından faydalanılmıştır. Konunun güncel olması sebebiyle birden fazla makale ve habere ulaşılmıştır. Kullanılan kaynaklar kütüphane ve internet ortamından elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞ VE TÜRKİYE

1.1. Suriye İç Savaşı'nın Tarihçesi

Ortadoğu coğrafyasında yaşanan en önemli ve geniş çaptaki yönetim aleyhindeki halk isyanı Tunus'ta Aralık 2010 tarihinde Muhammed Bouazizi adlı gencin bedenini ateşe vermesiyle başlamış, ardından bu hareket diğer Ortadoğu ülkeleri olan Suriye, Yemen, Mısır ve Bahreyn gibi ülkelerde de etkili olarak köklü bir değişime etki etmiştir. Yaşanmaya başlanan bu halk hareketleri Mısır'da Muhammed Mursi, Libya'da Muammer Kaddafi ve Tunus'ta Zeynel Abidin'in yıllardır süre gelen iktidarlarının sonunu getirmeyi sağlamıştır. Suriye'de Mart 2011 tarihinde başlayan Esad rejimi karşıtı hareketler günümüzde de devam etmekte olup uluslararası platformda gündemi en çok meşgul eden öncelikli bir konu olarak yer alabilmektedir (Orhan, 2013: 22-27).

Ortadoğu'daki yönetim aleyhindeki halk ayaklanmaları Arap Baharı adı ile anılmıştır. Arap Baharı adı verilen bu süreci etkileyen bir takım sebepler olabilmektedir (İnaç, 2011: 487-501).

1.2. Arap Baharı'nın Ortaya Çıkmasına Sebep Olan Faktörler

Arap Baharı adı verilen sürecin meydana gelmesine sebep olan ekonomik darboğazlıklar, siyasi tikanıklar, olumsuz hayat şartları, kısıtlanan özgürlükler (Dede, 2011: 23-24), ülke yönetiminde aile fertlerine yetki verilmesi anlayışı ve yönetimde halka konuşma hakkı verilmemesi (Arı, 2004: 365-366) gibi çeşitli birden fazla sorun birbirine bağlı olarak olayların bölge ülkelerinin tümüne yayılmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Esasında Arap Baharı'nın yaşanması sömürgecilik sonrasında bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerin ulusallaşma şuurlarının oluştuğunun belirtisi olduğu kabul görülebilmektedir (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 150).

Arap Baharı'nın yaşanmasına sebep olan faktörler başlıca; sosyal ve ekonomik nedenler, siyasal nedenler ve teknolojik ilerlemeler olarak sıralanabilir.

1.2.1. Sosyal ve Ekonomik Nedenler

Arap Baharı'nın başlamasına sebep olan faktörler bölge ülkelerinde var olan kötü yaşam şartları, gıda ihtiyacını gidermede yaşanan zorluklar, işsizlik, enflasyon ve petrol fiyatlarının artıp azalması etkileyici olmuştur (Buzkiran ve Kutbay, 2013: 150). 1979 yılında petrol krizinin sonrasında yaşanan ekonomik bozulmalar çeşitli politik sorunlar, fiyat artışları, yüksek işsizlik oranları, ülke yönetimlerinde yapılan yolsuzluklar ve konut sıkıntısı da bölgeyi gün geçtikçe patlamak üzere olan bir bomba haline getirmiştir. Çünkü 2003 yılındaki Irak Savaşı ile Saddam Hüseyin yönetimi sona ererken petrol fiyatı 27 dolar iken bir yıl sonrasında 37 dolar olmuştur. Petrol fiyatlarındaki bu artış, ihracatı büyük ölçüde petrole bağlı ülkelere son derece yaramıştır. Son 30 yıllık süreçte bölgedeki en düşük gelirli % 20'lik kesimin milli gelirden aldığı pay ortalama % 5 seviyesinde iken, % 20'lik en zengin kesim ise milli gelirden yaklaşık % 75'lik oldukça yüksek bir pay almıştır (Paksoy vd. , 2012: 50). Yaşanan bu adaletsiz durum da diğer sebepler gibi Arap Baharı'nın fitilini ateşlemiştir (Buzkiran ve Kutbay, 2013: 151).

Petrol fiyatlarındaki artışa karşın refah seviyesinde artış yaşanmaması, bunun yanında adaletsiz gelir dağılımının daha da kötüleşmesi sonucu halklar arasında huzursuzlukları artırmıştır (Allanson vd. , 2012: 45-56). Halkın her gün daha da fakirleşmesi, özel sektörün yetersiz ve devletin gözetimi ve denetiminde olması gibi durumlar sonucunda da genç işsizlik oranları da artış göstermiştir. Bölge ülkelerinin demografik yapısı da gençlerin işsiz kalmalarına fırsat vermektedir (Malik ve Awadallah, 2013: 296). Bunun gibi ekonomik sorunlar, yolsuzluk ve konut sıkıntısı da eklenince bölgede isyan ateşinin kısa sürede büyümesi kolay olabilmıştır (Şahin ve Şahin, 2014: 73).

1.2.2. Siyasal Nedenler

Refah devleti olmanın gerektirdiği politikaları uygulamada başarısızlığa uğrayan ve bu politikaların zayıflaması ile bunun yanında hayat standartlarındaki olumsuzluklar siyasi nedenler arasındadır. Devlet, refah devleti uygulamalarında başarısız olunca, bu aynı zamanda halkın satın alma gücünü olumsuz yönde etkileyerek onların yaşam kalitelerinin düşmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Tüm bu etkenlerin temelini oluşturan bir

başka neden ise Ortadoğu ülkelerinin otoriter yönetimleri, ülke ekonomilerinin dengeli ve dışa açık bir kalkınma kapasitesi yaratılmasının önünde bir duvar gibi durmuştur (Sprinborg, 2011: 427-433). Hükümetin başarısız olması, yapılan her değerlendirmede Arap Baharı'nın ekonomik sebeplerinin temel belirleyicisi olduğu saptanmıştır. Bu açıdan, düzgün işleyen yönetim anlayışıyla modern bir devletin sunamadığı kamusal mallar olarak adlandırılan hükümet başarısızlığı Arap Baharı'nın temel nedeni sayılmaktadır. Modern devlet anlayışında en önemlisi hukuk düzenini ve güvenliği sağlayan, piyasalarda işleyişi sağlayan, ulaşımı kolaylaştıran ve alt yapısını sağlamlaştıran, eğitim ve sağlık gibi önemli ve gerekli hizmetleri sunmak vardır (Öztürkler, 2014: 12). Bunun yanında demokratik anlayıştan uzak otoriter yönetimlerinin varlığı, kişisel özgürlüklerin kısıtlanması, baskıcı ve meşruiyetini kaybetmiş yönetimlere karşı halkta oluşan tepki Arap Baharı'nın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Paksoy ve Alancıoğlu, 2013: 178).

1.2.3. Teknolojik Gelişmeler

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektronik haberleşmede internet, akıllı telefonlar ve bunlarla birlikte sosyal medya ağının Arap toplumlarında yayılmaya başlaması toplum içindeki iletişim düzenini kökten değiştirmiştir. Televizyon ve radyo gibi geleneksel araçlarla birlikte iletişim imkanlarındaki çeşitlilik bilgilendirme kanallarını artırdığı gibi bilgilerin hızlı bir şekilde yayılmasını da sağlamıştır. Bu şekildeki bir değişim insanlar arasında geniş bir iletişim ağı oluşturmuş ve beraberinde kamusal alandaki tartışmaların çok sesli olmasını da sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler, kitlesel yürüyüş ve eylemlerin önceden tahmin edilemeyeceğini de doğurmuştur. Arap Baharının ortaya çıkması sadece toplumun hoşnut olmadığı durumlar karşısındaki tepkilerin açığa çıkması değil, aynı zamanda küresel teknolojik çağda toplum ve siyaset arasında yaşanan ilişkilerin geniş halk kitlelerine ulaşması gerektiği bulgusunu beraberinde getiren yeni bir yaklaşımdır (Özalp, 2012: 252).

Bu açıdan düşünüldüğü vakit Arap Baharının fitilini ateşleyen bir nedenin de küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemenin halk üzerinde yarattığı etki olduğu söylenebilir. Sosyal medya bu ortamda çok önemli bir rol oynamıştır. Sosyal medya sayesinde yönetim karşıtı gösterilerde destek bulunulmuş, halkı bir araya getirerek organize olunması sağlanmış, küçük çaplı gösterilerden ziyade birçok kesime ulaşarak

halkı örgütlemiş ve katı yönetim sergileyen rejimlerin başına bela olmuştur (Szajkowski, 2011: 420-432). Sosyal medya araçları içerisinde en önemli iletişim kanalları olarak Twitter ve Facebook, halkın kısa bir süre içerisinde bilgilendirilmesini sağlayarak, kitlesel yürüyüşlerin organizasyonunda önemli rol oynayabilmiştir (Şahin ve Şahin, 2014: 174).

1.3. Suriye İç Savaşı

İlk olarak Tunus'ta başlayan halk hareketleri Libya ve Mısır'da yönetim değişikliğine neden olup etkisi fazla olmasa da diğer Ortadoğu ülkelerini de etkilemiştir. Suriye'de halkın isyan sürecinin ilk belirtisi Mısır ile aynı şekilde 4 Şubat 2011 tarihinde "öfke günü" olması ile ortaya çıkmıştır. Ancak bu hareket ilk başlarda fazla destek görememiştir (Karkın ve Yazıcı, 2015: 206). Suriye'deki gösteriler Ocak ayında başlamış olmasına rağmen etkisini göstermesi zamanla olmuştur. Böyle bir durumun oluşmasında dört temel neden vardır. Bu nedenler:

- Suriye'de çok çeşitli, ortak değerleri paylaşan vatandaşların olması. Bu nedenle yapılacak bir reform böyle bir yapıyı olumsuz manada etkileyeceğinden dolayı mevcut durum çeşitli görüşlerden olan insanlar tarafından muhafaza edilmeye çalışılacaktır.
- Beşar Esad, iktidarı eline aldığı süreden bu yana istediği gibi bir yönetim biçimini benimsemekten çok mevcut yönetimin aktörleri tarafından çevrilmiş olan ve umulduğu gibi rejim üzerinde etkisinin çok olmadığı bir liderdir. Esad halkın isteklerine olumlu yaklaşıp reform yapmak istese de mevcut sistem dolayısıyla hayatlarını kazanan aktörler reformu engellemek maksadıyla ellerinden geleni yapacaklardır.
- Suriye'nin uluslararası camiada uzun süreli ilişkiler kurduğu ülkeler vardır. Mevcut durumun değişmesi bu ülkelerin çıkarlarını olumsuz etkileyeceğinden bu ülkeler de mevcut yönetimi korumaya çalışıp destek verecektir.
- Uzun yıllardır iktidarı elinde tutan Baas yönetiminin fikrîsel anlayışı reform yapmak için iyi bir sistemi kurması açısından elverişli değildir (Deniz, 2013: 318-320).

Suriye’de ilk gösteriler Tunus’ta üniversite mezunu Muhammed Bouazizi isimli gencin kendini yakmasıyla cereyan eden süreç gibi 26 Ocak 2011 tarihinde kürt nüfusunun ağırlıklı olduğu Haseke’de bir gencin kendini ateşe vermesiyle başlamıştır (Miş, 2011: 263). Bu olayın ardından iki askerin öldürülmesi ile Rakka’da gösteriler yoğunluk kazanmıştır (Dağ ve Arslan, 2013: 243). Şubat ayının henüz başlarında Suriye’nin başkenti Şam’a sirayet eden gösteriler 17 Şubat günü kitlesel bir tepkiye ulaşmış olsa da, bu gösteride hedefte Esad değil güvenlik güçleri vardı. Bu sebeptir ki Suriye’de yapılan gösterilerin aniden etkili olmaması, Esad yönetimine reformları yapmayıp erteleme konusunda zaman kazandırabilmiştir (Koşar, 2017: 34).

Dera’daki gösteriler Esad rejimi muhaliflerince yapılıp ülkenin değişik yerlerinde yönetime karşı sesler yükselmeye başlamıştır. Rejime muhalif olan kesimler ilk büyük tepkilerini 17 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirmişlerdir (Fares, 2015: 148). Yapılan bu gösterilerde halkın Esad rejiminden talep ettikleri şunlardır:

- Suriye’de 1963 yılından bu yana uygulanan olağanüstü halin kaldırılması,
- Devlet kurumlarının sivilleştirilmesi, güvenlik kadrolarının görev sahalarının yeniden oluşturulması, yasama, yürütme ve yargının düzenlenmesi ve yargı organının bağımsız olması,
- Bireysel hakların tanımlanıp gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi,
- Siyasi partiler kanununda değişikliğe gidilmesi ve mevcut Baas rejiminin yönetimdeki etkisinin sınırlandırılmasıdır (Sandık ve Semin, 2012: 6).

Dera’da gösteriler artmaya başlayınca Esad rejimi ülkesindeki bu hareketlerin diğer Arap ülkelerindeki olaylar gibi olacağını düşünerek hareket etmemiştir. Esad rejimi bununla birlikte Suriye’deki halkın bir kısmının kendisinin yanında duracağını bir de Suriye’de uzun yıllardır mevcut olan Batı ve İsrail karşıtlığının rejime büyük bir zarar verecek ölçüde bir hareketi engelleyeceğini düşünmüştür. Bunun için Esad, Dera’daki gösteriler sonrasında farklı bir yol izlemiştir. Bir yandan gösterilerin olduğu alanlara asker göndererek kontrolü tekelinde tutmaya çalışırken diğer yandan da gösteriler sebebiyle yaşanan ölümlerden sorumlu bulunanların ceza alacağını duyurmuştur. Yapılan gösterilerde tutuklanan kişilerden bir kısmını serbest bırakarak göstericilere iyimser bir tavır sergilemiştir. Dera’da sünnilerin yaşaması ve Dera’nın Ürdün ile olan sınır ticareti dolayısıyla meydana gelen halk gösterileri Esad için önemli hale gelmiştir.

Dera bölgesinde Müslüman Kardeşler Örgütünün Ürdünlü Müslüman Kardeşler örgütü ile ilişkisi vardı. Bu nedenle burada olayların devam edip büyümesi halinde kontrol altına almanın zor olacağı Esad rejimi tarafından bilinmekteydi (Hinnebusch, 2012: 95-113). Dera’da Esad yönetiminin uyguladığı politikalar sebebiyle sivil yurttaşların ölümünün artması uluslararası camianın dikkatlerini çekmiştir. Böylece olaylar devam edip büyüdükçe artık sorun Suriye ile sınırlı kalmayan bir vaziyete dönüşmeye başlamıştır (Eker, 2014: 22).

25 Mart 2011 tarihinde Dera’da yapılan gösterilerde çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ve bu olaydan sonra Dera halkının artık büyük bir kesimi sokaklara çıkmaya başlamıştır. 25 Mart’ta Dera ile birlikte altı kentte daha gösterilerin yapılması neticesinde Esad rejimi ölen gösterici sayısının çoğalması ve halkın artık daha fazla gösterilere katılmasıyla, göstericilerin öfkelerini dindirmek için kamuoyuna bir takım açıklamalarda bulundu (Koşar, 2017: 36).

Bu açıklamada göstericilere ateş edilmesi için emir verildiği söylentileri kabul edilmemiş bunun yanında rejimin bir takım yanlışlar yaptığı kabul edilmiştir. Bununla birlikte Dera’nın ileri gelenleri ile görüşülüp bir komisyonun kurulabileceği ve kurulan komisyonda istenilen durumların söylenilebileceği ve işçi ücretlerine zam yapılacağı, sağlık sisteminin düzenleneceği, seçimlerde diğer partilerin seçimlere girmesini engelleyen düzenlemelerin kaldırılacağı, basın özgür olacağı ve yolsuzluğun ortadan kaldırılması için yeni bir sistemin oluşturulacağı açıklanmıştır (Miş, 2012: 265).

29 Mart günü ise başkent Şam başta olmak üzere Esad rejiminin yanında olanlar sokaklara inerek rejimi desteklediklerini açıklamışlardır. Yine aynı gün Esad rejimi, rejim aleyhtarı olanları memnun etmek için hükümette bir takım değişiklik yapılması kararını alarak hükümeti istifa etmeye zorlamıştır. Suriye’deki ayaklanmaların başlamasından sonra açıklamalarda bulunan Esad, uluslararası camiada, uzun yıllardır devam eden olağanüstü halin kaldırılacağı ümidini doğurmuş ve Suriye’deki ayaklanmaların, diğer ayaklanmaların yaşandığı ülkelerdeki gibi çok sert olmayıp daha yumuşak geçeceği umudunun devam etmesine sebep olmuştur. Beşar Esad’ın 30 Mart’ta Halk Meclisi’ndeki konuşmasında, öncelikle Dera ve çevresindeki gösterileri yapan kişileri küçük bir grup olarak ifade etmiş ve Suriyelilere birlik olma çağrısı yaparak mezhepsel bir bölünmenin yapılmak istenildiği üzerinde durmuştur. Gösterilere

katılanların tümünün kötü niyetle katılmadığını ifade ederek hepimiz reform istiyoruz diyerek Suriyeli vatandaşlarına açıklamalarda bulunmuş, İsrail ile var olan sorunlarda verilen mücadeleyi engellemek gibi bir plan denendiğini ifade etmiştir (Miş, 2011: 262-265).

Beşar Esad, 16 Nisan 2011 tarihinde göreve başlayan yeni kabinenin açılış konuşmasında, ülkesinin içinde bulunduğu durumdan çıkmasının reform yapmak olduğu ve halkın talep ettiklerini göz önünde bulundurarak hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Beşar Esad, 2000 yılında babasının ölümüyle göreve geldikten sonra konuşmalarında birçok düzenlemenin yapılması gerektiği üzerinde durmuştur. Fakat değişiklikler için zamana ihtiyaç var demesi de geçmiş dönemin uygulamış olduğu politikalardan bir farkı olmadığını da ortaya koymuştur. Beşar Esad'a göre Suriye'de mevcut durumu değiştirmek için gerekli düzenlemeler yapılmaktadır ancak bunların hemen sonuçlanması o kadar kolay değildir (www.yenisafak.com, 2017).

Esad yaptığı bu açıklamadan sonra 19 Nisan'da, süre gelen gösterilere katılan kesimin talep ettiği en önemli isteklerden biri olan olağanüstü hal yasasının kaldırılmasını hedefleyen Kanun Hükmünde Kararname (KHK) Bakanlar Kurulu'na imzalanmıştır. Olağanüstü hal bu KHK ile kaldırılınca 1968 yılında kurulan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması ve bu mahkemenin baktığı davaların ilgili mahkemelere bırakılması en önemli değişikliktir (Sandıklı ve Semin, 2012: 7).

Esad rejimi, gösterilere katılan halkı kazanmak gayesiyle bazı düzenlemeler yapmışsa da ve buna olağanüstü halin kaldırılması eklense de ayaklanan halkın öfkesinin dinmesine yetmemiştir (Miş, 2012: 266).

Esad ordusu, 25 Nisan günü itibariyle Dera ve civarındaki yerleşim yerlerinde yapılan gösterileri bertaraf etmek için saldırının şiddet derecesini artırarak bu yerlere girmişlerdir. Suriye ordusunun bu baskısı uluslararası camiada tedirginliğe sebep olmuş ve Fransa'nın talebi ile Birleşmiş Milletler (BM) Genel Konseyinde Suriye ordusunun bu hareketinin kınanması yönündeki istekler artmıştır. Daha öncesinde 22 Nisan'da BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un ifadelerinde, Suriye ordusunu yaptığı saldırılar nedeni ile uyarmış ayrıca BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin gösteri yapılan alanlara girerek inceleme yapması gerektiği üzerinde durmuştur (www.orsam.org.tr, 2017). Ban

Ki Moon'un bu önerisi Suriye tarafından reddedilmiş ve kurallara uygun yapılan gösterilere karşı şiddet uygulanmadığı dile getirilmiştir (www.wsj.com, 2017). Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa ve İngiltere'nin bu saldırılara karşı bir karar çıkartmaları yönündeki çabaları BM Güvenlik Konseyi'nin üyeleri Rusya ve Çin'in karşı olmasıyla birlikte sonuç alınamamıştır. Rusya bölgedeki mevcut durumda uluslararası bir tehdidin var olmadığını fakat herhangi bir dış müdahale ile bölgede tehdit oluşacağını ifade etmiştir (Topal, 2015: 120-121).

29 Nisan günü Cuma namazı çıkışı yapılan gösterilere rejim güçlerinin şiddet uygulaması neticesinde 66 insan hayatını kaybetmiş ve bu durum ABD, Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde birden fazla ülke tarafından BM İnsan Hakları Konseyi'nde Beşar Esad yönetiminin kınanmasına yönelik bir karar alınmasına sebep olmuştur. Alınan karar Rusya ve Çin'in BM Güvenlik Konseyindeki kararlarına yönelik alınmıştır.

BM İnsan Hakları Konseyi'nde, Suriye'de insan hakları temalı bir panel düzenlenerek Suriye'de süre gelen ortam hakkında konuşulmuştur. Panelde hazırlanan sonuç metnindeki bir takım kararlara İnsan Hakları Güvenlik Konseyi'nin 47 üye ülkesinden 26'sı lehte oy kullanırken Çin ve Rusya'nın başta olduğu 9 ülke ise aleyhte oy kullanmıştır. Sonuç bildirgesindeki bazı temel konularda, aleyhte kullanılan oylar sebebiyle bir karar alınamamışsa da Suriye'deki gösterilerde yaşanan ölümleri ve diğer bir takım insan hakları ihlallerinin durmasına yönelik inceleme yapmak amacıyla bir heyetin gönderilmesi kararı alınmıştır. Bunun yanında Konsey, gösterilerde tutuklanan kişilerin bırakılmasını ve internetteki sansüre son verilmesini talep etmiştir (Koşar, 2017: 39).

ABD ve Avrupa Birliği (AB) üye ülkeleri Suriye'ye yönelik yaptırımların yoğunlaştırılarak yapılmasına yönelik çalışmalarını Nisan ayı sonu ile hızlandırmıştır. 29 Nisan günü AB üye ülkelerinin büyükelçileri Brüksel'de Suriye'ye yönelik yeni yaptırımları görüşmek üzere toplanmıştır. Suriye'deki gösterilerin ardından ABD'nin Beşar Esad rejimine yönelik ilk sert açıklaması ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından şu ifadeler ile olmuştur, “bugünkü yaptırım kararları, Suriye hükümetinin yaptığı eylem ve davranışlarının hesabının sorulacağını hedeflemektedir” (Miş, 2011: 267).

6 Haziran 2011 tarihinde Cisir eş-Şuğur'da Suriye ordusundan 120 kişinin rejim muhalifleri tarafından öldürüldüğü açıklanmıştır. Bu olay sonrasında Esad rejimi daha fazla zor kullanarak 31 Temmuz'da Hama'ya tanklar ile saldırmış ve 95 muhalifi öldürmüştür. Esad rejiminin bu hareketi Ramazan ayının arifesinde olduğu için halkı daha da öfkelenmiştir ve ülkede çatışmalar daha da yoğunluk kazanmıştır. Halkın yapmış olduğu gösteriler tıpkı Hama'daki gibi bastırılıp ölümlerle sonuçlanmıştır. Bu olaylar uluslararası camianın tüm dikkatlerini Suriye'ye çevirmiş ve 3 Ağustos günü BM Güvenlik Konseyi Esad'ı kınamıştır (Koşar, 2017: 40).

BM Güvenlik Konseyi'nin sadece kınamadan başka bir hareket göstermemesi Esad'ı daha fazla güç kullanmaya itmiş ve 7 Ağustos'ta Deyrizor bölgesine girerek kontrolü eline almıştır. 9 Ağustos'ta Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Şam ziyareti sırasında Esad yönetimine baskıların durması ve şiddet kullanmaktan vazgeçmesi yönünde tavsiyelerde bulunsa da 10 Ağustos günü Suriye rejim güçleri yaptığı operasyonların sınırını genişletmiş ve Türkiye'ye yakın alanlara kadar ilerletmiştir (Koşar, 2017: 40).

Bu şekilde devam eden gösteriler ve yapılan baskılar sonucu ölümlerin olması zamanla daha da büyümüş ve hem muhalif taraftan hem de Esad rejimi tarafından kayıpların verildiği bir aşamaya kadar gelinmiştir. Önü alınamaz bir hal alan bu savaş büyüyerek devam etmektedir. Mezhepsel farklılıklar ön plana çıkmış ve muhalif tarafın Esad rejimini yıkmak için giriştiği bu faaliyetler bir iç savaş haline dönmüştür (Koşar, 2017: 40).

Esad rejiminin düzenlediği saldırılar sonrasında muhalifler arasında birlik olma duygusu daha çok artmış ve bununla Suriye Devrimi Genel Komisyonu'nu 19 Ağustos 2011 tarihinde kurmuşlardır. Esad rejimi sonrası iktidar açığını kapatmak amacıyla muhalifler 21 Ağustos'ta İstanbul'da bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantı sonucundaki kararlar neticesinde Ulusal Konsey kurulmuştur. Konsey dış müdahaleyi kabul etmeyerek birlik olmayı ön planda tutmuştur (Ünal, 2017: 155).

Esad ordusunun operasyonları sonucunda ölen kişi sayısı artınca AB bir karar alarak Suriye'den petrol ve petrol ürünlerini almayı kesmiştir. Böyle bir karar ile karşılaşan Esad, Arap Birliği Genel Sekreteri Nabil El Arabi ile bir araya gelerek yapılacak

düzenlemelerin ve değişikliklerin daha da hız kazanacağı noktasında anlaşmaya varmışlardır (Koşar, 2017: 41). Yapılan görüşmede Nabil El Arabi, olası bir dış müdahaleyi kabul etmediklerini ve Suriye'nin içişleri, güvenlik ve istikrarının önemli olduğu üzerinde durmuştur. Bu kaos ortamından kurtulma yolunda yardımcı olmak istediklerini de belirtmiştir. Suriye'de reformların yapılacağı beklenirken olaylar daha da büyümüş ve yapılan saldırılar sonucunda 11 vatandaşın öldüğünü aktivistler duyurmuşlardır. Cuma namazı çıkışı göstericiler Şam, Hama, Dera, İdlib, Humus ve çeşitli kasabalarda gösteriler düzenlemişlerdir. Muhalif askerler ile rejim askerleri El Rastan'da çatışmaya girmiş ve bunun sonucunda rejim askerlerinin büyük kayıp verdiği açıklanmıştır (www.aljazeera.com.tr, 2017).

16 Ekim 2011 tarihinde Arap Birliği Kahire'de toplanmış ve bu toplantıda Suriye'nin üyeliği askıya alınmamış ama Beşar Esad yönetimine operasyonları durdurmasını, şiddet ve baskıcı yönetim anlayışını terk etmesini dile getirmiştir.

Ancak Esad yönetimi operasyonları sürdürmeye devam ederek halkın taleplerine kulak tıkamış ve şiddetle göstericileri sindirmek yolunda devam etmesiyle Arap Birliği Suriye'nin üyeliğini 12 Kasım 2011 tarihinde askıya almıştır. Arap birliği 27 Kasım 2011 tarihinde Esad yönetimine yönelik uygulanacak yaptırımlar konusunda kesin bir şekilde kararını almıştır. Bu karar sonrasında Kahire'de bir araya gelen Arap Birliği ve Esad rejimi Suriye'de gösterilerin olduğu alanlarda Arap gözlemci heyetinin incelemelerde bulunmasını konu alan bir antlaşma imzalamışlardır (Miş, 2012: 221).

Arap gözlemcilerin incelemelerde bulunacağı bölgeler Esad rejimi tarafından belirlenmiştir. Fakat muhalifler gözlem yapılacak yerlerin Esad rejiminin yoğun baskı yaptığı Şam, Dera, Hama ve Humus gibi yerler olması gerektiğini kesin bir şekilde açıklamışlardır. Gözlemci heyetinin başkanlığını Sudan'da soykırım suçuyla bilinen Mustafa El-Dabi'nin yapması basın tarafından hedef alınmıştır (Koşar, 2017: 42). Mustafa El-Dabi'nin gözlem yaptığı Humus'ta olağanüstü bir durumun olmadığını açıklaması üzerine Körfez ülkelerinin heyete şüphe ile yaklaşmasına sebep olmuştur (Taştekin, 2015: 133).

Arap Birliği Dışişleri Bakanlarının Kahire'de yaptığı toplantıda Suriye'deki kaosu bitirmek için bir barış planı oluşturulmuştur. Sonrasında Doha'da bir araya gelen Arap

Birliği üyesi ölkeleri Beşar Esad'ın planı imzalamaması durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin araya girmesi için talepte bulunulacağı hakkında bir karar almıştır. Esad, birtakım değışiklikler sonrasında sunulan barış planını imzalamıştır. Yapılan plan ile gözlemci heyeti gözlem yapmak üzere Suriye'ye gitmiştir. Fakat gözlemcilerin incelemelerde bulunacağı Hama'ya gittiklerinde göstericilere silah sıkılması sonucu çok sayıda kişi yaşamını yitirmiştir. Bu şekilde olunca plana uymayacağını gösteren Esad rejiminin karşısındaki muhalif silahlı kanat, gözlemcilerin gözlem yapacağı sırada saldırılarını durduracaklarını açıklamıştır (Küçükkeleş, 2012: 10-15).

Beşar Esad'ın babası Hafız Esad'ın Müslüman Kardeşlere yönelik 1982 yılında kanlı saldırının 30. Yılında Beşar Esad rejimi tıpkı bu saldırıya benzer bir şekilde muhalif göstericilere saldırı düzenlemiş ve bunun neticesinde 68 sivilin öldüğü açıklanmıştır.

Esad rejiminin bu saldırısı uluslararası camianın tepkisini almışsa da BM Güvenlik Konseyi'ne intikal eden karar tasarısı Çin ile Rusya tarafından veto edilmiştir. Çin ve Rusya'nın desteğini hisseden Esad rejimi çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği Hama'ya bir saldırı düzenlemiştir. Bu olaydan sonra Arap Birliği muhaliflere destek vermiş ve BM'den Barış Gücü gönderilmesi konusunda bir karar almıştır (Ay, 2017: 11).

Arap Birliği'nin BM'den talep ettiği bu durum sonucunda BM Genel Kurulu 16 Şubat 2012 tarihinde bir karar alarak 23 Şubat 2012 tarihinde Kofi Annan'ı Suriye Özel Temsilcisi olarak atamıştır. Esad rejiminin şiddetle göstericilere saldırmasının yoğunlaştığı bir ortamda Kofi Annan Şam'a giderek Beşar Esad ile görüşmüştür. Annan bu görüşme sırasında Esad'a bazı öneriler sunmuş ve bu önerilere nasıl bakacağı konusunda tavrını anlamaya çalışmıştır (Miş, 2012: 223-224). Kofi Annan bu ziyaretinden sonra bölge ölkelerini ziyaret ederek Suriye'deki kaosu çözüm için yardım talep etmiştir. Yapılan ziyaretler neticesinde 16 Mart 2012 tarihinde "Suriye İçin Annan Barış Planı"nı Esad rejimi ile muhalif kanadın önüne getirmiştir (Sandık ve Semin, 2012: 33). Kofi Annan bir yandan Esad rejimi ile görüşürken bir yandan da Esad rejimini destekleyen Rusya, Çin ve İran'a da ziyaretler gerçekleştirerek bu plana destek olmalarını istemiştir. Bu üç ölkede isteksiz de olsa plana destek vermiştir. Annan Çin'e yaptığı ziyaret sırasında Esad kanadı Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in önerisi ile

planı kabul ettiğini ifade etmiştir (www.bbc.com, 2017). Annan planı Suriye'deki mevcut sorunların çözümü için altı maddelik bir plan olarak hazırlanmıştır. Planda yer alan maddeler şu şekildedir:

- Suriye yönetimi, vatandaşların taleplerine ve kaygılarına çözüm bulmak için oluşturulacak siyasi süreç için Annan ile birlikte hareket etmeyi taahhüt etmektedir.
- Suriye, operasyonlara son vereceğini, halkın yaşam alanlarındaki askeri hareketliliği ve ağır silah kullanımını ivedilikle durduracağını taahhüt eder. Bunlar yapılırken, Suriye yönetimi BM gözetiminde Annan ile çalışacaktır. Annan muhalif taraftan da çatışmalara son verilmesi için aynı taahhütlerde bulunmalarını istemektedir.
- Suriye, halka insani yardımın ulaşması ve yaralı kişilerin güvenli bölgelere nakli için günlük iki saat olmak üzere insani duraklamayı kabul etmekte ve buna uymaktadır.
- Suriye, gösteriler sırasında keyfi olarak tutuklanan kişilerin serbest bırakılmasını ve tutuklu kişilerin kaldığı yerler ile ilgili bir liste sunmayı taahhüt etmektedir.
- Suriye, ülkede gazetecilerin özgürlüğünü sağlamayı ve ayrılıkçı vize uygulamasını yapmayacağını taahhüt etmektedir.
- Suriye, kanunda belirtilen kapsamda gösteri yapılmasını ve bunun barışçıl bir şekilde yapılmasına saygı duyacağını taahhüt etmektedir (Çalışkan, 2016: 2-3).

Annan'ın hazırlamış olduğu bu plana Esad rejimi 27 Mart 2012 tarihinde pozitif dönüt vermiş ve Suriye'de 12 Nisan gününden sonra ateşkesin yürürlüğe girmesi konusunda kesin olarak anlaşılmıştır. Ateşkes ilan edildikten sonra Esad rejimi ateşkese uyacağını ifade etse de uygulamada buna riayet etmemiştir. Mayıs ayı sonu Hule'de 108 kişinin ölümü ile gerçekleştirilen saldırı sonrasında Kofi Annan 28 Mayıs 2012 tarihinde Suriye'yi tekrar ziyaret ederek Esad ile bir araya gelmiştir. Görüşme neticesinde Annan tarafından ifade edilen topyekün savaşın başlaması cümlesi Esad rejiminin Annan planına uymayacağını bir sinyali olduğu anlaşılmıştır (Ay, 2017: 12).

BM Güvenlik Konseyi, Rusya ve Çin'in veto kararları yüzünden Suriye'de çok aktif söz sahibi olamadığı için yeni çözüm yolları bulmaya başlamıştır. Bununla birlikte "Suriye'nin Dostları Toplantıları" ismi ile yeni arayışlar başlamıştır. Bu toplantıların

gerçekleştirilmesindeki hedef, muhalif kanadı güçlendirmek ve tek çatı altında toplanılmasını sağlayarak onlara daha çok destek verilmesi olmuştur. Bu amaçla ilk toplantı 24 Şubat 2012 tarihinde Tunus'ta olmuştur. Toplantıya Rusya ve Çin gelmemiştir. Bu toplantıda Esad rejiminin göstericilere şiddet uygulaması üzerinde durulmuş ve bunun çözümü için ilgili tüm kesimlere çağrıda bulunulmuştur. Ve “Suriye Ulusal Konseyi” (SUK)’nin Suriye vatandaşlarının temsilcisi olabileceği açıklanmıştır (Miş, 2012: 226).

Suriye’nin Dostları Toplantılarının ikincisi 1 Nisan 2012 tarihinde İstanbul’da yapılmıştır. Bu toplantıya BM, AB, Arap Birliği, Körfez İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Afrika Birliği’nin de olduğu 83 ülke ile birden fazla uluslararası örgütlerin temsilcileri iştirak etmiştir.

Bu toplantı öncesinde Esad rejimi, Annan Barış Planına riayet edeceğini açıklasa da uluslararası camia böyle bir adımın zaman kazanmaya yönelik olduğunu düşünmüştür. Toplantıda üzerinde anlaşılan kararlar içindeki önemli maddeler muhalif kanadın muhatap kabul edilmesi ve Esad rejiminin Annan Planına uyması çağrısı olmuştur. İlaveten Esad rejimi sonrasındaki Suriye’nin durumu da netleşmiş, genel itibarıyla Suriye’de var olan kurumların devamlılığının sağlanması ve oluşturulacak yeni Suriye’de demokrasinin hakim olacağı bir yönetim anlayışının olması gerektiği ifade edilmiştir (www.mfa.gov.tr, 2017).

Suriye’deki kaosa son verilmesi için uluslararası arenada birtakım çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalar değişik isim altında toplantılar ile olmuş ve böyle olmasındaki temel neden de uluslararası camianın ortak kararlar almada birlik olamamaları olmuştur. Böyle bir ortamda Cenevre’de 30 Haziran 2012 tarihinde “Suriye Eylem Grubu” ismi ile konferans yapılması kararlaştırılmıştır. Kofi Annan bu konferansta Rusya ve Çin’e de çözüm bulmada ortak hareket edilmesi gerektiğini ifade etmeyi düşünmüştür. Cenevre-1 diye yapılan bu konferansın temel amacı, BM’de uzlaşma sağlayamayan tarafların üzerinde anlaştığı bir bildiriye çıkarmak olmuştur (Miş, 2013: 228-229).

Konferansın temel konusu Esad rejimi sonrası durum için nasıl bir yol izlenileceği olmuştur. Fakat bu konudaki en şiddetli tartışma geçiş sürecinde Esad’ın durumunun nasıl olacağı üzerine yaşanmıştır. İlk olarak konferansta herkesin kabulü ile bir geçiş

hükümeti oluşturulması kararı alınmıştır. Bu geçiş hükümetine Suriye'deki her kesimin katılması kararlaştırılmış ve buradan da anlaşılacağı üzere Esad rejiminin de bu geçiş hükümetinde olacağı anlaşılabilmektedir (Koşar, 2017: 47).

Suriye'nin Dostları Toplantısı üçüncü kez Paris'te 6 Temmuz 2012 tarihinde 100'ü aşkın ülke ve muhalif kanadın temsilcileri ile gerçekleştirilmiştir. Toplantı neticesinde Esad rejimine yönelik yaptırımların fazlaştırılması, daha çok ülkenin desteği ile birlikte hareket edilmesi ve muhalif göstericilere daha fazla yardım gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Cenevre'de 30 Haziran 2012 tarihinde yapılmış olan "Suriye Eylem Grubu" konferansındaki geçiş hükümeti oluşturulması kararının ve Annan Barış Planı'nın uygulanması gündeme getirilmiştir.

Rusya ile Çin'in Esad rejimine yönelik desteklerini kesmeleri istenmiş ve bir konuşma yapan ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Rusya ile Çin'in yapmış oldukları desteklerin neticesine katlanmaları gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Bu açıklama diplomasi kanadı tarafından gözdağı olarak algılanmıştır (Miş, 2012: 227).

Annan Planı hayata geçirilemeyince ve Suriye'deki kaos ortamı giderek daha da kötüleşince Kofi Annan Esad'ı destekleyen Rusya ve Çin gibi devletlerin de onay verebileceği ve muhalif tarafın da bulunacağı geçiş hükümeti fikrinin gerçekleştirilmesini ifade etmiştir. Rusya buna pozitif bakmıştır (www.bbc.com, 2017). Buna istinaden 10 Temmuz 2012 tarihinde Annan, Esad ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve çözüm yolu için çalıştıklarını ifade etmiştir. Sonrasında İran'a bir ziyaret gerçekleştiren Annan, İran'ın çözüm için destek olmasını talep etmiştir (www.nytimes.com, 2017). ABD ve müttefikleri, 19 Temmuz'da BM Güvenlik Konseyi'ne Esad rejiminin yaptığı saldırılara son vermemesi ve birçok kez uyarılmasına karşın devam etmesi neticesinde sert yaptırımları içeren bir tasarı getirmişlerdir. Bu kararın Rusya ve Çin'in vetosuyla uygulanamaması bir kez daha BM sistemindeki çözümsüzlük durumu ortaya konulmuştur (Çalışkan, 2016: 4).

Suriye'nin Dostları Grubu'nun gerçekleştirmiş olduğu toplantıların ana hedefi, muhalifleri desteklemek olmuştur. Fakat tüm çözüm arayışlarına rağmen bu toplantılarda SUK taleplere karşılık verememiştir. Bu nedenle SUK, Suriye'nin tümünü kucaklamadığı ve bir takım grupların himayesi altında kaldığı suçlamalar ile

karşılaşmıştır. SUK, giderek etkisini yitirince yeni bir muhalif örgütü kurulması fikri ortaya konulmuştur. Bu fikir ile beraber çalışmalar sonucunda 8-11 Kasım 2012 tarihlerinde Doha’da “Ulusal Devrim İnisiyatifi” adı altında bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonucunda üzerinde anlaşılan konular ile 11 Kasım 2012 tarihinde “Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Komisyonu” (SDMK) ismi ile bir örgüt oluşturulmuştur. Komisyon başkanı olarak Muaz El Hatip seçilmiştir (Miş, 2013: 227-228). AB’de, SDMK’yı Suriye’nin tek meşru temsilcisi olarak tanımıştır.

Suriye’nin Dostları Toplantısı’nın dördüncüsü 12 Aralık 2012 tarihinde Marakeş’te yapılmıştır. Bu toplantıya SDMK’da katılmıştır. Böylece SDMK ilk kez uluslararası bir toplantıya katılarak diğer aktörlerce tanınması sağlanmıştır (Miş, 2012: 228).

Bu şekilde muhalif kanadın gördüğü destek artmıştır. Esad’ın görevi bırakması gerektiği bir kez daha gündeme getirilmiş ve Esad’dan sonraki dönemin nasıl olacağı üzerinde durulmuştur.

Bu ortamda SDMK Başkanı Muaz El Hatip toplantıdaki konuşmasında sadece bürokratik destek değil de ekonomik desteklerin de verilmesini talep etmesi ile yeni bir sürecin başlanacağını ortaya koymuştur (Koşar, 2017: 50).

Esad rejimi ve muhalif kanadın mücadeleleri sonucunda sivil halkın zarara uğraması ile birlikte BM bünyesindeki Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu hem Esad rejiminin hem de muhaliflerin savaş suçu işlediğini ifade etmiştir. Muhalif kanat, dünyayı Suriyeli halka karşı yapılan saldırılara sessiz kalmakla suçlayarak protesto maksatlı uluslararası toplantılardan çekildiklerini açıklamışlardır. Açıklamanın yapıldığı günde Moskova ziyaretine giden Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, saldırıların son bulması için muhalifler ile bir araya gelebileceklerini açıklamıştır (www.aljazeera.com.tr, 2017).

SDMK Başkanı Muaz El Hatip, Batı dünyasının muhalifleri desteklemek için çok şart ileri sürdüğünü ve bu kaos ortamından kendi çıkarlarına göre hareket ettiklerini söyleyerek görevini bırakmıştır. Boşalan koltuğa geçiş hükümetinin de başbakanı olan Gassan Hito getirilmiştir. SDMK’nın yeni başkanını seçmesiyle birlik sağlanmaya çalışılırken Arap Birliği’nin de Esad’ın yerini SDMK’ya vererek önemli bir kazanç

sağlanmıştır (Kaçar, 2013: 4-5). Muhalif kanadın uluslararası camiada böyle bir destek gördüğü sırada El Nusra cephesi El Kaide'ye bağlandığını açıklamıştır (Şen, 2013: 68).

Esad'ın Arap Birliği'nde yerini SDMK'ya kaptırması ve El Nusra'nın El Kaide'ye bağlandığını ilan etmesi neticesinde Esad uluslararası arenadan destek görmek için genel af ilan etmiştir. El Nusra El Kaide'ye bağlılığını ilan ettikten sonra Lübnan'daki Şii örgüt olan Hizbullah da Esad'a destek vereceğini açıklamıştır. Suriye'de kaosu giderek artması ve Batı dünyasının terör örgütü olarak gördüğü grupların dahil olması ile birlikte ABD ve Rusya Cenevre'de bir toplantının yapılması kararını almıştır. Toplantıya davet edilen Esad, katılacağını açıklarken, muhalifler olumsuz yanıt vermiştir (Miş, 2012: 228-229).

Mayıs 2013 tarihi itibarıyla Cenevre-2 Konferansı'nın çalışmaları başlamıştır. Fakat Suriye muhalefet kanadının tek parça olamaması ve uluslararası camianın ortak çözüm noktalarında birleşememeleri nedeniyle konferansın yapılması sürekli ertelenmiştir. ABD ve Rusya Suriye'deki olaylara farklı bakış açıları ile yaklaşıyorlar da geçiş hükümeti kurulması noktasında ortak fikre sahiptirler. Fakat Esad rejimi ve muhalif kanadın geçiş süreci ile konumlarının nasıl olacağı noktasında aralarında farklılıklar vardır (Koşar, 2017: 52). Konferans yapılmadan önce hem aralarındaki farklılıkları azaltmak hem de Esad rejimi ve muhalifleri birtakım konularda ortak payda da buluşturmak üzere muhalifleri destekleyen aktörler Paris'te bir araya gelmiştir. Bu toplantıya, ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye, İtalya, Almanya, Suudi Arabistan, Mısır, Katar, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri ile SDMK katılmıştır. Toplantıda ilk defa Suriye'de savaş suçu işleyen tarafların yargılanması gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte savaş suçları mahkemesinin görev alması gerektiği üzerinde durulması Esad'a yönelik bir mesaj olması açısından önemli olmuştur. Toplantı sonucunda alınan karar ile Suriye muhaliflerinin olumlu karşılık vermesi istenmiştir (www.mfa.gov.tr, 2017).

Cenevre-2 konferansının başlaması ile konferansa katılanlarda Suriye'deki çatışmalı ortamın sona ereceği noktasında olumlu bir hava olmamıştır. Böyle bir durumun çeşitli sebepleri vardır. Birincisi, daha önce birçok kez çözüm arayışlarına rağmen ortak bir çözüm kararı alınamamasıdır. İkincisi, uluslararası camianın farklı planlarının olmasıdır. Rusya ile Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde Annan Barış Planı'nı veto etmeleri ve yapılan Suriye'nin Dostları Toplantılarında ortak bir çözüm planı

oluşturulamaması gibi durumların varlığı sebebiyle uluslararası aktörlerin ortak bir payda da buluşamamasını ve farklı hedeflerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Üçüncüsü, konferanstan önce yaşanan sorunlardır. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un ilk olarak İran'a davet yollaması ile oluşan tepkiler neticesinde davetin geri çekilmesi kriz yaratmıştır. Muhalif kanadı ve bunları destekleyen uluslararası camia öncelikle İran'ın bu konferansa gelebilmesi için Cenevre-1 konferansında alınan kararlara uymayı ve Esad'a yönelik desteklerini kesmesini şart koşmuşlardır. SUK İran'ın konferansa gelmesi halinde katılmayacağını bildirmesi üzerine İran'a gönderilen davet iptal edilmiştir. Yaşanan bir diğer sorun ise, kürt çoğunluğunun muhalif temsilci tarafının konferansa davet edilmemesi olmuştur (www.setav.org, 2017).

Suriye'nin kuzey kesimindeki Kürt bölgesinde en çok destek gören Demokratik Birlik Partisi (PYD)'nin muhalif tarafa uzak durması sebebiyle Cenevre-2 konferansına davet edilmemiştir. Bu duruma tepki mahiyetinde PYD, konferanstan önce Rojava bölgesinde özerklik ilan etmiştir (Kerman ve Efegil, 2017: 170).

Konferansı etkileyebilecek en önemli durum ise, konferans öncesinde Esad rejimi tarafından Suriye'de yapılmış saldırıları, yaratılan kaosu ortaya koyan "Suriye'de Savaş Suçları" isimli raporun yayımlanması olmuştur. Bu rapor ile birlikte Esad'ın yargılanabileceği gündeme getirilmiştir. Çünkü elde edilen bulgulardan net bir şekilde savaş suçu işlendiği okunabiliyordu. Bu rapor ile Esad ve onu destekleyenlerin baskı altına alınabileceği de düşünülmüştür (Güçtürk, 2014: 34-35).

Cenevre-2 konferansı çift turlu yapılmıştır. Birincisi 23-31 Ocak 2014 tarihleri arasında, ikincisi de 10-15 Şubat 2014 tarihleri arasında yapılmıştır (Arı, 2014: 57). Konferansta ilk kez Esad rejimi ile muhalif tarafın bir araya gelmesi ve çatışmaların olduğu bazı bölgelerde insani yardım noktasında görüşmeler yapılması umut verici iki önemli durum olmuştur. Bununla birlikte Humus'ta geçici ateşkes sağlanmış ve Kızılhaç aracılığıyla Humus'a yardım gönderilmiştir. Fakat daha taraflar masadan ayrılmadan önce Humus'ta BM temsilcilerinin saldırıya maruz kalmaları umutları yıkmıştır (www.turkiyegazetesi.com.tr, 2017).

İkinci tur görüşmeleri bitiminde konferansın organizasyonundan sorumlu Lahdar İbrahimi, görüşmeler sonucunda başarılı adımların atılmadığını ifade ederek Suriye

halkından özür dilemiş ve böylece görüşmeleri bitirmiştir. Olumsuz sonuçlanan bu konferansın bitmesi ile taraflar birbirlerini suçlamalar ile karşı karşıya kalmışlardır. Esad rejimi gündemin ilk maddesi olarak terör ile mücadele olmasını ve bu olmadan da geçiş hükümetinin tartışılmayacağını ifade etmiştir. Rusya bu konuda Esad rejimine destek vermiştir. Muhalifler öncelikle geçiş hükümetinin ön şartlarının tartışılması gerektiğini belirtmişlerdir. Esad rejiminin bir çözüm taraftarı olmadığı ve zaman kazanmak istediğini ifade etmişlerdir. Bunun gerekçesi olarak da konferans bitmeden Esad rejiminin saldırıları sürdürmesi gösterilmiştir. Muhalif kanat, Esad rejimi geçiş hükümetini müzakere etmeyecekse sonraki toplantılarda olmayacaklarını açıklamışlardır. ABD ve muhalif destekçileri diğer aktörler konferansın olumsuz sonuçlanmasında Esad rejimini sorumlu görmüştür (Miş, 2015: 180-181).

Suriye'deki muhalif taraf ile çatışan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve Hizbullah'ı, muhalifler Arap Birliği Zirvesi'nden terör örgütü olarak tanınmasını talep etmiştir. Ancak yapılan zirvede bu örgütlerin terör listesine alınması söz konusu olmamıştır.

Arap Birliği Zirvesi'nde Suriye halkının temsilcisi olarak SDMK işaret edilmiş ve düzenlenecek toplantılarda SDMK'nın da davet edileceği ifade edilmiştir (Koşar, 2017: 55).

Esad rejiminin 3 Haziran 2014 tarihinde Suriye'de başkanlık seçimi kararı alması ile birlikte aday gösterilen Esad seçimi kazanmıştır. Esad ilk iş olarak genel af ilan etmiştir. Muhalifleri yumuşatma yönünde böyle bir adım atan Esad, İŞİD tehlikesi ile karşılaşmıştır. Irak tarafından Suriye'ye yönelen İŞİD, Irak sınırı yakınlarındaki Suriye petrol bölgelerini kontrol altına almıştır. Bununla birlikte İŞİD'in bir diğer kolu da Şaar bölgesinde bulunan doğal gaz sahasını rejim kuvvetlerini bozguna uğratarak kontrolü altına almıştır. Bir diğer yandan Halep kentini ele geçiren ve oradan Rakka'da Tabka Askeri Havaalanında kontrolü sağlamaya başlayan İŞİD, rejim ve muhaliflerin tepkisi ile karşılaşmıştır (Koşar, 2017: 55). Golan tepelerinde 45 BM askerini kaçıran El Nusra Cephesi de askerlerin bırakıldığını duyurmuştur.

Suriye'de geniş alanlara yayılmaya başlayan İŞİD'e yönelik ABD, kendi öncülüğündeki koalisyon hava saldırıları düzenlendiğini duyurmuştur (www.aljazeera.com.tr, 2017). Böyle bir saldırının Suriye'nin iç işlerine karışmak

olduğu yönünde açıklama yapan Vladimir Putin, Suriye’den izin alınmasının altını çizmiştir. Öte yandan IŞİD’in Suriye’de Kürt bölgelerine yönelik saldırıları neticesinde de kürtler bir arada hareket edilmesi için Duhok Antlaşmasını kendi aralarında imzalamışlardır. Bu saldırılarda Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) yardım edeceğini açıklamış ve ABD de hava saldırıları yapacağını, silah ve yaşam malzemesi yardımıyla bulunacağını ifade etmiştir (Koşar, 2017: 56).

İŞİD’e yönelik mücadelenin artmasını konu alan teklif NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)’ya gelmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde IŞİD’e yönelik kara operasyonlarında yerel kuvvetlerin kullanılmasını NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg kamuoyuna duyurmuştur (Koşar, 2017: 56).

Alınan bu karar ile birlikte ABD’nin öncülüğünde koalisyon güçleri IŞİD’e yönelik mücadelede çatışan güçlere silah ve sağlık malzemesi yardımıyla bulunacaklarını açıklamışlardır. ÖSO da IŞİD’e karşı mücadele eden gruplara militan gönderme kararı aldığını açıklamıştır (www.turkiyegazetesi.com.tr, 2017).

BM Suriye Özel Temsilciliği’ne Lahdar İbrahimi’nin yerine getirilen Staffan de Mistura Suriye’deki ortamın giderek daha da içinden çıkılmaz olması sebebiyle Esad ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve Esad’a Halep Ateşkes Planı’nı sunmuştur. Bu plana Esad olumlu bakmıştır. Fakat muhalifler plandaki şartların gerçekleşmeyeceğini ve Esad’ın muhaliflere yönelik tavrında bir değişiklik olmayacağını ifade ederek planı kabul etmemişlerdir. Staffan de Mistura, muhaliflerin planı kabul etmemesi üzerine Gaziantep’te muhaliflerin temsilcileri ile bir araya gelerek çatışmaları durdurmalarını istemiştir (Koşar, 2017: 57).

Rusya, Suriye’de daha aktif rol oynamak için Esad rejimini ve muhalifleri bir araya getirmek amacıyla Moskova’da bir konferans yapacağını duyurmuş ve her iki tarafa da davet göndermiştir. Esad rejimi davete olumlu cevap verirken, muhalifler ise Rusya’nın Esad’ı desteklediğini ve taraf tuttuğunu gerekçe göstererek daveti kabul etmemiştir. Yapılan görüşmeye Esad rejimi ve çoğunlukla rejim tarafından tanınan muhalif temsilciler katılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda her iki tarafın da uzlaştığı noktalar konusunda “Moskova İlkeleri” adı altındaki belge kamuoyu ile paylaşılmıştır. Moskova İlkeleri şu hususlardan oluşmuştur:

- Suriye'nin bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması,
- Çözüm planlarının siyasi kanaldan yapılması noktasında adımlar atılması,
- Suriye'de gelecekte demokratik bir devletin kurulması,
- Dış müdahalenin yapılmaması,
- Tüm yurttaşların kanun önünde eşit olması,
- Adaletin tesis edilmesi,
- Suriye yönetiminin izni olmadan hiçbir yabancı militanın ülkeye girememesi,
- Suriye'ye yönelik yaptırımlara son verilmesi,
- Golan tepelerindeki işgalin sona erdirilmesi (Koşar, 2017: 57).

ABD, IŞİD'i öncelikli hedef olarak almış ve bu hususta Esad rejimi ile ortak hareket edebileceğini bildirmiştir. Bu çağrıya karşılık olarak bir televizyon kanalında cevap veren Esad, ABD'nin öncülük ettiği koalisyonu katılan ülkelerin bir çoğunun teröre destek verdiklerini gerekçe göstererek ortak hareket etmeyeceğini açıklamıştır (Koşar, 2017:58).

ABD ve PYD'nin silahlı kolu olan YPG (Halk Koruma Birlikleri)'nin IŞİD ile mücadelesi nedeniyle IŞİD'e karşı çatışmayan Esad rejimi muhaliflere yönelik saldırıları sürdürmüştür. Halep, operasyonların ana merkezi haline gelmiştir. Halep'teki saldırılardan rahatsızlık duyan BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura Esad'a yeni bir ateşkes planı önermiştir. Bu plan sonucunda Esad 6 haftalık süre ile Halep'e yönelik hava saldırılarını durduracağını kabul etmiştir. Fakat Esad bu sözünde durmayınca muhalif taraf çatışmaların dondurulmasını konu alan planı kabul etmemiştir (www.cumhuriyet.com.tr, 2017).

Staffan de Mistura, Suriye'deki olaylara çözüm bulmak maksatlı Cenevre'de görüşmeler yapılacağını planlamıştır. Bu görüşmelere Esad rejimi, muhalif kanat, İran, ABD, Türkiye, Rusya ve ilk kez bir uluslararası görüşmeye katılacak olan PYD davet edilmiştir. Fakat uluslararası camiada terör örgütü olarak görülen IŞİD ve Nusra cephesine davet gönderilmemiştir (www.turkiyegazetesi.com.tr, 2017).

ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Jeff Rathke yaptığı şu açıklama ile Cenevre görüşmelerinin olumlu neticelenmesi konusunda fikrini ortaya koymuştur: "İran, Suriye topraklarındaki çatışmalı ortamın barış içinde çözülmesi noktasında yapıcı olmak

istiyorsa, Esad rejimine yönelik desteğini kesmeli ve Cenevre Bildirisi'ndeki ilkeleri desteklemelidir" (www.gazetevatan.com, 2017).

Suriye'deki sürecin nasıl çözüme kavuşturulacağı ve tarafların ortak noktada buluşması için yapılan görüşmelerde Staffan de Mistura: "Suriye'deki çatışmalı ortam ne kadar kısa olursa o kadar çok hayat kurtulacak, çözümün bir an önce üretilmesi noktasında da sorumluluk Suriyelilere, bölgesel ve uluslararası aktörlere düşüyor" ifadelerini kullandı (<https://aa.com.tr>, 2017). Yapılan görüşmelerde taraflar ortak payda da buluşamayınca, çözüm bulmak konusunda var olan umutlar gerçekleşmeyince 2 ay süren Cenevre görüşmeleri bitmiştir.

Beşar Esad, savaştaki askeri gücü azalınca Rusya'dan askeri yardım talebinde bulundu. Rusya'da buna karşılık olarak hava operasyonları yaparak destek vermiştir. Rusya operasyonların sadece hava saldırıları ile sınırlı olacağını ifade etmiştir.

Rusya bir yandan hava operasyonlarını gerçekleştirirken Esad rejimi ve PYD'de karadan ilerleyişini sürdürmüştür. PYD, IŞİD'in Kobani'ye saldırı gerçekleştirmesiyle, ABD öncülüğünde koalisyon güçlerinin verdiği destek ile bu saldırıyı püskürtmüştür. PYD, IŞİD'ten Kobani'yi alınca kendisi için önemli gördüğü Tel Abyad'ı IŞİD'ten alarak orada kontrolü eline geçirmiştir. Tel Abyad'da kontrolü sağlayan PYD, Suriye'de Kürt devleti kurma niyetiyle Cerablus'u hedefine almıştır. Böyle bir durumu Suriye'ye sınır komşusu olan Türkiye tepki ile karşılamıştır. Bu ortamda, PYD'nin karşısında duracak adımlar atamayacak şekilde hareket eden ABD, Türkiye'nin de tepkisini de hesaba katarak adım atmıştır. Hedefine Cerablus'u alan PYD, bu bölgeye hareket ettiği zaman ABD'den tam destek göremeyince Rusya ile yakın temasa geçmeye başlamıştır. PYD, bir nevi Rusya'nın Türkiye'nin Suriye'ye yönelik isteklerini kabul etmemesi sebebi ile temas kurmaya yönelmiştir (Aydoğan, 2015: 58-59). PYD, böyle bir nedenle Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya çalışırken; Rusya ise şu sebepler ile yaklaşmıştır. Bu sebepler şunlardır:

- PYD ne Esad rejimine rakip olmuş ne de muhalif grupların tarafında olmuştur. PYD, Esad rejimine karşı ÖSO ile başka muhalif oluşumlarla mücadeleye girmiştir. Mesut Barzani'nin yardım ettiği Suriye Ulusal Kürt Konseyi'ne karşı durmuştur. Erbil ve Duhok'ta kürtler ile imzaladığı antlaşmalara harfiyen

uymayan PYD, Esad rejiminin karşısında mücadele eden muhalif kanadın içindeki bazı kürt partili yetkilileri tutuklamış ya da kantonlara giriş yapmalarını yasaklamıştır.

- Suriye'nin kuzeyinde kanton kuran PYD, burada Esad rejimine yönelik tüm faaliyetleri de yasaklamıştır (Semin, 2015: 5).

Rusya, Suriye'ye yönelik saldırılarda muhalifleri hedef alınca ABD, İngiltere, Türkiye, Fransa, Katar ve Suudi Arabistan birlikte bir bildiri açıklayarak Rusya'nın muhalifleri hedef alan saldırılara kısa zamanda son vermesi çağrısında bulunmuştur (www.yenisafak.com, 2017). Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR) Başkanı Fadıl Abdulgani, Rusya'nın Suriyeli muhalifleri ve sivilleri hedef alan saldırıları ile savaş suçu işlediğini ifade etmiştir. Ve Rusya tarafından vurulan hedeflerin % 96'sından fazlasının sivil yerleşim alanları olduğunu açıklamışlardır (www.yenisafak.com, 2017).

Suriye'deki ortam giderek içinden çıkılmaz bir hal almaya başlayınca, Rusya'nın çağrısı ile 23 Ekim 2015'te Avusturya'nın başkenti Viyana'da görüşmelere başlanılacağı planlanmıştır. Bu birinci tur görüşmelerine Rusya ile birlikte Türkiye, ABD ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanları katıldı (www.bbc.com, 2017).

Toplantı bitiminde açıklamalarda bulunan Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adel el Cübeyr, Esad'ın geçiş sürecindeki konumu ile ilgili ortak bir fikirde uzlaşılmadığını açıkladı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Beşar Esad'ın geleceği ile ilgili konuda Suriyeli vatandaşların vereceği kararın belirli olması gerektiğini ifade etti. ABD Dışişleri Bakanı John Kerry de görüşmeleri olumlu karşılamış ve Suriye'de savaşın dinamiklerini değiştirebilecek birtakım fikirlerin ortaya çıktığını belirtti. Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Tanju Bilgiç ise yazılı bir açıklama yaparak, Suriye'de politik bir çözümün nasıl olacağı ve geçiş sürecinin hangi yollarla yapılacağı konusunda yeni fikirlerin değerlendirildiğini ifade etti (www.cnnturk.com, 2017).

Viyana görüşmelerinin ikinci turu 30 Ekim 2015 tarihinde gerçekleştirildi ve bu görüşmeye ABD, Rusya, Türkiye ve ilk kez katılacak olan İran'ın yanı sıra 17 ülke daha katılmıştır. Toplantı sonrası yapılan açıklamada, Suriye'de ateşkes ilan edilmesi, Esad rejimi ile muhalifler arasında BM'nin öncülüğünde görüşmelerin yenilenmesi ve yeni bir seçim yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca açıklamada savaşın

durdurulması için tüm diplomatik çabaların hızlandırılması gerektiği de ifade edildi (www.aljazeera.com.tr, 2017).

Esad'ı destekleyen ve Esad'a karşı olan ülkelerin katıldığı üçüncü tur Viyana görüşmeleri 14 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirildi.

Görüşme sonunda Rusya Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov, ABD Dışışleri Bakanı John Kerry ve BM Suriye Özel Temsilcisi Mistura'nın yaptığı ortak açıklamada, barış isteyen tarafların bu konuda birtakım adımlar attığı, 6 ay içinde geçiş hükümetin kurulacağı ve 18 ay içinde de seçimin yapılacağı kararına vardıklarını ifade etmişlerdir. Fakat Esad'ın geleceği ile ilgili ortak bir çözüm bulunmadığı da belirtilmiştir.

Esad rejimi ile muhalifler arasında 1 Ocak 2016 tarihinde görüşmelerin başlayacağını ve ayrıca öngörülen ateşkesin IŞİD, Nusra cephesi ve diğer terör örgütleri için uygulanmayacağı da ifade edilmiştir (www.haberler.com, 2017).

Günümüzde Suriye'deki olaylar daha devam etmekte ve gün geçtikçe de insanlar ölmeye, yerlerinden edilmeye devam edilmektedir. Suriye'deki olayların başladığı günden bu yana artık Suriye üstü bir konuma gelen bu durum uluslararası camiayı da tepkisiz bırakmamış ve herkes kendi menfaati dahilinde müdahil olmuştur. Farklı amaçlar peşinde olan aktörler ortak bir çözüm planı gerçekleştirmedikleri için olan Suriye halkına olmuştur. Her ne kadar bazı kesimler Suriye'de barışı inşa etmek maksadıyla birtakım çalışmalar yürütmüş ve yürütüyor olsa da uluslararası arenada büyük güce ve etkiye sahip aktörlerin farklı emelleri yüzünden yapılan çalışmalar sonuçsuz kalmıştır. Durum böyle olunca Suriye'deki kaos ortamından istifade etmek isteyen çeşitli örgütler ortaya çıkmış ve belli bölgelerde hakimiyetlerini sağlamışlardır. Bu durumda da zarar gören yine o bölgelerin yerli halkı olmuştur. Böylece Suriye'deki durum giderek karmaşık bir hal almış ve taraf sayısı da artabilmiştir.

1.4. Suriye İç Savaşı Nedeniyle Türkiye'ye Yapılan Göçler

1.4.1. Göç Kavramı

Göç, insanların yaşadığı alanlardan, alışmış oldukları yerleşim yerlerinden veya birçok toplumsal yaşam unsurlarından uzaklaşarak yeni yerleşim yerlerine gitmeleri şeklinde ifade edilebilir (Toros, 2008: 9).

Başka bir tanımla göçün, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine doğru olan sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sebeplerden etkilenen kısa, orta ve uzun süreli olabilen, geri dönüş amaçlı ya da sürekli kalma planı ile bir yer değiştirme eylemi olduğu anlaşılabilmektedir (Yalçın, 2004: 12-13).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü de göçü şu şekilde tanımlamıştır: “Uluslararası sınırları geçmek ya da ülke içi yapılan yer değiştirme hareketleridir”.

Süresi, yapısı ve sebebi her ne çeşit ise insanların yapmış oldukları nüfus hareketleridir.” (www.goc.gov.tr, 2017). Göç esasında mekan değiştirme olayı gibi görünse de göçün ardındaki ekonomik, sosyal, kültürel etkenlerin değişimi sonucu göç edenler kadar göç edilen yerlerdeki insanları da oldukça etkilemektedir. Bundan dolayı göç edilen yer ve bir yerden göç ifadeleri önemli farklılık arz etmektedir (Danış, 2011: 3-4).

Göçe sebep olan çeşitli faktörler vardır. Bunlar, doğal faktörler, ekonomik faktörler, sosyal ve kültürel faktörler ve siyasi ve dinsel faktörlerdir. İnsanın kendi isteği ile bir ortamdan farklı bir ortama göç etmesi gönüllü şekilde yapılan bir hareket şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Kaypak, 2014: 128-130). Fakat insanların ellerinde olmayan sebeplerden dolayı göç etmeleri gerektiği zaman da zorunlu olarak gerçekleşen bir göçten bahsedilebilir (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 16).

Göç kavramı insanların içinde bulundukları şartlara bağlı olarak çeşitli türlerde ortaya çıkabilir ve bu olay insanın varoluşundan bu yana süre gelen bir süreçtir. Bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve dini nedenlerle bireysel veya aileleri ile ortaklaşa aldıkları göç kararına bireysel göç, toplumların ya da bir bölgede yaşayan insanların değişik nedenlerden ötürü göç etmelerine ise toplu göç denilmektedir. Kitlesele göç ise, belirli bir zamanda birden fazla kişinin kendi ülkelerinden başka bir

ülkeye düzensiz gruplar şeklinde hareket etmeleri olarak ifade edilebilir. Bir başka göç kategorisi olan isteğe bağlı ve zorunlu göçlere baktığımızda ise, insanların göç ederken herhangi bir kimsenin baskısı altında kalmadığı, özgür iradesi ile karar verdiği göç türüne isteğe bağlı göç denilirken; zorunlu göç ise, insanların ekonomik bunalıma girmeleri, savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerden ötürü iradesi dışında göç etmek zorunda kalması durumunu ifade etmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2004: 236).

Zaman bakımından farklılıklar gösteren birtakım göçler de vardır. Bunlar, insanların yaşamış oldukları yerleri bir daha dönmek üzere terk etmeleri şeklinde tanımlanan devamlı veya kesin, bir de insanların belirli bir zaman aralığında yaşadığı yeri terk etmesi ve tekrar oraya dönmesi şeklinde ifade edilen geçici göç olarak karşımıza çıkmaktadır (Mutluer, 2003: 10).

Ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel etkenlerinin değişiklik gösterdiği ve buna göre oluşan göç çeşidi de iç göç ve dış göç çeşitleridir.

Ülke içinde meydana gelen nüfus hareketleri olup daha çok kırsal kesimden kentlere doğru yapılan göç hareketine iç göç denir. Dış göç ise, ülkelerin ekonomik büyüklüklerine, kalkınmışlık seviyelerine ve nüfus hareketlerine bağlı olarak daha uzun mesafeli göçlerdir. Uluslararası göç kavramı ise, bireylerin yaşadığı ülkeyi bırakıp başka bir ülkeye göç ederek orada hayatını idame ettirmesi şeklinde tanımlanabilir (Asar, 2004: 242).

Göçmen, göç eden bireye verilen isimdir. Çoğunlukla ülke dışına çıkanlar için kullanılır. Göçmenler, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve dini sebeplerden dolayı yer değiştirebiliyorlar. Göçmen çeşitleri; vasıflı, kaçak, öğrenci ve transit göçmenler olarak sınıflandırılabilir (Danış, 2011: 7-8). Göçmenler kendi ülkelerinin korumasından yararlanırlar ve çoğunlukla kendi istekleri ile göç ederler. Ülkeler, göçmenleri göçmen politikalarına göre kabul veya reddedebilirler. Ülkeler, turistleri, geçici göçmenleri, oturma izni olanları, mülteci ve sığınmacılara farklı bakmaktadır (İçduygu vd. , 2014: 27).

1.4.2. Mülteciliğin Kavramsal Çerçevesi

Mültecilik kavramı genel olarak 1951 yılında imzalanıp 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmesi'nde tanımı yapılmış ve 1967 yılında imzalanan Ek Protokol ile tanımı daha da genişletilmiştir (Usanmaz ve Güven, 2013: 143-167). Mülteciliğin uluslararası arenadaki anayasası olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde mülteci tanımı yapılmıştır. Sözleşmede mülteci, “1951 yılı öncesi yaşanan olaylar neticesinde ırkı, dini ve herhangi bir gruba aidiyeti ya da siyasi fikirlerinden dolayı, zulüm göreceğinden haklı nedenlerle korkmuş olduğu için kendi ülkesinin dışında bulunan ve ülkesinin korumasından faydalanamayan veya içinde bulunduğu korku sebebiyle yararlanmak istemeyen; veya tabiiyeti yoksa ve bu şekil olaylar neticesinde yaşamış olduğu kendi ülkesinin dışında bulunan, ülkesine dönemeyen ya da var olan korku sebebiyle dönmek istemeyen kişi” şeklinde ifade edilmiştir. Mülteci olma, koruması altında bulunan devletin verdiği bir statü değildir. Söz konusu madde tanımında yer alan koşullar söz konusu olduğu vakit kendiliğinden mülteci haline gelir. Devletler de kendi hukuklarında belirlenen esaslarla mültecilik durumunu tespit etmekte ve sözleşmede yer alan koruma yükümlülüğü altına girmektedirler (Uzun, 2012: 25-58).

Sığınma ise, bir kişinin bulunduğu ülkedeki baskı ve ayrımcılık yüzünden ülkeyi terk etmesi ve başka bir ülkeye gitmesi, konsolosluk binalarına veya diplomatik süreçler ile o devletten koruma istemesini ifade etmektedir (Pazarcı, 2007: 167). Dünya genelinde birden fazla insanın değişik nedenlerle ülkesini terk ettiği ve ülkesini terk eden kişilerin belli bir zaman sonra dönebildiği veya dönmemesinin önünde herhangi bir engelin bulunmadığı görülebilmektedir. Ancak bir kısım insanların ise döndüğü vakit zulme uğrayacağını bildiği ve bu nedenle korktuğu için kendi ülkesine dönmek istese de dönemediği görülebilmektedir. Bu ikinci gruba dahil insanlar genel itibarıyla sığınmacı olarak adlandırılmaktadırlar (Dost, 2014: 27-69).

Mülteci ve sığınmacı kavramlarının farklılığına bakıldığı zaman, devletin kabul ettiği antlaşmaların kendisine verdiği hak ve hukuki koruma sağlamış olduğu kişiler “mülteci” diye adlandırılırken; sığınmacı ise, sığınma hakkı ve koruma isteyip de bu talebi daha gerçekleştirmeyen kişilere denir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1007-1062). 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde sığınmacı tanımı yapılmamıştır.

Ancak BM Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1967 tarihinde “Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi” kabul edilmiştir. Bildiride sığınma hakkı açık bir şekilde düzenlenmiştir.

Uluslararası mülteci hukukunda, sığınmacılık geçici bir vaziyeti göstermekte ve koşullar sağlandığı durumunda mülteci statüsüne dönüşüp ilgili kişi bu zaman için korumadan yararlanabilmektedir (Uzun, 2015: 105-120).

1.4.3. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin Kurulması

İkinci Dünya savaşı ve sonrası meydana gelen insan hakları ihlalleri ve dünya genelindeki yer değiştirme hareketleri mülteci hukukunu BM’nin öncelikli gündemi konumuna getirmiştir. Dünyada mültecileri korumak maksatlı mültecilere önderlik edecek ve mültecilerin maruz kaldığı sıkıntıları gidermek hedefiyle 14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Komiserliğin amacı, mültecilerin haklarını korumak, refahlarını savunmak ve her bireyin sığınma talebinde bulunabileceği güvenli bir ortam yaratmaktır (Dulkadir, 2017: 24).

1951 yılında hazırlanan Cenevre Sözleşmesi mültecilerin haklarını savunmak amacıyla oluşturulmuş olsa da göç meselesinin kendisine değinmemiştir (www.unhcr.org, 2017). Sözleşme temel olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Ayrımcılık Yapmama İlkesine dayanmıştır. Bununla birlikte sözleşmenin mültecilik konusuna uluslararası bir boyut kazandırdığı söylenebilir. Fakat sözleşmedeki zaman ve yer sınırı uluslararası camianın beklentileri gibi olamamış ve eleştirilere maruz kalmıştır. Sözleşme zor koşullar altındaki kişilere eşit hukuki yarar sağlamadığı için rahatsızlık uyandırmıştır. Sözleşmenin Avrupa merkezli olması sebebiyle gelişmekte olan ülkelerin hedefi haline gelmiştir. Bunun için 1967 yılında sözleşmeye eklenen protokolle bulunan sınırlamalar kaldırılmıştır (Barkın, 2014: 331-360). Böylelikle sözleşme dünyanın her tarafında evrensel bir nitelik kazanmış ve Türkiye, sözleşmeyi ve Protokolü coğrafi sınırlama ile onaylamıştır. Yani yalnızca Avrupa’dan gelenler mülteci sayılabilecekken, Avrupa dışından gelenler mülteci olarak kabul edilmeyecektir.

Dolayısıyla Suriye'nin Avrupa Konseyi'nde üyeliğinin bulunmaması nedeniyle Suriye'den gelenler mülteci olarak kabul görülmeyeceklerdir (Uzun, 2015: 105-120).

1.4.4. Türkiye’de Mevzuatta Mülteci ve Sığınmacı Kavramı

Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolünü “coğrafi çekince” ile kabul edip imzalamıştır. Yani Türkiye, Avrupa’dan gelen kişilere mülteci hakkını verirken Avrupa haricinde başka ülkelere gelenlere ise mülteci hakkını tanımayacaktır. Avrupa dışından gelenlere, üçüncü bir ülkeye gidecekleri zamana kadar Türkiye’de sığınma hakkı tanınmaktadır. Bunun yanında sığınan bu kişilerin eğitim, sağlık ve insani ihtiyaçların karşılanması Türkiye tarafından karşılanmaktadır (Dulkadir, 2017: 29).

Türkiye’de sınır bölgelerinde yaşanan terör olayları, yoğun sığınmacı göçü ve bununla birlikte sıkıntılar baş gösterince, bu duruma önlem amaçlı yapılan çalışmalar neticesinde 14.09.1994 tarihinde 6169 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” kabul edilmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1007-1062). Bu yönetmeliğin ve diğer mevcut düzenlemelerin mültecilik konusunda var olan sıkıntıların giderilemediği yaşanan Avrupa dışı yoğun göç olaylarında da görebilmek mümkündür (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1007-1062).

1.4.4.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Sığınmacılara ilişkin uluslararası hukukta taraf olan devletler genellikle bu konuda iç hukuk kurallarına göre düzenleme yapma yoluna başvururlar. Fakat devletler yapacakları düzenlemelerde sığınmacılığa ilişkin uluslararası hukuk çerçevesinde uygulanan şartları göz önünde bulundurmak zorundadır. Başta insan hakları olmak üzere sığınmacılara ilişkin uluslararası düzenlemeler devletlerin iç hukuk kurallarına göre yapmış olduğu düzenlemelerini olumlu etkilemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de sığınmacılara yönelik ilk yasal oluşum 4.4.2013 tarihli 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’dur (Dost, 2014: 27-69).

YUKK'nın amacı, yabancı kişilerin Türkiye'ye gelmeleri, burada kalış ile gidişlerinin kontrol ve denetimini yapmak, sığınma talep eden yabancılara yönelik usul ve esasları belirlemek ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek şeklinde söylenebilir (www.resmigazete.gov.tr, 2017).

1.4.4.1.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Sağlamış Olduğu Koruma Statüleri

Uluslararası koruma statüsü genellikle sığınma talep edilen ülkenin yetkili makamları tarafından tespit edilir. BMMYK da statü belirleme yetkisine sahip olduğundan, kimi zamanlarda bu yetkisini kullanabilmektedir.

Yetkili merciler bu tespiti iç hukuk kuralları ve bağlı oldukları uluslararası düzenlemeleri dikkate alarak yapacaklardır.

Statü işlemi belirlendikten sonra sığınılan devletin yükümlülükleri başlar ve sığınan kişi de bundan doğan haklarını sığındığı devlete karşı ileri sürebilmektedir (Dost, 2014: 27-69). Başlıca koruma statüleri şu şekildedir:

1.4.4.1.1.1. Mülteci

YUKK'da mülteci tanımı şöyle ifade edilmiştir: “Avrupa ülkelerinde yaşanan sorunlar nedeniyle; ırkı, dini, herhangi bir gruba aidiyeti ya da siyasi fikirlerinden ötürü zulüm göreceğinden korkan ve kendi ülkesinin dışında bulunan kişi, aynı zamanda kendi ülkesinin korumasından yararlanamayan veya korktuğu için yararlanmak istemeyen yabancıya statü belirleme işlemlerinden sonra mülteci statüsü verilir” (www.resmigazete.gov.tr, 2017).

1.4.4.1.1.2. Şartlı Mülteci

Şartlı mülteci tanımlaması YUKK'da şu şekildedir: “ Avrupa ülkeleri haricinde başka ülkelerde meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, herhangi bir gruba aidiyeti ya da siyasi fikirlerinden ötürü zulüm göreceğinden haklı bir şekilde korktuğundan dolayı kendi ülkesinin dışında bulunan ve ülkesinin korumasından faydalanamayan veya söz konusu korkusu sebebiyle faydalanmak istemeyen yabancıya şartlı mülteci

statüsü verilir. Şartlı mülteciye başka bir ülkeye gideceği zamana değin Türkiye’de kalmasına izin verilir” (www.resmigazete.gov.tr, 2017).

1.4.4.1.1.3. İkincil Koruma

Türkiye’ye gelen bir yabancının ikincil koruma statüsü alabilmesi için YUKK madde 63’te ifade edilen iki şartı sağladığı takdirde ikincil koruma statüsü verilebileceği düzenlenmiştir.

Bu şartlar; birincisi, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilememe, ikincisi ise, yabancının kendi ülkesi ya da ikamet edeceği ülkeye gönderildiği durumda üç ihtimal şeklinde birtakım olumsuzluklarla karşılaşma hali olarak sayılmıştır. Bu iki şart sağlandığı vakit ikincil koruma statüsü verilebilir (Dost, 2014: 27-69). Bahsi geçen o üç ihtimal YUKK’da şöyle ifade edilmiştir: “Ölüm cezası almış olacak. İşkenceye, insanın onuruna yakışmayacak şekilde bir durum ile karşılaşmış olacak. Uluslararası ya da ülke genelindeki çatışma ortamlarında, ayırım yapılmayan şiddet eylemleri sebebiyle şahsına karşı büyük bir tehdit ile karşılaşacak olması nedeniyle kendi ülkesinin ya da ikamet etmiş olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da içinde bulunduğu korku durumu sebebiyle yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” (www.resmigazete.gov.tr, 2017).

1.4.4.1.1.4. Geçici Koruma

YUKK’da 91.maddede düzenlenmiştir. Geçici koruma, sığınma talep eden kişilerin 1951 Sözleşmesi’nden yararlanmaması sebebiyle korunma halini genişletmekte ve bu kişilerin statülerini ispat etmelerinin mümkün olmadığı hallerde, gruba yönelik koruma sağlamaktadır. Böyle bir durumda devreye giren geçici koruma hali bu kişilerin öncelikli olarak güvenli bir yere alınmalarını ve insani haklarının güvence altına alınmasını sağlar. Geçici koruma, göç eden bireylerin kendi ülkelerine dönecek durumlarının olmadığı bir ortamda söz konusu olur ve bu kişilere yapılacak hayati önlem ve ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanabilir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1007-1062).

1.4.5. Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü

2011 yılında başlayan ve günümüze değin süregelen Suriyeli sığınmacı göçü ile Türkiye’ye gelen Suriyeli vatandaşlar kamplara alınmalarına karşın ulusal ve uluslararası mevzuata göre Türkiye’de mülteci oldukları söylenemez (Uzun, 2012: 25-58). 1991 yılında Irak’tan Saddam Hüseyin’in uyguladığı baskıdan kaçarak Türkiye’ye gelen 500 bin sığınmacı hareketindeki sığınmacı ibaresi uluslararası bir koruma karşılığı olmaması nedeniyle Suriyeliler için eksik kalmıştır (Tunç, 2015: 12-29). Bu bağlamda Suriyeliler başta bazı kesimler tarafından “devlet misafiri” olarak tanımlanmışlardır (Uzun, 2012: 25-58).

Devlet misafiri olarak tanımlanmak Suriyeliler açısından durumun geçici olduğunu ve her an sınır dışı edilme korkusuyla karşı karşıya oldukları durumu ortaya çıkabilmektedir (Poyraz, 2012: 53-69). Türkiye’ye akın eden Suriyelilerin ülkede kalış sürelerinin umulduğu gibi kısa olmayacağı göz önünde bulundurularak buna önlem amaçlı 28 Nisan 2011 tarihi itibarıyla “geçici koruma” statüsüne alınmışlardır (Dulkadir, 2017: 31).

Suriyelilere yönelik düzenlenen birincil özel hukuki düzenleme İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürürlüğe konulan 30 Mart 2012 tarihli ve 62 Sayılı “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti’nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge”dir.

Bu yönergenin temelini, sığınma talebinde bulunan kişilerin insan haklarının gözetilmesi ve yaşam standartlarının sağlanması olarak ifade edilen geçici koruma oluşturmaktadır. YUKK’nın 31. maddesinde, ülkesinden zorla ayrılmak zorunda kalan, kendi ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla gruplar halinde Türkiye’ye gelen ya da sınırlarımızı geçen yabancı kişilere geçici koruma sağlanacağı düzenlenmiştir (Uzun, 2012: 25-58).

1.4.6. Suriyeli Sığınmacı Krizi

2011 yılında Suriye’de yaşanan rejim karşıtı gösteriler sonucunda Türkiye’ye yapılan göç hareketi; siyasi, kitlesel ve zorunlu bir göç olarak nitelendirilebilir (Tunç, 2015: 12-29).

Türkiye, 1980 ve sonrası dönemlerde yaşanan kaos ortamlarından kaçıp gelen kişiler için sığınılan ülke konumuna gelmiştir. Nitekim 1980 İslam Devrimi sonrası İran’dan, 1988 Halepçe Katliamından sonra Irak’tan, 1992-2001 yılları arası Eski Yugoslavya’dan 2001’de Afganistan’dan olmak üzere genel olarak 1 milyonu aşkın bir göç hareketi olmuştur (Yıldız, 2013: 140-169).

Suriye’de 2011 baharında yaşanan halk hareketleri giderek ülkeyi bir iç savaş ortamına sürüklemiştir. Bu hareketlerin ülkenin geneline yayılmasıyla birlikte vatandaşlar için ülkede yaşamak çekilmez bir hal almıştır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamaz durumuna gelen Suriyeliler çare olarak ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Suriye’de yaşanan iç savaştan kaynaklı ülke içi ve ülke dışı göç hareketleri dünyanın en büyük insani krizlerden biri haline gelmiştir (Tunç, 2015: 12-29).

Yaşanan bu göç hareketi ile birlikte Türkiye’ye ilk Suriyeli vatandaşların göçü 29 Nisan 2011 tarihinde 300 ile 400 kişi arası sığınmacının Hatay Cilvegözü sınır kapısına gelmesi ile olmuştur (Poyraz, 2012: 53-69). Suriye’den ülke dışına yaşanan bu göç hareketi ile 4 yıllık süreçte BM’nin resmi verilerine göre 5,5 milyona yakın insan ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. BMMYK’nın verilerine göre Aralık 2015 itibariyle Türkiye’ye 2.287.360 Suriyeli sığınmacı gelmiştir (www.unhcr.org, 2017). Türkiye, Suriye’den gelen sığınmacılara “açık kapı politikası” izlemiş ve böylece sınırlarımıza gelen her Suriyeli sığınmacıya kapımızı açmışız. Böylece Türkiye, en çok Suriyeli sığınmacı kabul eden ülke haline gelmiştir (Tunç, 2015: 12-29).

Türkiye’ye bu kadar çok Suriyelinin gelmesi, Türkiye ile Suriye’nin sınır komşusu olması, Türkiye’yi daha güvenilir bir ülke olarak görmeleri ve sınırın diğer tarafında çoğu Suriyelinin akrabalarının olması gibi etkenler söylenebilir.

Türkiye, gelen Suriyeli sığınmacıları ilk başlarda sınır illerinde ve kamplarda misafir etmiştir. Yaşanan göçün kitleler halinde olacağı ve daha çok kişinin akın

edeceği tahmin edilememiştir. İç savaşın uzaması ile birlikte daha çok sığınmacı gelmeye devam etmiş ve böylece kamplar yetersiz hale gelince kamp dışında akrabası olanlar şehir merkezlerinde akrabalarının yanında ya da tuttıkları kiralık evlerde yaşamaya başlamışlardır (Tunç, 2015: 12-29). Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların durumlarından ve onların yerleştirilmelerinden sorumlu kuruluş Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’dır (Kurtuluş, 2015: 45-60).

Suriye’den çıkıp başka ülkelere göç eden Suriyeli sığınmacılar komşu ülkelere giderek oralarda yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Suriye iç savaşının başlamasından günümüze değin komşu ülkelere göç eden Suriyeli sığınmacı sayısı Tablo 1.1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.1 :Suriye’ye Komşu lkelerdeki Suriyeli Sığınmacı Sayısı, şubat 2018

ÜLKE	SURİYELİ SİĞINMACI SAYISI
Türkiye	3.523.981
Lübnan	995.512
Ürdün	657.628
Irak	247.379
Mısır	127.414

Kaynak: UNHCR, şubat 2018

Tabloda görüldüğü üzere en çok Suriyeli sığınmacı barındıran lke Türkiye’dir. Türkiye’de toplamda şubat 2018 itibariyle 3.523.981 Suriyeli sığınmacı kalmaktadır. Türkiye’yi en çok tercih etmelerindeki sebepler, Türkiye’nin sınıra yakın olması ve savaş bittiğinde evlerine dönmeleri veya akrabaları Türkiye’de olanların en çok Türkiye’yi tercih ettikleri söylenebilir. İkinci sırada en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan lkede Lübnan’dır, bu sayı 995.512’dir. Daha sonra sırasıyla en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkeler Ürdün, Irak ve Mısır şeklindedir.

Suriye’de yaşanan iç savaş dolayısıyla lkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler savaş uzadıkça ve orada kalmak onlar için çekilmez bir hal alınca başka ülkelere gidip oralara yerleşmişlerdir. Suriye’ye komşu ülkeler içinde en çok sığınmacı Türkiye’ye gelmiştir. 2011 yılından itibaren Suriyeli sığınmacılar gelmeye başlamıştır.

Ve savaş uzadıkça da yıllar itibariyle bu sayı giderek artış göstermiştir. Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılar geçici koruma kapsamına alınmışlardır. Tablo 1.2'de yıllar itibariyle Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 1.2 :Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, Şubat 2018

YILLAR	GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİ SAYISI
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.424.237
2018 (Şubat ayı itibariyle)	3.523.981

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Şubat 2018

Tablo 1.2'de gösterildiği üzere Suriyeli sığınmacılar savaşın başladığı ilk yıldan sonra Türkiye'de yapılan düzenlemeler ile geçici koruma kapsamına alınmışlardır.

2012 yılında toplamda 14.237 Suriyeli sığınmacı Türkiye gelmiştir. Savaşın uzaması ile birlikte her yıl daha fazla Suriyeli ülkelerini terk ederek Türkiye gelmişlerdir. 2012 yılından sonraki yıllarda sürekli artış gösteren Suriyeli sığınmacı sayısı 2018 Şubat ayı itibariyle toplamda 3.523.981 kişi ile oldukça ciddi bir rakama ulaşmıştır.

Türkiye'ye bu kadar çok sayıda Suriyeli gelmesi ile barınılacak yer konusunda sıkıntıların baş göstermesi muhtemel görünmüştür.

Nitekim daha fazla barınma merkezleri yapılmış ve gelen Suriyelilerin bir kısmı 10 ilde yapılan 21 barınma merkezlerine yerleştirilmişlerdir. Diğer kısmının ise ya akrabalarının yanında ya da kiralık tuttıkları evlerde yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Tablo 1.3'te 10 ilde bulunan barınma merkezleri ve burada yaşayan Suriyeli sayısı gösterilmiştir.

Tablo 1.3 :10 ilde Kurulan 21 Geçici Barınma Merkezindeki Suriyeli Sayısı, Şubat 2018

İL	GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ (GBM)	BARINMA ŞEKLİ	SURİYELİ SİĞİNMACI	TOPLA M
HATAY	Altınözü Konteynerkenti	2.057 konteyner	8.260	17.589
	Yayladağı Konteynerkenti	776 konteyner 32 betonarme bölme	4.281	
	Apaydın Konteynerkenti	1.181 konteyner	5.048	
	Güveççi Çadırkenti	824 çadır		
GAZİANTEP	İslahiye Çadırkenti	1.552 çadır	6.080	24.119
	Karkamış Çadırkenti	1.578 çadır	5.376	
	Nizip 1 Çadırkenti	1.873 çadır	8.819	
	Nizip2 Konteynerkenti	908 konteyner	3.844	
ŞANLIURFA	Ceylanpınar Çadırkenti	5.032 çadır	20.263	80.547
	Akçakale Çadırkenti	6.541 çadır	24.507	
	Harran Konteynerkenti	2.051 konteyner	11.092	
	Suruç	7.028 çadır	24.685	

	Çadırkenti			
KİLİS	Öncüpınar Koyteynerkenti	3.073 konteyner	11.694	25.381
	Elbeyli Beşiriye Konteynerkenti	3.475 konteyner	13.687	
MARDİN	Midyat Çadırkenti	1.080 Çadır	2.728	2.728
KAHRAMANMARAŞ	Merkez Konteynerkenti	5.004 konteyner	17.069	17.069
OSMANİYE	Cevdetiye Konteynerkenti	3.358 konteyner	14.242	14.931
	Düziçi Konteynerkenti	750 konteyner	689	
ADİYAMAN	Merkez Çadırkenti	2.305 çadır	9.053	9.053
ADANA	Sarıçam Konteynerkenti	6.136 konteyner	27.019	27.019
MALATYA	Beydağı Konteynerkenti	1.977 Konteyner	9.458	9.458
TOPLAM		30.746 konteyner 27.845 çadır ve betonarme bölme	227.894	227.894

Kaynak: AFAD, Şubat 2018

Tablo 1.3'te Türkiye'de 10 ilde kurulan 21 geçici barınma merkezinin ve buralarda barınan Suriyeli sığınmacıların sayıları görülmektedir. Suriye sınırına yakın illerden Hatay'da 4, Gaziantep'te 4, Şanlıurfa'da 4, Kilis'te 2 ve Mardin'de 1 adet geçici barınma merkezi olmak üzere toplamda 15 adettir. Bunların içinde en çok Suriyeli bulunan Şanlıurfa'da toplamda 80.547 kişidir.

Şanlıurfa'dan sonra sırasıyla Kilis'te 25.381, Gaziantep'te 24.119, Hatay'da 17.589 ve Mardin'de 2.728 kişidir. Sınır illeri dışında Osmaniye'de 2, Kahramanmaraş'ta 1, Adıyaman'da 1, Adana'da 1 ve Malatya'da 1 adet olmak üzere toplamda 6 tane geçici

barınma merkezi vardır. Bunların içinde en çok Suriyeli Adana'da toplamda 27.019, ardından sırasıyla Kahramanmaraş'ta 17.069, Osmaniye'de 14.242,

Malatya'da 9.458 ve Adıyaman'da 9.053 Suriyeli vardır. Böylelikle Türkiye'de geçici barınma merkezlerinde toplamda 227.894 Suriyeli yaşarken bunların dışında kalan Suriyeli sığınmacılar kamplar dışında yaşamaktadırlar.

2011 yılında Suriye'de meydana gelen rejim karşıtı gösteriler giderek ülkenin geneline yayılmaya başlayınca halk artık kendini güvenilmez durumda hissetmeye başlayınca evlerini terk etmek zorunda kalmaya başladılar.

Bununla birlikte gruplar halinde Türkiye'ye gelmeye başladılar. İlk olarak 2011 yılında Hatay sınırına gelen Suriyeli vatandaşlara Türkiye kapısını açtı. Daha sonra iç savaş giderek büyüyünce daha çok Suriyeli gelmeye başladı. İlk olarak sınıra yakın illere akın etmeye başlayan Suriyeliler Türkiye tarafından ülkeye alındılar. Sınıra yakın Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki iller Suriyelilere ev sahipliği yapmışlardır. 2011 yılından günümüze kadar Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Suriyeli sayısı Tablo 1.4'te gösterilmiştir.

Tablo 1.4 :Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, Şubat 2018

İLLER	KAYITLI SURIYELİ	İL NÜFUSU	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
ADİYAMAN	29.548	615.076	% 4.80
BATMAN	21.148	585.252	% 3.61
DİYARBAKIR	32.725	1.699.901	% 1.93
GAZİANTEP	366.566	2.005.515	% 18.28
KİLİS	130.523	136.319	% 95.75
MARDİN	91.457	809.719	% 11.29
SİİRT	4.470	324.394	% 1.38
ŞANLIURFA	472.628	1.985.753	% 23.80
ŞIRNAK	14.873	503.236	% 2.96

TOPLAM	1.163.938	8.665.165	% 13.43

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Şubat 2018

Tablo 1.4’te görüldüğü gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerde toplam Suriyeli sayıları verilmiştir. Bölge illerinden en çok Suriyeli’ye ev sahipliği yapan Şanlıurfa’da toplamda 472.628 kişi bulunmaktadır. Bu rakamın il nüfusu ile karşılaştırılma yüzdesi % 23.80’dir. İkinci sırada Gaziantep’te toplamda 366.566 kişi bulunmaktadır ve il nüfusu ile karşılaştırılma yüzdesi % 18.28’dir. Üçüncü sırada ise Kilis’te Suriyeli nüfusu 130.523 kişidir ve il nüfusu ile karşılaştırıldığında % 95.75’lik oldukça yüksek bir paya sahip olduğu görülebilmektedir. Bu illerin takiben Mardin’de 91.457, Diyarbakır’da 32.725, Adıyaman’da 29.548, Batman’da 21.148, Şırnak’ta 14.873 ve Siirt’te 4.470 Suriyeli yaşamaktadır. Türkiye’de toplamda 3.523.981 Suriyeli varken bunların 1.163.981’i Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşamaktadır. Ve bölge nüfusu ile karşılaştırma yüzdesi % 13.43’tür.

Türkiye geneli toplam Suriyeli nüfusun 1,5 milyondan fazlasına ev sahipliği yapan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis ülke genelinde en çok Suriyeli bulunan ilk 10 il arasında yer almaktadır. Tablo 1.5’te Türkiye’de en çok geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfusun bulunduğu ilk 10 il gösterilmiştir.

Tablo 1.5 :Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı, Şubat 2018

İLLER	SURİYELİ NÜFUS
İSTANBUL	547.348
ŞANLIURFA	472.628
HATAY	455.445
GAZİANTEP	366.566
MERSİN	199.976
ADANA	187.366
BURSA	139.927
İZMİR	133.248
KİLİS	130.523
KONYA	102.835

TOPLAM	2.735.862

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Şubat 2018

Tablo 1.5'te görüldüğü üzere Türkiye'de en çok Suriyeli bulunan ilimiz İstanbul'dur. Toplam 547.348 kişi İstanbul'da yaşamaktadır. Bunun nedenleri arasında, İstanbul'un metropol bir şehir olması, iş olanaklarının daha fazla olması sayılabilir.

Tabloya bakıldığı zaman Suriyelilerin daha çok büyük şehirleri tercih ettikleri gözlemlenebilmektedir. İstanbul'dan sonra en çok Suriyeli nüfus bulunan ilimiz 472.628 kişi ile Şanlıurfa'dır. İlk Suriyeli sığınmacıların geldiği Hatay'da da bugüne kadar toplamda 455.445 Suriyeli gelmiştir. Bunları takiben sırasıyla Gaziantep, Mersin, Adana, Bursa, İzmir, Kilis ve Konya illerinde en çok Suriyeli nüfus yaşamaktadır. Bu illerin her birinde bulunan Suriyeli sayısı 100 binin üzerindedir.

Tablo 1.6'da da Suriye'den gelen sığınmacıların yaş ve cinsiyet dağılımı gösterilmiştir. Toplam Suriyeli nüfusun 1.911.458'i erkek iken 1.612.523'ü de kadındır. 18 yaş ve altındaki nüfus toplamda 1.602.890 kişidir. Bunun oldukça yüksek bir rakam olduğu söylenebilir. Bu kadar yüksek bir sayıda Suriyeli bulunması beraberinde birtakım maliyetleri ve sorunları da getirebilecektir. Bu nüfusun eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarını gidermede büyük harcamalara yol açtığı söylenebilir. 18 yaş ve altı nüfusun 840.360'ı erkek, 762.530'u da kadındır. 0-4 yaş arasındaki nüfusun 239.943'ü erkek, 221.938'i de kadın olmak üzere toplamda 461.881 gibi oldukça yüksek sayılabilecek bir sayıdır. Bu sayıya bakıldığı zaman yüksek bir sayıda bebeğin Türkiye'de hayata gözlerini açtığını söyleyebiliriz. Nitekim bugüne kadar gerçekleşen doğum sayısının 276.158 olduğu AFAD'ın 12.02.2018 tarihli raporunda mevcuttur. 19-24 ve 25-29 yaş aralığındaki toplam nüfus 880.712 kişidir. Çalışma çağındaki bu nüfusun çalışma imkanı bulmadığı düşünüldüğünde hangi alanlara yönelebilecekleri belli olmamakla birlikte olumsuz bir duruma neden olacağı düşünülebilmektedir. 50 yaş altındaki her yaş aralığındaki toplam kadın ve erkek sayıları 100 binin üzerindedir. 65 yaş ve üstü toplam erkek ve kadın nüfusu da 69.661'dir ve bunun 3.526'sı kadın iken 3.135'i de erkektir.

Oldukça yüksek sayılabilecek bu yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması, bakımlarının yapılması gibi temel alanlarda sorunlar çıkabileceği düşünülebilir. Bu da oldukça yüksek bir harcamaya neden olabilir.

Tablo 1.6 :Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı, Şubat 2018

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.911.458	1.612.523	3.523.981
0-4	239.943	221.938	461.881
5-9	246.563	231.110	477.673
10-14	196.476	181.275	377.751
15-18	157.378	128.207	285.585
19-24	314.294	224.141	538.435
25-29	198.176	144.101	342.277
30-34	166.536	124.499	291.035
35-39	117.255	92.682	209.937
40-44	78.818	71.103	149.921
45-49	59.511	55.340	114.851
50-54	48.020	45.895	93.915
55-59	32.155	32.042	64.197
60-64	23.198	23.664	46.862
65-69	15.043	15.204	30.247
70-74	8.415	9.334	17.749
75-79	4.798	5.772	10.570
80-84	2.713	3.478	6.191
85-89	1.418	1.770	3.188
90+	748	968	1.716

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Şubat 2018

Meydana gelen bu göçler sonucunda bakıldığı zaman Suriye’den Türkiye’ye oldukça yüksek sayılabilecek bir nüfus hareketi olmuştur. Gelen bu nüfusun Türkiye’de kalma isteklerinin her geçen gün daha da arttığı düşünülebilir. Bugün savaş sona erse bile enkaz hale gelen yerleşim yerlerine nüfusun büyük çoğunluğunun gitmek istemeyeceği de düşünülebilir. Nitekim BM’nin dünyanın değişik yerlerindeki yaşamış olduğu deneyimler ve elde ettiği istatistikler, mültecilerin 1/3’ünün geri dönmeme ihtimalinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlarla birlikte Türkiye’ye gelen Suriyeli nüfus ile Türk halkının birlikte yaşamalarını sağlayacak tedbirler, politikalar ve gerekli önlemler alınmalı, bilgilendirmeler yapılmalıdır. Suriyelilerin de davranış ve kaygılarının ortaya çıkarılabilmesini sağlayacak tedbirlere ihtiyaç duyulduğu da söylenebilir (Tunç, 2015: 12-29).

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN EKONOMİK DURUMU

2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendini yakmasıyla başlayan halk isyanları Ortadoğu'da yaşanan en önemli ve geniş yelpazeli bir sorun olarak dünya gündeminde yer almaktadır. Tunus ile başlayan ve adına Arap Baharı denilen bu süreç Mart 2011 tarihinde Suriye'de etkisini göstermiş ve zamanla büyük yankı uyandırarak uluslararası camiada en çok tartışılan konuların başında yer almıştır (Orhan, 2013: 22-27).

Suriye'de 2011 yılının bahar aylarında başlayan rejim karşıtı gösteriler giderek artmaya başlayınca ülke bir iç savaş haline girmiştir. Ülkenin geneline yayılan bu isyanlar giderek ülkede yaşanılmaz bir durumu da beraberinde getirmiştir. Halk, bu savaş ortamında temel ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiş ve ellerinde hayatlarını devam ettirebilecek yaşam malzemesi de zor bulunur bir hal almıştır. Böyle bir durumda Suriyeliler çareyi ülkeyi terk etmekte bulmuşlardır. Ülkeden ayrılan ve ülke içi göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin durumu en büyük insani dram olarak karşımıza çıkabilmektedir (Tunç, 2015: 12-29).

Yaşanan göç ile birlikte Türkiye'ye yönelik ilk Suriyeli sığınmacı akını 2011 yılının Nisan ayında Hatay'a doğru olmuştur (Poyraz, 2012: 53-69). Hatay'a gelen sığınmacılar ile birlikte gün geçtikçe daha çok Suriyeli gelmeye devam etmiş ve en çok da Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sınır illeri ile sınıra yakın illere gelmeye başlamışlardır (Taşçı ve Özsan, 2013: 7). Suriye'den kaçan bu nüfustan etkilenen Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile Hatay, Mersin ve Adana illerinin 2010, 2011 ve 2012 yıllarındaki nüfusları Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1 :Suriye Krizinden Etkilenen Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile Hatay, Mersin ve Adana'nın Nüfus Değişimi, 2010-2012

İLLER	YILLAR		
	2010	2011	2012
ADİYAMAN	590.935	593.931	595.261
DİYARBAKIR	1.528.958	1.570.943	1.592.167
GAZİANTEP	1.700.763	1.753.596	1.799.558
MARDİN	744.606	764.033	773.026
SİİRT	300.695	310.468	210.879
ŞANLIURFA	1.663.371	1.716.254	1.762.075
BATMAN	510.200	524.499	534.205
ŞIRNAK	430.109	457.997	466.982
KİLİS	123.135	124.452	124.320
HATAY	1.480.571	1.474.223	1.483.674
ADANA	2.085.225	2.108.805	2.125.635
MERSİN	1.647.899	1.667.939	1.682.848
TOPLAM	12.806.467	13.067.140	13.250.630

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2012

Tablo 2.1’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin sınırda olanları ile birlikte Hatay, Adana ve Mersin gibi şehirlerin 2010, 2011 ve 2012 yıllarına ait nüfus değişimleri gösterilmiştir. İlk Suriyeli sığınmacı akınının geldiği Hatay’ın nüfusu 2012’de bir önceki yıla göre % 0.64 artarak 1.483.674 olmuştur. Adana’nın nüfusu 2011’de bir önceki yıla göre 23.580 kişi, 2012’de de bir önceki yıla göre 16.830 kişi artarak bu üç yıllık süreçte artış göstermiştir. Mersin’de aynı şekilde Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılında nüfusu bir önceki yıla göre ve 2012’de de bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin illerinden nüfusu daha çok artan Gaziantep ve Şanlıurfa olmuştur. Gaziantep’te 2011’de bir önceki yıla göre % 3.10, 2012’de bir önceki yıla göre % 2.62 artış göstermiştir. Şanlıurfa’da ise 2011’de bir önceki yıla göre % 3.17, 2012’de de bir önceki yıla göre % 2.66’lık bir artış gözlenmiştir. Suriyeli sığınmacı akınından en çok etkilendikleri söylenebilen bu illerin

2010’da toplam nüfusları 12 milyon 806 bin 467 kişi iken 2011’de 13 milyon 67 bin 140 kişiye ve 2012’de de 13 milyon 250 bin 630 kişiye ulaşmıştır.

Suriyeli sığınmacı akınından Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin en çok etkilendiği bölge olduğunu söyleyebildiğimiz bir ortamda bölgenin 2011 yılı öncesi ve sonrası ekonomik durumu söz konusu etki noktasında fikir verebilecektir.

2.1. İhracat

Türkiye – Suriye arasındaki ilişkiler 2000’li yıllardan itibaren iyileşme kaydedip özellikle de ekonomik anlamda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’ nin göreve gelmesiyle birlikte daha da gelişen ilişkilerden söz edebilmek mümkündür. Nitekim iki ülke arasında 2004 yılında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması (STA) ile de ilişkiler daha da çok pozitif anlamda gelişme göstermiştir. 2004’ te imzalanan STA 10 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2004’te Suriye’ye ihracatımız 400 milyon Dolar (\$)’ a yakın iken 2007’de ise 800 milyon \$’ a ulaşan bir seyir izlemiştir. 2011 yılındaki Suriye iç savaşından bir önceki yılda da 1.5 milyar \$’ı aşan bir çizgiye ulaşmıştır (Yeşilyurt, 2013: 421).

Türkiye’nin Suriye’ye ihracatını Tablo 2.2’de görmek mümkündür.

Tablo 2.2 :Türkiye’nin Suriye’ye İhracatı, 2018 Mart (1.000 \$)

YILLAR	İHRACAT	YILLAR	İHRACAT
2000	184.267	2010	1.844.605
2001	281.141	2011	1.609.861
2002	266.772	2012	497.960
2003	410.755	2013	1.024.473
2004	394.783	2014	1.800.962
2005	551.627	2015	1.522.032
2006	609.417	2016	1.321.981
2007	797.766	2017	1.363.165
2008	1.115.013	2018 Mart	306.190
2009	1.421.637		

Kaynak: TÜİK, 2018 Mart

Tablo 2.2’de Türkiye’nin 2000 yılından 2018 yılının ilk üç ayına kadar ki ihracat rakamları mevcuttur. 2000 yılında Türkiye’nin Suriye’ye ihracatı 184 milyon \$ iken 2004’te imzalanan STA ile gelişen ikili ilişkiler neticesinde ihracatımız aynı yılda 400 milyon \$’a yaklaşmıştır. 2004’ten sonra artan ihracatımız 2008’de 1 milyar \$’ı aşmıştır. 2009 yılında Türkiye ile Suriye arasında iki ülkeyi de ilgilendiren konularda işbirliğinin daha da geliştirilip pekiştirilmesi, ikili ve bölgesel konularda ortak vizyon gerçekleştirmek, bölgede huzurun ve barışçıl bir ortamın tesisi içinde ilişkilerin daha da iyiye gitmesi için Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSİK) kurulmuş ve ilk toplantı 22 – 23 Aralık 2009 tarihinde Suriye’nin başkenti Şam’da gerçekleştirilmiştir (www.mfa.gov.tr, 2018). İki ülke arasında kurulan bu konsey ile birlikte aralarındaki ekonomik ve ticari alanlarda işbirliği daha da geliştirilmeye çalışılmış ve yapılan ticarete de artış kaydedilmiştir (Yalçınkaya ve Yalçınkaya, 2017: 84). 2009 yılındaki böyle bir ortamda Suriye’ye ihracatımız bir önceki yıla göre % 27 oranında artış göstermiş ve 1 milyar 421 milyon \$’ a çıkmıştır. 2- 3 Ekim 2010 tarihinde de YDSİK ikinci toplantısı Suriye’nin Lazkiye şehrinde gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda da 2009’da üzerinde anlaşılan konuları, imzalanan antlaşmaları gözden geçirmek ve yeni işbirliği yapılacak konuların görüşülmesi amaçlanmıştır (www.mfa.gov.tr, 2018). Böyle bir ortamda 2010 yılında bir önceki yıla göre % 30’luk bir artışla ihracatımız 1 milyar 844 milyon \$’ a ulaşmıştır. 2011 yılında bir önceki yıla göre % 12 azalan ihracatımız yine de 1.5 milyar \$’ın üzerindedir. Ancak Suriye’de iç savaşın başlaması ile birlikte bozulan bir ortamda 2012 yılında ihracatımız bir önceki yıla göre % 69’ luk daha sert bir düşüş yaşamıştır. 2013 yılında tekrar artışa geçen ihracatımız bir önceki yıla göre % 105’ lük yüksek bir oranla artmış ve 1 milyar \$’ı aşmıştır. 2014’te de artan ihracatımız bu yıldan sonra Suriye’deki mevcut durumun giderek daha da kötüye gitmesi ve ikili ilişkilerin giderek daha da bozulması sebebiyle ihracatımızın düştüğünü ifade etmek doğru olabilir. 2018 Mart ayı itibariyle 306 milyon \$ olan ihracatımız bir önceki yılın aynı ayına göre % 18 oranında düşmüştür.

Türkiye’ye gelen Suriyeli sığınmacıların bir kısmının kurulan geçici barınma merkezlerinde bir kısmının da sınıra yakın iller başta olmak üzere çeşitli illerde barındıklarını söyleyebiliriz. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki barınma merkezlerindeki sığınmacılara ve de Suriye içinde zor durumda olanlara yapılan yardımların büyük bir kısmı sınır illerindeki yerel firmalar üzerinden gerçekleştirildiğini

söylemek mümkündür. Dünyanın farklı yerlerinden gelen yardımlar da yine bu firmalar tarafından karşılanıp dağıtılmaktadır. En çok da gıda ve tekstil alanlarında faaliyet gösteren firmalar açısından bir fırsat oluşturduğu söylenebilir.

Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Suriye'ye ihracatı Tablo 2.3'te gösterilmiştir.

Tablo 2.3 :Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinin Suriye'ye İhracatı, 2018 Mart, (1.000 \$)

	İLLER				
YILLAR	ADİYAMAN	DİYARBAKIR	SİİRT	BATMAN	ŞIRNAK
2002					1.582
2003		1			1.487
2004	1.842				
2005	1.058	2			
2006	1.405	24			2.002
2007	1.146	261			432
2008	3.749	859		260	1.329
2009	629	587			2.883
2010	644	467		113	5.060
2011	971	172		69	3.268
2012		233			293
2013	540	1.668		224	16.324
2014	2.102	3.608		280	13.916
2015	3.263	2.862		645	13.221
2016	3.596	7.221	1	262	4.843
2017	1.024	2.545	74	338	7.578
2018*	192	638	19	6	1.402
TOPLAM	22.161	21.148	94	2.197	75.620

Tablo 2.3 devamı

YILLAR	İLLER			
	GAZİANTEP	KİLİS	ŞANLIURFA	MARDİN
2002	27.632	601	59	50
2003	31.614	667	40	8.507
2004	42.283	254	375	5.571
2005	47.339	727	343	3.007
2006	58.641	4.969	2.410	7.930
2007	72.687	4.774	9.570	8.401
2008	122.017	3.760	34.174	14.947
2009	110.283	2.386	57.342	18.304
2010	117.313	13.699	72.813	14.838
2011	96.193	16.205	53.864	16.716
2012	53.279	5.141	3.174	3.466
2013	275.805	10.537	37.448	9.395
2014	360.207	26.967	32.773	33.718
2015	406.412	35.907	63.704	39.081
2016	425.591	20.539	28.514	28.591
2017	393.198	49.986	28.008	29.278
2018*	94.619	15.086	7.521	11.729
TOPLAM	2.735.113	212.205	432.132	253.529

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.3'te Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin 2002 yılından 2018'in Mart ayına kadar Suriye'ye olan ihracat değerleri verilmiştir. Buna göre 2002 yılında Gaziantep hariç diğer illerin ihracatı düşük seviyelerde kalmıştır. Ancak 2002 yılında AKP'nin göreve gelmesiyle başlayan iyi ilişkiler ve 2004 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan STA ile birlikte ihracatın artmaya başladığını söyleyebiliriz. Adıyaman'ın 2002 ve 2003 yıllarında ihracatı yok iken 2004 yılında 1.5 milyon \$'ı aşmıştır.

2008'de de 3.5 milyon \$'ı aşan Adıyaman ihracatı 2009 yılında sert bir şekilde 609 bin \$'a gerilemiştir. 2011 yılında bir önceki yıla göre artsa da 2012 yılında durma noktasına gelmiş ama 2013 yılında tekrar gerçekleşen Adıyaman ihracatı 2016'ya kadar artış kaydetmiş 2017'de ise bir önceki yıla göre % 71 oranında düşmüştür. Diyarbakır'ın ihracatına baktığımızda; 2011 yılı öncesi en yüksek ihracatını 2008 yılında gerçekleştirmiş, 2009, 2010 yılında azalmaya başlamış ve 2011 yılında bir önceki yıla göre % 63 oranında düşüş gösterip 467 bin \$'dan 172 bin \$'a gerilemiştir. 2011 yılından sonra artmaya başlayan ihracat 2016 yılında şimdiye kadar ki en yüksek seviyesine çıkmış ancak 2017'de tekrar % 64'lük bir oran ile gerilemiştir. Mardin'in Suriye'ye ihracatı; 2002 yılında çok düşük iken 2003'te büyük bir oranda artmış, 2004 ve 2005 yıllarında azalan ihracat 2006'da artmaya başlamış ve 2009'a kadar devam edip bu yılda 18 milyon 304 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında bir önceki yıla % 12 oranında artan Mardin ihracatı 2012'de bir önceki yıla göre % 80'e yakın bir oranda düşüş yaşamış ancak 2013'te artmaya başlamış ve 2015'te bugüne kadar ki en yüksek seviyesine çıkıp 39 milyon 81 bin \$ olmuştur. Son olarak Mardin'in ihracatı 2018 Mart ayı itibariyle bir önceki yılın aynı ayına göre % 96'ya varan bir artışla 11 milyon 729 bin \$'a çıkmıştır. Batman'ın 2011 yılı öncesi çok düşük bir seviyede gerçekleşen ihracatı 2011 sonrası dönemlerde gerçekleşmişse de bölge illerine göre geride kalmıştır. Batman'ın en yüksek ihracat değeri 2015 yılında 645 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Şırnak'ın Suriye'ye ihracatı 2003 yılında 1 milyon \$'ın üzerinde iken 2010 yılına kadar 2004 ve 2005 yıllarında gerçekleşmemiş 2006'da 2 milyon \$'ı aşmış ancak 2007'de sert bir şekilde düşmüş ve 2010 yılında 5 milyon \$ olmuştur. 2011 yılında düşen Şırnak ihracatı 2012'de daha da düşmüş ancak 2013 ve sonrasında ise 2011 öncesine göre daha çok gerçekleşse de yine diğer illere göre düşük seviyelerde kalmıştır. Siirt'in Suriye'ye kayda değer bir ihracatı olmamıştır. Kilis'in ihracat değerlerine baktığımızda; 2002'de 601 bin \$ iken 2006'da 5 milyon \$'a dayanmış 2007'de düşse de 2010'da en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2011 yılında bir önceki yıla göre % 18 oranında artan Kilis ihracatı 2012 yılında Suriye iç savaşı ile birlikte bozulan bir ortamda ihracat değerinde de düşüş yaşanmış ve % 68'lik bir kayıp yaşamıştır. 2013 yılında düzelmeye başlayan ihracatı 2015'e kadar artış göstermiş 2016'da düşse de 2017 yılında bugüne kadar ki en yüksek seviyesine çıkmıştır. Kilis'in Suriye'ye ihracatı son olarak 2018 Mart ayı itibariyle bir

önceki yılın aynı dönemine göre % 82 oranında bir artışla 8 milyon \$'dan 15 milyon \$'a çıkmıştır.

Bölgenin Gaziantep'ten sonra en büyük ili Şanlıurfa'dır ve burada en önemli ürün olarak pamuk görülebilmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2014: 801). Şanlıurfa'nın Suriye'ye ihracatı 2002'den 2005'e kadar düşük seviyelerde iken 2006'da bir önceki yıla göre ciddi bir artışla 343 bin \$'dan 2 milyon 410 bin \$'a çıkmıştır. Türkiye ile Suriye arasında 2009 ve 2010 yıllarında yapılan YDSİK toplantıları ile gelişen ilişkilerden Şanlıurfa ihracatı da olumlu etkilenmiş ve bu yıllarda 2011 yılı öncesi en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2009'da 57 milyon \$ olan Şanlıurfa ihracatı 2010'da % 26 oranında bir artış ile 72 milyon \$'ı aşmıştır. 2011'de Suriye'de başlayan halk gösterilerinin etkisi ile birlikte çıkan çatışmalı ortamda Şanlıurfa ihracatının da olumsuz etkilendiğini ifade etmek mümkündür. Nitekim 2011'de bir önceki yıla göre % 26 oranında ihracatta düşüş yaşanmıştır. 2012'de ise % 94'lük gibi oldukça yüksek bir oranda kayıp yaşanmıştır. 2013'te artmaya başlayan ihracatı 2015'te en yüksek seviyesine ulaşmış ancak sonraki yıllarda azalmış 2017'de 28 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Son olarak 2018 Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 10 artarak 7.5 milyon \$ olmuştur.

Şanlıurfa'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında Suriye'nin önemli bir ağırlığının olduğunu söylemek mümkündür. İhracat ürünleri arasında da tekstil ve ham maddeleri, yaş meyve ve sebze, kağıt ve orman ürünleri ve mobilya gibi yıllar itibarıyla ihracat değerlerinde değişimler olabilen ürünler olarak karşımıza çıkabilmektedir (www.investsanliurfa.com, 2018).

Son olarak bölgenin en büyük ili, ekonomik anlamda en gelişmiş ve canlı bir piyasasının olduğu Gaziantep'in (Lordoğlu ve Aslan, 2014: 795) Suriye'ye ihracatına baktığımızda ise; 2002'de bölge illeri içinde 27 milyon \$'lık ihracat ile ilk sıradadır. Sonraki yıllarda ise giderek artan bir seyir izlemiştir. 2004 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan STA ile düzelen ilişkiler neticesinde Gaziantep'in de bu durumdan pozitif etkilendiğini söyleyebiliriz. 2004'te ihracatı 42 milyon \$ olan Gaziantep'in bir sonraki yılda 5 milyon \$'lık artışla 47 milyon \$'a yükselmiştir. 2006'da tekrar artan ihracat 58 milyon \$'ı aşmış ve 2008'de iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin daha da

iyileştiği bir ortamda aynı yılda 122 milyon \$'lık ihracat ile Suriye'deki iç karışıkların başladığı 2011 yılı öncesi en yüksek rakama ulaşmıştır.

2011 yılında bir önceki yıla göre % 18 oranında azalan ihracat 2012'de ise % 45'lik daha sert bir düşüşle 96 milyon \$'dan 53 milyon \$'a gerilemiştir. 2013 yılında ise bir önceki yıla göre Gaziantep'in Suriye'ye ihracatı 5 kat artış göstermiş ve 275 milyon \$'ı aşmıştır. 2011 yılından sonra ilk defa 2013'te artan ihracatı içinde özellikle un, yağ, çimento gibi ürünlerin ihracatının arttığını söylemek mümkündür (www.hurriyet.com.tr, 2018). 2014 yılında 360 milyon \$'ı bulan ihracat 2015'te 406 milyon \$ ve 2016 yılında da şimdiye kadar ki en yüksek seviyesine çıkmış ve 425 milyon 591 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. 2017'de ise bir önceki yıla göre düşen ihracat yine de 400 milyon \$'a yakın bir seviyede gerçekleşmiştir.

2017 yılında Suriye'deki gidişat ile ilgili Soçi Zirvesinde bir araya gelen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani bölgede ateşkesin sağlanabilmesi için kısa sürede adımların atılacağını açıklamaları uluslararası camiada bu savaşta sona geldiği izlenimi oluşturmuştur. Böyle bir durum Gaziantep iş dünyası için de heyecan verici oldu. Çünkü iç savaş boyunca yıkılan Suriye'nin yeniden inşasında bölgedeki en önemli kentin Gaziantep olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle de bu süreçte en çok rağbet görecektir sektör kuşkusuz inşaat sektörü olacaktır. Bunun yanında gıda sektörü de böyle bir ortamda olumlu etkilenebilecektir. Bir yandan yeniden inşa sürecinde inşaat ve zor durumda kalan Suriyelilere gıda göndermek açısından bu sektörlerin olumlu etkilenebileceği Gaziantep ekonomisi açısından bir canlılık yaratacaktır (www.ekonomist.com.tr, 2018). 2017 Aralık ayında daha önce Suriye'deki iç savaştan dolayı güvenlik açısından tehlikeye düşen Gaziantep'teki Karkamış Gümrük Kapısı da daha güvenli bir yere taşınarak yeniden açıldı. Bununla birlikte 2018 yılı Mart ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre % 17'lik bir artışla 94 milyon 619 bin \$'lık bir ihracat gerçekleşmiştir. Karkamış Gümrük Kapısı'nın yeniden açılmasıyla birlikte Gaziantep'in Suriye'ye olan ihracatının ileriki zamanlarda daha da artacağı düşünülebilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Suriye'ye ihracatında 2011 yılı öncesine göre artış görülmüş ve özellikle de en çok Gaziantep olmak üzere bölgenin Şanlıurfa, Mardin ve

Kilis gibi illerinin Suriye'ye ihracatında Türkiye ihracatı içinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında ilk Suriyeli sığınmacı akınına maruz kalan Hatay'ın da Suriye'ye önemli miktarda ihracatı olmuştur. 2011 yılı öncesi 2004 – 2010 yılları arasında toplam ihracatı 485 milyon \$ iken 2011 yılı sonrası dönemlerde 2018'in Mart ayına kadar toplam ihracatı % 125 oranında artarak 1 milyar \$'ın üzerine çıkmıştır. Hatay ile birlikte önemli oranda Suriyeli barındıran Adana ve Mersin'in de Suriye ihracatı 2004 – 2010 yılları arası tüm dönemlerde artış göstermiş ancak Suriye'deki karışıklıklardan bu illerin ekonomileri de olumsuz etkilenmiş, 2011 ve 2012 yıllarında düşen ihracat 2013 yılı ile birlikte tekrar artış göstermiştir. Adana'nın 2004 – 2010 arası dönemde toplam 252 milyon \$ olan ihracatı 2012 - 2018 Mart itibariyle 348 milyon \$'a yaklaşmıştır. Mersin'in de Suriye'ye olan ihracatı 2004 -2010 dönemleri arasında 842 milyon \$ iken 2011 sonrası ise ciddi oranda bir artış göstermiş ve toplamda 2 milyar \$'ın üzerine çıkmıştır (www.tuik.gov.tr, 2018).

Türkiye'nin Suriye'ye gerçekleştirmiş olduğu ihracat içinde farklı ürün ve ürün grupları ağırlık gösterebilmektedir. Suriye iç savaşının yaşandığı 2011 yılı öncesi ve sonrası ihraç edilen ürün ve ürün grupları Tablo 2.4'te verilmiştir.

Tablo 2.4 :Türkiye'nin Suriye En Çok İhraç Ettiği Ürün ve Ürün Grupları, 2018 (1.000 \$)

	ÜRÜN VE ÜRÜN GRUPLARI			
YILLAR	GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK	MOBİLYA VE BAŞKA YERDE SINIFLANDIRILMAMIŞ DİĞER ÜRÜNLER	TEKSTİL ÜRÜNLERİ	HUBUBAT, HUBUBAT ÜRÜNLERİ
2004	23.050	1.448	37.676	3.691
2005	33.349	1.719	45.294	40.917
2006	51.381	1.681	55.488	47.413
2007	45.997	5.107	62.355	8.238
2008	179.804	11.579	99.945	16.649
2009	131.594	13.285	91.406	81.255

2010	126.740	18.471	105.544	103.718
2011	138.459	12.419	95.466	41.138
2012	95.330	6.166	31.744	40.770
2013	446.297	128.312	60.975	155.578
2014	634.355	354.291	111.930	253.488
2015	522.920	147.708	108.421	186.854
2016	493.799	191.158	59.860	192.135
2017	479.148	222.813	66.397	166.720
2018*	118.597	34.119	11.400	41.698
TOPLAM	3.520.820	950.276	1.043.901	1.380.262

Tablo 2.4 devamı

	ÜRÜN VE ÜRÜN GRUPLARI		
YILLAR	ÇİMENTO, KİREÇ VE ALÇI	ANA METAL SANAYİ	TARIM VE HAYVANCILIK
2004	17.101	34.990	2.554
2005	17.214	43.441	40.722
2006	34.468	59.831	51.537
2007	73.798	76.668	15.806
2008	115.239	139.056	26.922
2009	165.051	182.392	87.625
2010	162.252	189.945	100.396
2011	128.181	341.170	23.136
2012	15.579	32.870	19.329
2013	33.371	26.391	58.789
2014	63.418	83.308	82.798
2015	87.829	111.491	99.147
2016	38.293	61.860	93.085
2017	53.861	65.752	91.312
2018*	10.543	12.948	25.981

TOPLAM	1.016.198	1.462.113	819139

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.4'te göre gıda ürünleri ve içecek ihracatı; 2004'ten 2008'e kadar her yıl artış göstermiş ve Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılı öncesi en yüksek 2008'de bir önceki yıla göre % 290 oranında artarak 179 milyon 804 bin \$ olmuştur. 2011'de 138 milyon 459 bin \$ olan ihracat 2012'de % 31 oranında düşüş göstererek 95 milyon 330 bin \$'a gerilemiştir. 2013'te ise tekrar artışa geçen ihracat % 368 artarak 446 milyon 297 bin \$ olmuştur. 2014'te de artış devam etmiş ancak 2015'te % 17, 2016'da % 5 ve 2017'de de yaklaşık % 3 oranında azalmıştır. 2018'in Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 23 oranında artmış ve 118 milyon 597 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler ihracatı; 2004 – 2006 arası üç yıllık dönemde toplamda 2 milyar \$'ı aşamayan bu ihracat 2007'de 5 milyar \$'ı aşmış ve 2008'de de 2 kattan daha fazla artarak 11 milyon 579 bin \$ olmuştur. 2011 yılında bir önceki yıla göre % 32 oranında düşen bu ihracat kalemi 2012'de tekrar düşüş yaşamıştır. 2013 ve 2014 yıllarında artan ihracat bu iki yılda toplamda 500 milyon \$'ı aşmıştır. 2015'te bir önceki yıla göre % 58 azalsa da 2016 ve 2017 yıllarında tekrar artmış 2018 Mart ayı itibariyle bir önceki yılın aynı ayına göre % 71 oranında azalmıştır. Tekstil ürünleri ihracatı; 2004'ten 2008'e kadar her yıl sürekli artmış 2008'de bir önceki yıla göre % 60 artarak 100 milyon \$'a yaklaşmıştır. 2011 yılında % 10 oranında azalan ihracat 2012'de % 67'lik daha yüksek bir oranda azalmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında artan ihracat 2014'te 111 milyon \$ olmuş ancak 2015 ve 2016 yıllarında tekrar düşse de 2017'de % 11 oranında tekrar artış kaydetmiştir. 2018 Mart ayı itibariyle de bir önceki yılın aynı ayına göre % 33 oranında azalarak 66 milyon \$'dan 11 milyon \$'a gerilemiştir. Hububat, hububat ürünleri ihracatı; 2004'te 3 milyon \$ olan ihracat 2005'te 10 kattan daha fazla bir artışla 41 milyon \$'a yaklaşmıştır. 2007'de % 82'lik bir düşüş yaşansa da 2008'de tekrar artış olmuş ve 2010'da 100 milyon \$'ı aşmıştır. 2011'de ise % 60 oranında düşerek 41 milyon \$'a gerilemiştir. 2013'te ise bir önceki yıla göre % 281 gibi oldukça yüksek bir oranda artış olmuş ve 2014'te 258 milyon \$'a ulaşmış, 2017'ye kadar da yüksek oranda gerçekleşmiştir. 2018'in Mart ayı itibariyle de bir önceki yılın aynı dönemine göre % 29 oranında artış sağlanmıştır.

Çimento, kireç ve alçı ihracatı; 2004'ten 2009'a kadar her yıl sürekli artış olmuş ve 2009'da 165 milyon \$'ı aşmıştır. 2010 yılında 162 milyon \$ olan bu ihracat ürünleri 2011'de % 21 oranında düşerek 128 milyon \$'a gerilemiştir. 2012'de % 87'lik daha yüksek oranda düşüş yaşanmış ancak 2013'te artmaya başlamış ve 2015'te 2011 sonrası en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2016'da tekrar düşüş yaşanmış, 2017'de ise artmış ve 53 milyon 861 bin \$ olmuştur. 2018 Mart ayı itibariyle de bir önceki yılın aynı ayına göre % 11 oranında düşüş olmuştur. Ana metal sanayi ürünleri ihracatı; 2011 yılı öncesi dönemlerde her yıl sürekli artış göstermiş 2011'de bir önceki yıla göre % 80 civarı bir artış ile 341 milyon 170 bin \$ olmuştur. 2012'de ise % 90 oranında düşüş yaşanmış ve 32 milyon \$'a gerilemiştir. 2013'te 26 milyon \$'a düşse de 2014'te ciddi bir artış ile 83 milyon \$'a, 2015'te de 110 milyon \$'ı aşmıştır. 2016'da düşmüş ancak 2017'de tekrar artıp, 2018 Mart ayı itibariyle 12 milyon 948 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye en çok ihraç ettiği ürün ve ürün grupları içerisinde son olarak tarım ve hayvancılık ürün grubunun ihracatı ise; 2004'te 2.5 milyon \$ iken bir sonraki yılda 40 milyon \$'ı aşmıştır. 2007'de bir önceki yıla göre % 69 oranında düşüş yaşayarak 51 milyon \$'dan 15 milyon \$'a gerilemiştir. 2008 ve 2010 yılları arası artışa geçen ihracat 2010'da 100 milyon \$'ı aşmıştır. 2011'de % 77 oranında düşen ihracat 2013'te bir önceki yıla göre tekrar artmış, 2014 ve 2015'te de bu artış devam etmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında düşen ihracat 2018 Mart itibariyle bir önceki yılın aynı ayına göre % 41 oranında artarak 26 milyon \$'a yaklaşmıştır.

Türkiye'nin Suriye ihraç ettiği bu ürünlerin özellikle 2007 yılında Türkiye ile Suriye arasında yürürlüğe giren STA ile daha da arttığını ve 2011 yılında Suriye'deki ortamdan etkilense de sonraki yıllarda artış kaydetmiştir.

Türkiye'nin Suriye ihracatının yıllar itibariyle değişiminin yanında özellikle Arap Baharı'nın yaşandığı diğer Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracata bakmakta fayda görülebilir. Bu manada Türkiye'nin Arap Baharı'nın yaşandığı başlıca ülkelere yaptığı ihracat Tablo 2.5'te verilmiştir.

**Tablo 2.5 :Türkiye’nin Arap Baharı’nın Yaşandığı Başlıca Ülkelere İhracatı, 2018
(1.000 \$)**

	ÜLKELER					
YILLAR	TUNUS	LİBYA	MISIR	ÜRDÜN	BAHREYN	YEMEN
2004	252.162	337.204	473.145	229.464	54.415	203.945
2005	294.785	384.166	687.299	288.648	41.915	197.193
2006	324.892	489.261	709.353	321.660	35.303	197.868
2007	530.276	643.149	902.702	389.305	76.651	274.289
2008	778.098	1.074.287	1.426.449	460.738	308.223	353.604
2009	645.767	1.795.117	2.599.030	455.352	113.628	379.262
2010	713.631	1.932.370	2.250.576	571.333	172.023	330.392
2011	802.302	747.629	2.759.311	506.838	160.418	272.732
2012	796.732	2.139.439	3.679.194	770.981	208.519	485.937
2013	892.157	2.753.095	3.200.362	744.193	199.064	605.213
2014	915.041	2.059.898	3.297.538	907.021	204.085	643.827
2015	819.060	1.419.759	3.124.876	834.755	225.295	395.752
2016	910.613	906.107	2.732.926	710.799	193.280	535.504
2017	912.702	880.729	2.360.857	682.476	227.469	571.232
2018*	247.358	250.648	663.579	173.547	77.498	196.864
TOPLAM	9.835.576	17.323.597	30.867.197	8.047.110	2.297.786	5.643.614

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Türkiye’nin Arap Baharı’nın yaşandığı başlıca ülkelere olan ihracatı Tablo 2.5’te görüldüğü üzere yıllar itibariyle değişkenlik göstermiştir. Suriye’de halk ayaklanmalarının başladığı 2011 yılı öncesi en çok ihracat Mısır ve Libya’ya olmuştur. Mısır’a ihracat 2011 öncesi dönemlerde toplam 9 milyar \$ iken Libya’ya 6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında en çok ihracat 2 milyar 759 milyon 311 bin \$ ile Mısır’a, 802 milyon 302 bin \$ ile de Tunus’a gerçekleştirilmiştir. 2011’de bir önceki yıla göre Mısır ve Tunus’a ihracat artarken diğer ülkelere azalmıştır.

2012 yılında ise bir önceki yıla göre Tunus hariç diğer ülkelere gerçekleştirilen ihracat artmıştır. En çok artış kaydeden de Libya ve Mısır'dır. 2013'ten 2017'ye kadar artıp azalan ihracat 2011 öncesine göre tüm ülkelere artan bir seyrinde gerçekleşmiştir. 2011 yılı sonrası dönemlerde de en çok ihracat yine Mısır ve Libya'ya olmuştur. 2018'in ilk üç ayında en çok ihracat 663 milyon 579 bin \$ ile Mısır'a olmak üzere tüm ülkelere yapılan toplam ihracat 1 milyar 609 milyon 494 bin \$ iken bir önceki yılın aynı ayına göre % 14 oranında artış kaydetmiştir.

Suriye'de iç karışıklıklardan bu ülkelere yapılan ihracatın Suriye'ye yapılan ihracat gibi etkilenmediğini söylemek mümkündür. Suriye'ye düşük miktarda ihracatın yapıldığı yıllarda bu ülkelere yapılan ihracat miktarının daha çok olduğunu söyleyebiliriz.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin de bu ülkelere ihracatı yine ülke ihracatındaki ağırlıklar gibi 2011 öncesinde Mısır ve Libya'ya olmuştur. 2011 öncesi 2004 – 2010 yılları arasında Mısır'a ihracat 192 milyon 860 bin \$ iken Libya'ya ise 263 milyon 448 bin \$ olmuştur. 2011 yılı sonrası 2018'in ilk 3 ayına kadar ki dönemde de ise yine en çok ihracat Mısır ve Libya'ya olmuştur. Mısır'a ihracat bu dönemde 700 milyon \$'a yaklaşırken Libya'ya ise 1 milyar \$'ı aşmıştır (www.tuik.gov.tr, 2018).

2.2. İthalat

Türkiye'nin Suriye'den ithalatı ihracat miktarı gibi olmasa da yıllar itibariyle artıp azalma gösterebilmiştir. Suriye'de iç karışıklıklar başlamadan önce yapılan ithalat miktarının daha çok olduğunu söylemek mümkündür. 2011 yılında başlayan iç savaş ile birlikte bu ülkeden yapılan ithalat miktarında da azalma olduğu görülmektedir. Tablo 2.6'da da gösterildiği üzere 2000 yılında Türkiye'nin Suriye'den ithalatı 545 milyon \$ iken 2006'ya kadar her yıl giderek düşüş göstermiş ve 2006'da 187 milyon \$'a gerilemiştir. 2007 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan STA'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte aynı yılda yapılan ithalatın arttığı görülebilmektedir. 2007'de bir önceki yıla göre % 38 oranında artan ithalat 2008'de de % 24 oranında bir artış göstermiştir. 2010 yılında 452 milyon \$ olan ithalatımız 2011'de % 25'lik düşüş yaşayarak 336 milyon \$ olmuştur. 2012 yılında ise % 80 oranında daha sert bir düşüş göstererek 67 milyon \$'a gerilemiştir. 2013 ve 2014 yıllarında yapılan ithalat miktarı

artış gösterse de 2015'te tekrar düşmüştür. 2017'de bir önceki yıla göre artsa da 2011 yılı öncesi döneme göre düşük seviyelerde kalmıştır. 2018 Mart itibariyle 27 milyon \$ olan ithalatımız bir önceki yılın aynı dönemine göre % 66 oranında artma söz konusu olmuştur. Türkiye'nin Suriye'den yaptığı ithalatın yıllar itibariyle değişimi Tablo 2.6'da gösterilmiştir.

Tablo 2.6 :Türkiye'nin Suriye'den İthalatı, 2018 (1.000 \$)

YILLAR	İTHALAT
2000	545.240
2001	463.476
2002	314.770
2003	261.193
2004	247.551
2005	142.585
2006	187.249
2007	259.282
2008	323.697
2009	221.453
2010	452.493
2011	336.646
2012	67.448
2013	84.909
2014	115.498
2015	51.506
2016	65.388
2017	70.560
2018*	27.085
TOPLAM	4.238.029

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Suriyeli sığınmacı krizinin en çok etki ettiği söylenebilen Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerin, özellikle sınıra yakın ve en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin'in Suriye'den yaptığı ithalat Tablo 2.7'de gösterilmiştir. Bölgenin diğer illerinin Suriye'den kayda değer bir ithalatı olmadığı için Tablo 2.7'de gösterilmemiştir.

Tablo 2.7 :Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Seçili İllerin Suriye'den İthalatı, 2018 (1.000 \$)

	İLLER			
YILLAR	GAZİANTEP	ŞANLIURFA	KİLİS	MARDİN
2004	26.159	259	345	45
2005	20.801	655	888	77
2006	10.862	1.407	875	64
2007	35.540	392	3.592	279
2008	25.861	406	4.298	371
2009	26.432	172	2.859	912
2010	69.824	948	3.562	217
2011	59.082	944	4.527	574
2012	10.328		525	624
2013	15.892	22.362	3.445	722
2014	17.640	37.311	1.761	451
2015	1.045	4	8.618	191
2016	12.676		6.815	139
2017	4.542	3	11.072	61
2018*	112		17.841	
TOPLAM	336.796	64.863	71.023	4.727

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.7'ye göre Gaziantep'in 2004'te Suriye'den ithalatı 26 milyon \$ iken sonraki iki yılda düşüş yaşamış ancak 2007'de artış göstermiş ve Türkiye ile Suriye arasında ilişkilerin daha da gelişmeye başladığı 2009 ve 2010 yıllarında artma göstermiş ve 2011

yılı öncesi en yüksek 69 milyon \$ ile 2010'da söz konusu olmuştur. Suriye'de iç karışıkların başladığı 2011 yılında bir önceki yıla göre % 15, 2012'de de % 82 ile daha sert bir şekilde düşüş yaşamıştır. 2013 ve 2014 yıllarında artmış olsa da 2015'te yüksek bir oranda düşüş yaşamıştır. 2018'in ilk üç ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 88 ile azalarak 112 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Şanlıurfa'nın ithalatı ise; 2004'te 259 bin \$ iken bu rakam 2006'da 1 milyon \$'ı aşmıştır. 2007'de % 72 oranında düşmüştür. 2011 yılında 944 bin \$ olan ithalat 2013 ve 2014 yıllarında en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2017'de de 3 bin \$'lık oldukça düşük bir ithalat gerçekleşmiştir. Gaziantep'ten sonra bölgenin en çok Suriye'den ithalat yapan ili olan Kilis'in 2004'te 345 bin \$ olan ithalatı 2008'de 4 milyon \$'ı aşmıştır. 2011'de 4 milyon 527 bin \$ olan ithalat bir önceki yıla göre bir artış göstermiş ancak 2012'de % 88 oranında bir kayıp yaşamıştır. 2017'de 11 milyon \$ olarak gerçekleşmiş ve 2018'in Mart ayında 17 milyon 841 bin \$ iken bu rakam bir önceki yılın Mart ayında 327 bin \$'dı. Son olarak bölgenin Suriye'den en çok ithalat yaptığı dördüncü şehri olan Mardin'in ithalatı ise; 2004'te 45 bin \$ iken 2009'da 912 bin \$'a çıkmış ve 2011 yılı öncesi en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2011'de 574 bin \$, 2012'de 624 bin \$ ve 2013'te de 722 bin \$ olarak sürekli artış göstermiştir. 2013'ten sonra giderek düşen ithalat son olarak 2017'de 61 bin \$ olarak gerçekleşmiştir.

Suriye'den gelen sığınmacılara ilk ev sahipliği yapan Hatay, bununla birlikte Adana, Mersin ve Kahramanmaraş gibi sınırdan çok uzak olmayan illerin Suriye'den ithalatının önemli derecede gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Hatay'ın 2004 – 2010 yılları arası dönemde toplam ithalatı 68 milyon 767 bin \$ iken 2011 yılı sonrası dönemlerde bu rakam toplamda 96 milyon \$'a kadar çıkmıştır. Adana'nın Suriye'den yaptığı ithalatın büyük kısmının 2011 yılı öncesi yedi yıllık süreçte gerçekleştiğini ve bunun da 46 milyon \$ olduğunu söyleyebiliriz. Mersin'in ithalatı da aynı şekilde 2011 yılı öncesi büyük oranda gerçekleşmiştir. Mersin'in 2011 yılı öncesi yedi yıllık dönemde toplamda 16 milyon \$ iken 2011 sonrası 2018 Mart ayına kadar toplamda 26 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Kahramanmaraş'ın Suriye'den ithalatı ise 2004 – 2010 yılları arası toplamda 40 milyon \$'ı aşmış iken 2011 yılı sonrası dönemde ise 29 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018).

Türkiye'nin Suriye'den ithal ettiği ürünler yıllar itibariyle miktarları değişebilmekle birlikte en çok ithal ettiği ürün ve ürün grupları Tablo 2.8'de gösterilmiştir.

Tablo 2.8 :Türkiye'nin Suriye'den En Çok İthal Ettiği Ürün ve Ürün Grupları, 2018 (1.000 \$)

	ÜRÜN VE ÜRÜN GRUPLARI			
YILLAR	İMALAT SANAYİ	SANAYİ İÇİN İŞLEM GÖRMEMİŞ HAM MADDELER	PETROL, PETROLDEN ELDE EDİLEN ÜRÜNLER	TARIM VE HAYVANCILIK
2004	30.926	50.853	2.082	44.928
2005	46.154	85.806	29.584	80.493
2006	112.770	71.598	85.893	49.802
2007	200.185	40.385	141.744	23.591
2008	238.754	81.238	158.885	11.518
2009	158.051	61.057	63.274	14.186
2010	314.689	130.609	90.585	103.357
2011	277.719	55.879	57.908	7.545
2012	32.756	28.501	186	8.967
2013	19.274	61.327		65.064
2014	22.964	83.041		92.112
2015	31.962	9.400		19.003
2016	19.297	28.089		45.496
2017	31.098	20.581		38.390
2018*	4881	20.939		22.203
TOPLAM	1.541.480	829.303	630.141	626.655

Tablo 2.8 devamı

	ÜRÜN VE ÜRÜN GRUPLARI		
YILLAR	BİTKİSEL ÜRÜNLER, BOSTAN, SEBZE VE MEYVELER	PAMUK, PAMUK İPLİĞİ VE PAMUKLU MENSUCAT	MİNERAL YAĞLAR VE MİNERAL YAKITLAR
2004	44.892	47.745	161.586
2005	80.421	72.329	29.584
2006	49.668	53.724	85.894
2007	23.542	31.250	141.777
2008	11.333	29.376	158.998
2009	14.104	37.243	63.275
2010	101.925	188.344	90.589
2011	5.298	65.636	57.919
2012	7.666	5.767	191
2013	64.748	69.721	
2014	91.023	81.090	
2015	18.591	8.650	
2016	44.923	27.390	
2017	37.106	24.143	
2018*	21.827	17.891	
TOPLAM	617.067	760.299	789.813

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibarıyla

Tablo 2.8'e göre imalat sanayi ürün grubunun ithalatı; 2004'te 30 milyon 926 bin \$ iken 2010 yılına kadar sadece 2009'da düşüş yaşamış ve 2010'da 300 milyon \$'ı aşmıştır. Suriye'de halk ayaklanmalarının başlangıç yılı olan 2011'de bir önceki yıla göre % 11'lik bir düşüş ile 277 milyon 719 bin \$'a gerilemiştir. 2012'de ise % 88 gibi daha yüksek bir oranda düşüş yaşanmıştır. Bu yıldan sonra azalan ithalat 2018'in ilk üç ayında 4 milyon \$ seviyesine inmiş ve bu değer de bir önceki yılın aynı dönemindeki

imalat sanayi grubu ithalat değerinin yarısı bile değildir. Sanayi için işlem görmemiş ham maddeler grubu ithalat değerleri; 2011 yılı öncesi 2004 – 2010 yılları arasında toplamda 521 milyon 546 bin \$ iken 2011 sonrası dönemlerde ise toplamda 251 milyon 878 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Petrol ve petrolden elde edilen ürün ithalinin ise; daha çok 2011 yılı öncesi gerçekleştiğini görmek mümkündür. 2011’de yaşanan çatışmalı sürecin bu ürün grubunun olumsuz etkilendiği ifade edilebilir. 2011 öncesi dönemlerde toplamda 572 milyon \$ olarak gerçekleşmiş ve en çok da Türkiye ile Suriye arasında STA’nın yürürlüğe girdiği 2007 ve sonraki bir yılda artış olduğu görülmektedir. 2011 sonrasında sadece 2012 yılında ithalatı yapılmış o da sadece 186 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve hayvancılık ürünleri ithalatına baktığımızda; 2004’te 44 milyon \$ olduğunu ve bu rakamın 2010’da 100 milyon \$’ı aştığını görmekteyiz. 2011’de bir önceki yıla göre % 100’e yakın bir kayıp yaşasa da 2012’de tekrar artmış ve 2011 sonrası en çok da 2014’de artış sağlanmıştır. 2018’in ilk üç ayında da 22 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Bitkisel rnler, bostan, sebze ve meyve ithali; 2011 öncesi artış ve azalış gösterdiğini, en yüksek artışı da 2005 ve 2010 yıllarında kaydettiğini görmekteyiz. 2010’da 100 milyon \$’ı aşmış ancak 2011’de % 95 oranında düşüş yaşamıştır. 2011 sonrası dönemlerde en çok 2014’te artış olduğu ve 2018 Mart itibariyle de 21 milyon \$ olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat ithalinin de; 2004’te 47 milyon \$’ı açıp 2010’da 188 milyon \$’a ulaştığını görüyoruz. 2011’de 65 milyon \$ olan ithalatın bir önceki yıla göre % 65 azaldığını ve 2012’de daha yüksek oranda kayıp yaşadığını, 2013 ve 2014 yıllarında artsa da 2011 öncesine göre düşük olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak mineral yağlar ve mineral yakıt ithalinin en çok 2011 öncesi dönemlerde gerçekleştiğini ve bu rakamın da 731 milyon \$ olduğunu görmekteyiz. 2011 sonrası dönemde ise sadece 2012’de 191 bin \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’nin Arap Baharı’nın yaşandığı başlıca ülkelerden yaptığı ithalata da bakıp 2011 Suriye Krizi ncesi ve sonrası en çok hangi ülkeden ithalat yapıldığına bakmakta fayda görülebilir.

Tablo 2.9 :Türkiye'nin Arap Baharı'nın Yaşandığı Başlıca Ülkelerden İthalatı, 2018 (1.000 \$)

	ÜLKELER					
YILLAR	TUNUS	LİBYA	MISIR	ÜRDÜN	BAHREYN	YEMEN
2004	100.410	82.629	255.242	14.156	18.101	1.226
2005	117.372	194.537	267.246	28.321	18.929	3.085
2006	150.094	241.430	392.524	9.319	44.852	439
2007	229.788	260.386	652.988	11.597	119.423	458
2008	365.381	336.325	886.237	25.289	95.516	703
2009	234.980	357.417	641.552	20.354	24.289	310
2010	280.720	425.652	926.476	42.450	71.682	1.044
2011	249.790	139.763	1.382.216	66.480	111.454	464
2012	195.624	416.152	1.342.051	95.996	158.922	368
2013	289.268	303.957	1.628.868	70.573	172.478	206
2014	196.697	243.756	1.434.472	126.068	294.342	5.325
2015	144.077	195.796	1.215.905	127.919	104.471	10.951
2016	214.383	161.021	1.443.397	102.259	127.780	21
2017	206.466	247.965	1.997.503	112.644	186.751	675
2018*	42.172	98.716	628.658	17.956	56.655	445
TOPLAM	3.017.222	3.705.502	15.095.335	871.381	1.605.645	25.720

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Türkiye'nin Arap Baharı'nın yaşandığı başlıca ülkelerden yaptığı ithalatta ilk sırayı Mısır almaktadır. Mısır'ı takiben Libya, Tunus, Bahreyn, Ürdün ve Yemen gelmektedir. 2011 yılı öncesi Mısır'dan ithalatımız 4 milyar \$ iken 2011 sonrası dönemlerde toplamda 10 milyar \$'a yaklaşmıştır. Tunus ve Libya hariç diğer ülkelerden yapılan ithalat Suriye iç savaşı sonrası dönemde daha çok olmuştur.

2011'de Suriye'de bozulan ortamda diğer Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerden yaptığımız ithalat artış göstermiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin de bu ülkelerden yaptığı ithalatta ilk sırayı yine Mısır almaktadır. 2011 öncesi dönemde Mısır'dan yapılan ithalat 93 milyon \$ iken 2011 sonrası dönemlerde ise toplam 1 milyar \$'ı aşan bir seviyede gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018).

2.3. İş Gücü Piyasası Göstergeleri

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de iş gücü piyasası üzerinde nasıl bir etki yarattığı konusunda en çok Suriyeli nüfusa sahip illerin iş gücü piyasasındaki istatistiki verilerin önemli olduğu söylenebilir. Suriyeli sığınmacı akınından en çok etkilendiği söylenebilen Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerin işsizlik, istihdam oranları ve iş gücüne katılım oranlarındaki değişimler söz konusu etki noktasında fikir verebilir.

Ele alınacak verilerin Suriyelilerin iş gücü piyasası üzerindeki etkisini ortaya koymakta net bir sonuç vermese de önemli derecede fikir verebileceği düşünülebilir. Şüphesiz gerek işsizlik ve istihdam oranları gerekse de iş gücüne katılım oranlarındaki değişiklikler ülke ve dünyadaki ekonomik gidişattan etkilendiği de ifade edilebilir. Öte yandan Türkiye'ye gelen özellikle de Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki sığınmacıların gidip gelmesi veya oradan başka yere geçmeleri durumlarında veyahut bölgeye yapılan yardımlar neticesinde işgücü piyasasındaki değişimler konusunda etkili olduğu söylenebilir (Duruel, 2017: 213–214).

Türkiye geneli iş gücü piyasası göstergelerinin yıllar itibarıyla değişimleri Tablo 2.10'da verilmiştir.

Tablo 2.10 :Türkiye Geneli İş Gücü Piyasası Göstergeleri, 2018 (%)

	İŞ GÜCÜ PİYASASI GÖSTERGELERİ		
YILLAR	İŞSİZLİK ORANI	İŞ GÜCÜNE KATILMA ORANI	İSTİHDAM ORANI
2005	10.3	48.3	43.4

Tablo 2.10 devamı

2006	9.9	48	43.2
2007	9.9	46.2	43.1
2008	11	46.9	41.7
2009	14	47.9	41.2
2010	11.9	48.8	43
2011	9.8	49.9	45
2012	9.2	50	45.4
2013	9.7	50.8	45.9
2014	9.9	50.5	45.5
2015	10.3	51.3	46
2016	10.9	52	46.3
2017	10.9	52.8	47.1
2018*	10.1	52.4	47.1

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibarıyla

Tablo 2.10'a göre iş gücü piyasasının belirleyici bir parametresi sayılabilen işsizlik oranının 2005 yılında % 10.3, 2006 ve 2007 yıllarında da % 10'un altında gerçekleştiğini görmekteyiz.

2008 yılında küresel bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu kriz temelde finans kaynaklıdır. ABD'de bankaların kredi uygulamalarındaki yanlışlıkları ve konut kredilerinin ödenmesinde oluşan sıkıntılar bu krizin temelini oluşturmuştur (Özatay, 2009: 22). Türkiye gibi dünya ekonomisi ile entegre olmuş diyebileceğimiz bir ekonominin bu krizden etkilenmediği düşünülemez. 2008 yılında işsizlik oranı bir önceki yıla göre 1.1 puan artarak % 11 olmuştur.

2008'de Türkiye'de işsiz sayısı bir önceki yıla göre 127 bin artarak 2 milyon 611 bin kişi olmuştur. Aynı zamanda genç işsizlik oranı da % 19.6'dan % 20.5'e çıkmıştır (www.tuik.gov.tr, 2018). 2009'da işsizlik oranının 2005'ten bu yana en yüksek seviyeye çıktığını görüyoruz (% 14).

2009 yılında bir önceki yıla göre işsiz sayısı 860 bin kişi artarak 3 milyon 471 bin kişi olmuştur. Aynı dönemde genç işsizlik oranı 2008'e göre 4.8 puanlık artışla % 25.3 olmuştur. 2008'de % 43.5 olan kayıt dışı istihdam oranı da 2009'da % 43.8 olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018). Suriye'deki iç savaşın başladığı 2011 yılından önceki son yılda (2010) işsizlik oranı % 11.9 olarak gerçekleşmiş ve 2011'de de 2.1 puan azalış ile % 9.8'e gerilemiştir. 2011'den 2015'e kadar % 10'un altında seyreden işsizlik oranı 2015'te % 10.3, 2016 ve 2017 yıllarında % 10.9 olmuştur.

2011'de 2 milyon 615 bin kişi olan işsiz sayısı 2015'e kadar her yıl 3 milyonun altında olmuş ancak 2015'te 3 milyon 57 bin kişi olmuştur. Bu sayı 2016'da 3 milyon 330 bin, 2017'de de 3 milyon 454 bin kişi olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018). 2018 Mart ayı itibariyle % 10.1 olan işsizlik oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 1.6 puan azalmıştır.

Aynı zamanda 2018 Mart ayı itibariyle 3 milyon 210 bin kişi olan işsiz sayısı bir önceki yılın aynı ayına göre 432 bin kişi azalmıştır (www.tuik.gov.tr, 2018).

İş gücüne katılma oranının 2005'te % 48.3, 2006'da % 48 ve 2007'de 1.8 puan azalarak % 46.2'ye düştüğünü, 2008'de de %46.9 olduğunu görmekteyiz. 2011 yılına kadar her yıl % 50'nin altında seyreden iş gücüne katılma oranı 2011'de bu orana yaklaşmış ve bu yıldan sonra da her yıl sürekli bu oranın üzerinde gerçekleşmiştir. İş gücüne katılma oranının her yıl erkeklerde ortalama % 70 ve üzeri, kadınlarda ise ortalama % 25-30 aralığında seyrettiğini söylemek mümkündür.

Son olarak istihdam oranının da 2007 yılına kadar % 43 ve üzeri olduğunu ancak 2008'de 1.4 puan azalarak % 41.7, 2009'da da % 41.2 olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. 2010'da artan istihdam oranı sadece 2014'te bir önceki yıla göre 0.4 puan düşüş yaşamış diğer yıllarda ise sürekli artmış ve 2018 Mart itibariyle % 47.1 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilenlerin ortalama olarak en çok çalıştığı sektörler sırasıyla hizmet, tarım, sanayi ve inşaat sektörleridir.

Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasasına girmeleri için yasal bir düzenleme 2011 yılına kadar mevcut değildi. 2013 yılında çıkarılan YUKK, uluslararası korumadan yararlananlar için çalışma iznini düzenlerken geçici korumadan faydalananlar için herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Yasal olarak çalışma izni

alamayan sığınmacıların kayıt dışı olarak çalıştıkları söylenebilir. Suriye iç savaşı ile birlikte Türkiye'ye akın eden Suriyeli sığınmacıların gün geçtikçe artan sayıda gelmeleri hükümeti çalışma izni konusunda bir düzenleme yapma zorunda bırakmıştır. Bu anlamda 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği ve 2016 yılı başında Geçici Korumadan Sağlanan Yabancılar Çalışma İzni Verilmesine İlişkin Yönetmelik bu konuda yapılan düzenlemelerdir (Üstün, 2016: 5). 2014 yılı öncesi çalışma izni alan Suriyeli sayısı 2011'den 2013'e kadar sırasıyla 118, 220, 794 kişi iken 2014 ve 2016 yıllarındaki düzenlemeler ile birlikte çalışma izni almaya başlayan Suriyeli sığınmacılar bu sayıyı 2014'te bir önceki yıla göre % 220 oranında artırarak 2.541'e, 2015'te 4.019'a, 2016'da 13.290'a ve 2017'de de 20.970'e çıkarmışlardır (www.csgb.gov.tr, 2018). Suriyeli sığınmacılar ile ilgili 2014 yılındaki düzenleme öncesi kayıt dışı istihdam oranları 2011'de % 42.1, 2012'de % 39 ve 2013'te % 36.7 olarak gerçekleşmiş ve düzenleme ile birlikte bu oranın 2014'te % 35, 2015'te %33.6, 2016'da % 33.5 ve 2017'de de % 34 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 2018). Her ne kadar Suriyeli sığınmacıların bu oranlara etkisinin olduğunu söylemek sağlıklı bir değerlendirme olmasa da, Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesi ile birlikte kayıt dışı istihdam oranının düştüğünü görmek bu konuda yardımcı bir veri olabilir.

Suriyeli sığınmacı akınından en çok etkilenen TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin iş gücü piyasası parametrelerindeki değişimlere bakıldığı zaman bu bölgedeki en çok Suriyeli sığınmacı barındıran illerin iş gücü piyasasının ne denli Suriyeli sığınmacılardan etkilendiği noktasında bilgi verebilir. Bu anlamda TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin iş gücü piyasasının parametrelerindeki yıllar itibariyle değişimleri Tablo 2.11'de gösterilmiştir.

Tablo 2.11 :TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İş Gücü Piyasası Parametreleri, 2017 (%)

İŞSİZLİK ORANI			
	BÖLGE		
YILLAR	TRC 1 GAZİANTEP ADİYAMAN KİLİS	TRC 2 ŞANLIURFA DİYARBAKIR	TRC 3 MARDİN BATMAN ŞIRNAK, SİİRT
2005	13.8	10.9	11.1
2006	15.2	12.1	15.7
2007	18	13.8	19.9
2008	16.4	14.1	17.4
2009	17.2	18.8	15.1
2010	12.1	13.1	11.8
2011	14.4	8.4	12.7
2012	11.8	6.9	21.3
2013	7.3	17.5	21.1
2014	8	17.4	24
2015	9.9	17.5	24.8
2016	14.3	17.2	28.3
2017	15.1	13.8	26.9
İŞ GÜCÜNE KATILMA ORANI			
	BÖLGE		
YILLAR	TRC 1 GAZİANTEP ADİYAMAN KİLİS	TRC 2 ŞANLIURFA DİYARBAKIR	TRC 3 MARDİN BATMAN ŞIRNAK, SİİRT
2005	40.8	34.4	32.7
2006	39.4	31.5	29.8
2007	40.9	30.8	30.1

Tablo 2.11 devamı

2008	43.8	31.8	30.7
2009	42	34.4	31.5
2010	44.8	33.5	36
2011	42.6	32.8	33.9
2012	43.6	28.8	35
2013	45.3	37.9	36.9
2014	43.2	42.3	37.1
2015	43.1	43.7	38.2
2016	45.2	45.2	39.1
2017	46.8	48.1	38.6
İSTİHDAM ORANI			
	BÖLGE		
YILLAR	TRC 1 GAZİANTEP, ADİYAMAN, KİLİS	TRC 2 ŞANLIURFA, DİYARBAKIR	TRC 3 MARDİN, BATMAN, ŞIRNAK, SİİRT
2005	35.2	30.7	29.1
2006	33.4	27.7	25.1
2007	33.5	26.5	24.1
2008	36.6	27.3	25.4
2009	34.8	27.9	26.8
2010	39.4	29.1	31.8
2011	36.5	30.1	29.6
2012	38.5	26.8	27.5
2013	42	31.2	29.2
2014	39.7	35	28.2
2015	38.8	36.1	28.7
2016	38.7	37.4	28

Tablo 2.11 devamı

2017	39.8	41.4	28.2

Kaynak: TÜİK, 2017

Tablo 2.11'e göre işsizlik oranları; 2005 – 2007 yılları arasında TRC 1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC 2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC 3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgelerinde sürekli artış göstermiştir. 2008'de bir önceki yıla göre TRC 1 bölgesinde 1.6 puan, TRC 3 bölgesinde 2.5 puan azalırken TRC 2 bölgesinde 0.3 puan artmıştır. 2009'da TRC 1 ve TRC 2 bölgelerinin işsizlik oranları artarken TRC 3 bölgesinin ise azalmıştır. Suriyeli sığınmacıların ülkelerinde başlayan iç savaştan kaçarak ülkemize gelmeye başladığı 2011 yılında TRC 1 bölgesinde 2.3 puan artışla % 14.4, TRC 2 bölgesinde 4.7 puan düşüşle % 8.4 ve TRC 3 bölgesinde ise 0.9 puan artışla % 12.7 olarak gerçekleşmiştir. 2011'den sonra TRC 1 bölgesinde işsizlik oranı düşme eğilimine girip 2013'te % 7.3'e kadar gerilese de 2013'ten sonra tekrar artışa geçmiştir, 2014'te % 8, 2015'te % 10'a yaklaşmış ve 2016'da % 14'ü geçmiştir.

TRC 1 bölgesi Suriyeli sığınmacı sayısının en çok olduğu bölgedir. 2018 Şubat ayı itibarıyla Kilis'te il nüfusunun % 95.75'i, Gaziantep'te de % 18.28'i Suriyelidir (www.goc.gov.tr, 2018). 2011 sonrası bu bölgede işsizlik oranlarının artış gösterdiği yıllarda bunu her ne kadar Suriyeli sığınmacıların etkisi ile açıklamak yerinde sayılamasa da sığınmacıların geçimlerini sağlayabilmeleri için bir işte çalışmaları kaçınılmazdır. Suriyeli sığınmacılar özellikle daha düşük ücret ile kayıt dışı olarak çalıştıkları için bölgedeki yerel halkın işlerini kaybetmesine ve böylelikle de kayıtlı işsizlik oranının da artma eğilimine gireceği söylenebilir (Orhan ve Gündoğan, 2015: 17). Gaziantep'in bir sanayi şehri olması, emek yoğun vasıfsız işçi ihtiyacına gerek duyulması neticesinde bu ihtiyacı da Suriyeli sığınmacıların karşıladığını düşünmek doğru bir tespit olabilir. TRC 1 bölgesinde 2011 yılı sonrası 2017'de işsizlik oranı % 15.1 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2011'de TRC 2 bölgesinde % 8.4 olan işsizlik oranı 2012'de azalsa da 2013'te tekrar artış göstermiş ve % 17.5 olmuştur. 2013'ten 2016'ya kadar % 17'nin üzerinde seyreden TRC 2 bölgesi işsizlik oranlarına Suriyeli sığınmacıların etkisinin TRC 1 bölgesine nazaran daha az olduğu söylenebilir.

TRC 2 bölgesinde TRC 1 bölgesine göre daha az Suriyeli sığınmacı mevcuttur. Şanlıurfa'da il nüfusunun % 23.80'i Suriyeli iken Diyarbakır'da bu oran % 1.93'tür (www.goc.gov.tr, 2018). Şanlıurfa'da kayıt dışı olarak çalışmayı kabul eden Suriyelilerin buradaki işsizlik oranları üzerinde etkilerinin olduğu düşünülse de daha çok Şanlıurfa'da tarımda makineleşmenin yarattığı bir durumdur. Diyarbakır'da ise son zamanlarda yaşanan terör olaylarının işsizlik oranlarının artmasına etki ettiği söylenebilir. İşsizlik oranlarının en yüksek seyrettiği TRC 3 bölgesinde 2011 sonrasında öncesine göre daha çok artmıştır. Bu bölgede işsizlik oranları sürekli Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bunda Suriyeli sığınmacıların etkisini ifade etmek çok doğru bir tespit olmayabilir. Çünkü bu bölgede Mardin'de il nüfusunun % 11.29'u Suriyeli sığınmacı iken diğer illerinde işgücü piyasasını etkileyebilecek seviyede sığınmacı bulunmamaktadır (Duruel, 2017: 216). TRC 3 bölgesinde işsizlik oranlarının yüksek olmasının nedenleri arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin diğer bölgelere göre daha az yatırım alması, tarım sektörünün hakim iktisadi faaliyet olması ve dışarıya çok göç vermesi sayılabilir (Loroğlu ve Aslan, 2015: 263).

Türkiye genelinde 2008'de % 15.8, 2012'de % 12.4, 2013'te % 15.2, 2014'te % 15.6 ve 2017'de % 26.9 ile en yüksek işsizlik Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleşmiştir. Yine aynı şekilde 2012'de % 21.3 ile TRC 3, 2013'te % 17.5 ile TRC 2 ve % 21.1 ile TRC 3; 2014'te % 17.4 ile TRC 2 ve % 24 ile TRC 3; 2015'te % 17.5 ile TRC 2 ve % 24.8 ile TRC 3; 2016'da ise % 28.3 ile TRC 3 bölgesi Türkiye geneli en yüksek işsizlik oranının gerçekleştiği bölgeler olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018).

İş gücüne katılma oranlarına baktığımızda 2005'ten 2010'a kadar artıp azalan bir seyir izlese de 2011'de bir önceki yıla göre TRC 1 bölgesinde 2.2 puan, TRC 2 bölgesinde 0.7 puan ve TRC 3 bölgesinde 2.1 puan azalarak sırasıyla % 42.6, % 32.8 ve % 33.9 olarak gerçekleşmiştir. 2012'de TRC 1 ve TRC 3 bölgelerinde artarken TRC 2 bölgesinde düşmüştür. 2014 yılına kadar geçici korumadan yararlananlar için yasal çalışma izni ile ilgili bir düzenleme yokken 2014 ve 2016 yıllarındaki düzenlemeler ile geçici korumadan yararlanan Suriyelilere yasal olarak çalışma izni verilmiştir. 2014 – 2017 yılları arası iş gücüne katılımın her üç bölgede de en yüksek seviyelere çıktığını görmek mümkündür.

Her üç bölgede de iş gücüne katılımın son yıllarda artmasında Suriyeli sığınmacıların etkisinin olduğunu söylemek bir nevi doğru olabilir de bunun daha çok iş gücü piyasasının mevcut yapısı ve artan nüfusun bu piyasaya dahil olması ile ilgili olduğunu söylemek daha doğru bir değerlendirme olabilir (Duruel, 2017: 216).

Türkiye genelinde 2009'da % 34.4 ile TRC 2 ve % 31.5 ile TRC 3; 2010'da % 33.5 ile TRC 2 ve % 36 ile TRC 3; 2012'de % 28.8 ile TRC 2 ve % 35 ile TRC 3; 2013'te % 37.9 ile TRC 2 ve % 36.9 ile TRC 3; 2014'te % 42.3 ile TRC 2 ve % 37.1 ile TRC 3; 2015'te % 38.2 ile TRC 3; 2016'da % 39.1 ile TRC 3 ve 2017'de de % 38.6 ile TRC 3 en düşük iş gücüne katılma oranının gerçekleştiği bölgeler olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018).

İstidam oranlarına baktığımızda ise 2005'ten 2010'a kadar artıp azalan bir seyir izlemiştir. 2011'de bir önceki yıla göre TRC 2 bölgesinde artarken TRC 1 ve TRC 3 bölgelerinde düşmüştür. 2011 yılından sonra TRC 1 bölgesinde 2013'te ve TRC 2 bölgesinde de 2017'de en yüksek istihdam oranı yakalanmıştır.

Türkiye geneli 2009 ve 2013 yıllarında en yüksek istihdam artışı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olmuştur. 2014'te ise % 34.8 ile en düşük istihdam oranı yine bu bölgede olmuştur. 2015'te % 28.7, 2016'da % 28, 2017'de de % 28.2 ile TRC 3 bölgesi en düşük istihdam oranının olduğu bölge olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018).

Bölgede istihdam oranının Türkiye ortalamasına göre düşük olmasının Suriyeli sığınmacıların etkisi ile açıklamak doğru olmayabilir. Bunun daha çok, bölgenin hakim iktisadi faaliyetin tarım olması ve inşaat, lokanta hizmetleri ve Gaziantep için tekstil gibi düşük vasıf ve emek yoğun sektörlerde kayıt dışı olarak çalışıldığından kaynaklandığı söylenebilir (Duruel, 2017: 216).

2011 yılı Suriye iç savaşından kaçan Suriyeli vatandaşların çoğu ilk etapta Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve sınır illerine akın etmişlerdir. Kimisi buralarda gerek barınma merkezlerinde gerekse de şehir merkezlerinde kalmışlardır. Bunların içinde Suriyeli tüccarlarda sermayelerini Türkiye'ye getirdiler ve burada işlerini kurup ticaret yapmaya devam ettiler. Zamanla burada firma açıp bu işi büyütmeye başladılar.

Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı Suriyeli firma sayısı 2011 öncesinde 10 iken yıllar itibariyle bu sayı arttı ve 2014'te bu sayı 272, 2015'te 571, 2016'da 926 ve 2017'de de toplam 1.247 firmaya çıkmıştır. Bu firmalar daha çok toptan ticaret, inşaat ve tekstil sektörlerinde faaliyet göstermektedirler (www.gto.org.tr, 2018).

Türkiye geneli kurulan yabancı ortak sermayeli şirketler içinde Suriyeli şirket sayısı ve sermayeleri Tablo 2.12'de verilmiştir.

Tablo 2.12 :Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Şirketlerin İçinde Suriyeli Şirket Sayısı ve Sermayeleri, 2018

YILLAR	TOPLAM YABANCI ORTAK SERMAYELİ ŞİRKET SAYISI	SURİYE SERMAYELİ ŞİRKET SAYISI	SURİYE SERMAYESİ (Milyon TL)
2013	3.875	489	75
2014	4.739	1.257	196
2015	4.729	1.599	234
2016	4.523	1.764	247
2017	6.731	1.202	179
2018*	2.677	381	50.2
TOPLAM	27.274	6.692	981.2

Kaynak: TOBB ve TEPAV Verilerinden Derlenmiştir, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.12'ye göre 2013 yılında kurulan 3.875 yabancı ortak sermayeli şirket içinde 489 Suriye sermayeli şirket var ve 75 milyon TL'de sermayeleri vardır. Suriyeli şirket sayısı 2014'te bir önceki yıla göre % 157 artarak 1.257'ye, 2015'te 1.599'a ve 2016'da da 1.764'e çıkmıştır. Sermayeleri de 2013'te 75 milyon TL iken 2016'da 247 milyon TL'ye çıkmıştır. 2017'de bir önceki yıla göre Suriyeli şirket sayısı azalsa da yine bin şirket üzeri olmuştur. 2018 Mart ayı itibariyle 381 olan Suriyeli şirket sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre % 27.66 artış göstermiştir. 2013'ten 2018'in Mart ayına kadar toplamda 6.692 şirket ve 981.2 milyon TL'de Suriye sermayesi vardır.

2017 yılında Kilis’te 22 tane ve 5.2 milyon TL, Gaziantep’te 92 tane ve 21 milyon TL, Şanlıurfa’da da 10 tane şirket ve 0.8 milyon TL ve 2018 Mart ayı itibariyle de Kilis’te 18 tane ve 2.8 milyon TL, Şanlıurfa’da 1 tane ve 0.2 milyon TL sermaye ile Suriyelilerin bölgeye yatırımı olmuştur (TOBB ve TEPAV Verileri, 2018).

Suriyelilerin Türkiye’de açtıkları şirketlerin sahiplerinin Ortadoğu ülkeleri ile bağlantılarının olması sebebiyle buradan o ülkelere mal göndermeleri ile Türkiye ekonomisine yapılan bir katkı olarak söylenebilir (Orhan ve Gündoğan, 2015: 17).

2.4. Enflasyon

Enflasyon, genel itibariyle fiyatlar genel düzeyinin devamlı olarak normalin üstünde artması demektir (Karluk, 2005: 379). Bir başka tanımla enflasyon, fiyatlardaki sürekli yükselme eğilimidir (Parasız, 1997: 373). Dolayısıyla fiyatlar bir yerde artıyor ise orada enflasyon var demektir ve böyle bir durumda da o yer için alım gücü sınırlandığı için hayat pahalılığı söz konusu oluyor. Hayat pahalı olunca daha önce ucuza alınan bir mal veya hizmet enflasyon ortamında daha pahalıya mal olduğu için halkın huzurunu kaçıır ve böylece tüketimlerini kısırlar.

Türkiye geneli yıllar itibariyle Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) bazlı enflasyon oranları Tablo 2.13’te verilmiştir.

Tablo 2.13 :Türkiye Geneli TÜFE Bazlı Enflasyon Oranları, 2018 (%)

YILLAR	ENFLASYON ORANI
2005	7.72
2006	9.65
2007	8.39
2008	10.06
2009	6.53
2010	6.40
2011	10.45
2012	6.16
2013	7.40
2014	8.17

2015	8.81
2016	8.53
2017	11.92
2018*	10.23

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.13'e göre 2005 yılında enflasyon oranı % 7.72 iken 2006'da 1.93 puan artışla % 9.65'e çıkmış ve 2007'de düşüş yaşayarak % 8.39 olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılında Eylül ayı itibariyle % 7.1 seviyesinde olan enflasyon oranı gıda fiyatlarındaki artış, akaryakıt ve tütün ürünlerindeki Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) artışı ve enerji fiyatlarının yükselmesiyle birlikte yıl sonu enflasyonu artış göstermiştir (<https://tusiad.org.tr>, 2018). 2007'deki artan gıda fiyatları 2008 yılının ortalarından itibaren düşme eğilimine girmiş ve yıl sonuna kadar da bunu sürdürmüştür. Ancak 2008 ortalarına kadar yüksek olan petrol fiyatları enflasyon oranını da artırmıştır. 2008 Temmuz ayı itibariyle enflasyon oranı % 12'yi geçmiştir (www.musiad.org.tr, 2018). 2008 yılı Haziran ayında petrol fiyatı 147 \$ ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Yatırımcılar bu artışın uzun süreceğini ve daha da fazla yükseleceğini tahmin etseler de 2008 Küresel Ekonomik Kriz ile ülke ekonomileri küçülmeye başlayınca bu petrol tüketimine de yansdı ve petrole olan talep düştü. 2008 yılı sonlarına doğru petrol 35 \$'a kadar geriledi (www.gazetebilkent.com, 2018). 2008 sonunda enflasyon oranı yıl ortalarına göre düşüş yaşayarak % 10.06 olarak gerçekleşti. 2009'da bir önceki yıla göre enflasyon oranı daha da düşerek % 6.53 ve 2010'da da % 6.40 seviyesine gerilemiştir. 2010'daki düşüşün sebebi giyim ve ayakkabı, gıda ve alkolsüz içecekler grubunda düşen fiyatlardır (www.tuik.gov.tr, 2018). 2011'de enflasyon oranı 2005'ten bu yana % 10.45 olarak en yüksek seviyesine çıkmıştır. Bunun nedenleri arasında ithalat fiyatlarının yükselmesi ve döviz kurunda yaşanan artışlardır. Bunun yanı sıra 2011 Ekim ayında tütün ürünleri vergi düzenlemesi ile ortaya çıkan fiyat artışlarıdır. Tütün fiyatları % 18.50 oranında en yüksek artış kaydeden kalem olup bu oran enflasyon oranından da oldukça yüksektir (www.tuicakademi.org, 2018). 2012'de bir önceki yıla göre 4.29 puan azalarak % 6.16 seviyesine inmiş 2013'te tekrar artmış ve 2017 yılında yeniden çift haneye çıkmış, % 11.92 olarak gerçekleşmiştir.

2017 yılında yıllık en fazla artış % 18.24 ile ulaştırma grubunda oldu. Bunu % 13.79 ile gıda ve alkolsüz içecekler takip etti (www.tuik.gov.tr, 2018). 2018 Mart ayı enflasyon oranı % 10.23 olarak gerçekleşmiş, bu oran geçen yılın aynı döneminde % 11.29 seviyesindeydi.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye geneli enflasyon oranları üzerinde etki yarattığı söylenemez. Çünkü ifade edildiği gibi gerek ülke içinde gerekse de dünyada gerçekleşen ekonomik durumların daha çok etki ettiği görülebilmektedir. Suriyeli sığınmacı akınından en çok etkilenen ve bu sayede en çok Suriyeli barındıran TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin enflasyon oranları söz konusu etki noktasında fikir verebilir. Bu manada TRC bölgesinin enflasyon oranları Tablo 2.14’te verilmiştir.

Tablo 2.14 :TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Yıllık TÜFE Bazlı Enflasyon Oranları, 2018 (%)

YILLAR	BÖLGE		
	TRC 1 GAZİANTEP ADIYAMAN KİLİS	TRC 2 ŞANLIURFA DİYARBAKIR	TRC 3 MARDİN, BATMAN ŞIRNAK, SİİRT
2005	5.22	5.19	5.82
2006	10.23	9.62	7.91
2007	9.27	8.83	8.91
2008	11.22	10.42	10.87
2009	8.11	9.26	7.44
2010	6.84	7.7	5.85
2011	11.68	11.75	11.2
2012	6.24	5.43	5.28
2013	8.51	7.55	6.58
2014	8.75	9.11	8.07
2015	9.38	8.33	8
2016	8.15	9.47	9.08
2017	12.89	12.47	12.22

Tablo 2.14 devamı

2018*	9.29	9.81	10.1

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.14’te görüldüğü üzere 2005 yılında TRC 1, TRC 2 ve TRC 3 bölgelerinde enflasyon oranı Türkiye ortalamasının (% 7.72) altında gerçekleşmiştir.

2005’te Türkiye geneli yıllık bazda en az fiyat artışının yaşandığı bölge % 5.19 ile TRC 2 ve % 5.22 ile TRC 1 bölgeleri olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018). 2006’da her üç bölgede de artan enflasyon oranı 2011 öncesi en yüksek 2008’de gerçekleşmiştir. 2008’de Türkiye geneli % 10.06 olan enflasyon oranı aynı yılda her üç bölgede de Türkiye ortalamasının üzerinde olmuştur.

2009’da bir önceki yıla göre enflasyon oranı her üç bölgede de düşmesine rağmen Türkiye geneli aylık bazda en yüksek artış % 1.67 ile TRC 1 ve yıllık bazda en yüksek artış % 9.26 ile TRC 2 bölgelerinde görülmüştür (www.tuik.gov.tr, 2018). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelmeye başladığı 2011 yılında enflasyon oranı TRC 1 bölgesinde 4.84 puanlık artış ile % 11.68, TRC 2 bölgesinde 4.05 puanlık artış ile % 11.75 ve TRC 3 bölgesinde 5.35 puanlık en yüksek artışla % 11.2 olarak gerçekleşmiştir. 2012’de düşen enflasyon oranı 2013’ten sonra tekrar artışa geçiyor. 2011 sonrası her geçen yıl daha çok Suriyeli gelmeye başlayınca söz konusu bölgelerde barınma ihtiyacı sorun hale gelebilmiştir. Devletin sınır bölgelerinde açtığı geçici barınma merkezlerinde sığınmacıların bir bölümü kalırken diğer kısmı şehir merkezlerinde tuttıkları kiralık evlerde ya da akrabalarının yanında yaşamlarını devam ettirmeye çalışabilmışlerdir.

Şehirlerde özellikle de TRC 1 ve TRC 2 bölgelerinde Suriyeli sığınmacı sayısı artınca bu bölgelerde barınma ve gıda ihtiyacı da artış göstermiştir. Bölgede en çok Suriyeli sığınmacı barındıran Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis’te ev kiralari 2 – 3 kat artış göstermiştir. Böyle bir durumun yerli halkın alım gücünü zorladığını söyleyebiliriz.

Suriyeli sığınmacıların mecbur bir şekilde almak zorunda olduğu konut fiyatları da artmaya başlayınca bu durumun emlak piyasasında canlılık yarattığı ifade edilebilir.

2013 yılı ve sonrasında en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan TRC 1 ve TRC 2 bölgelerinde hemen hemen bütün yıllarda enflasyon oranları Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Artan talep ile birlikte fiyat artışları söz konusu olunca yerli halk için hayat pahalılığı yaratmış ve bu durumda da huzursuzluklar oluşmaya başlayabilmiştir (www.gto.org.tr, 2018). 2011 sonrası en yüksek enflasyon oranı 2017 yılında TRC 1 bölgesinde % 12.89, TRC 2 bölgesinde % 12.47 ve TRC 3 bölgesinde % 12.22 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar Türkiye ortalamasının (% 11.92) üzerindedir. 2018 Mart ayı itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre TRC 1 bölgesinde 3.71 puanlık, TRC 2 bölgesinde 2.03 puanlık ve TRC 3 bölgesinde de 2.7 puanlık düşüşlerle sırasıyla % 9.29, % 9.81 ve % 10.1 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye geneli on iki aylık ortalamalar dikkate alındığında hem 2017 hem de 2018 Mart ayı itibariyle en yüksek enflasyon artışının yaşandığı bölge en çok Suriyeli sığınmacının yaşadığı TRC 1 bölgesinde olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2018).

Bölgede konut fiyatlarının artmaya başlaması ile birlikte bile satılan konut sayıları yıllar itibariyle artış göstermiştir. Bölgede en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin'deki konut satış sayıları Tablo 2.15'de gösterilmiştir.

Tablo 2.15 :En Çok Suriyeli Sığınmacıya Ev Sahipliği Yapan Seçili Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerindeki Konut Satış Sayısı, 2018

İLLER	YILLAR					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
GAZİANTEP	21.594	22.169	23.986	26.730	29.721	6.443
ŞANLIURFA	12.281	15.064	17.824	17.849	19.332	4.471
KİLİS	1.881	2.556	2.667	2.538	2.437	378
MARDİN	3.794	4.168	5.368	6.874	8.645	1.605
TOPLAM	39.550	43.957	49.845	53.991	60.135	12.897

Kaynak: TÜİK, 2018

*Mart ayı itibariyle

Tablo 2.15'e göre 2013 yılından 2017 yılına kadar her dört ilde de konut satışı artmıştır. En çok konut satışı Gaziantep'te gerçekleşmiştir. Bütün yıllarda 20 bin üzeri satış yapılan Gaziantep'i Şanlıurfa takip ediyor. 2017 yılında enflasyon oranı bölgede % 12'nin üzerinde gerçekleşmişti ve bu yılda satılan konut sayısı Kilis hariç diğer üç ilde de bir önceki yıla göre artmıştır. Dolayısıyla konut fiyatlarının artması ile satışlar artınca bunun enflasyona etki ettiği düşünülebilir. 2017'de dört ilde de satılan konut sayısı bir önceki yıla göre toplamda 6.144 artarak 60.135 olarak gerçekleşmiştir. 2018 Mart ayı itibariyle en çok konut satışı sırasıyla Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Kilis'te olmuştur.

2.5. Turizm

İnsanlar devamlı olarak ikamet ettikleri yerlerden başka yerlere geçici olarak gidip oraları görme, oralarda gezme, eğlenme, dinlenme ve öğrenme ihtiyaçlarını gidermektedirler. Ekonomik olarak etkiler yaratan bu seyahatler turizm olarak adlandırılmaktadır (Uçkun, 2004: 28). Bir başka tanımla turizm, dinlenme veya iş amacıyla bir yerden yola koyularak belli bir yere yönelen insani eylemlerdir (Bayer, 1992: 3). Tanımlarda belirtilen faaliyetleri yapan kişiye de turist denir. Turist, turizmin belirleyicisidir. Sürekli yerleşme amacı gütmeksizin tatil, iş gibi sebeplerle veya boş vakitlerini değerlendirmek amacıyla seyahate çıkan kişidir (Yağcı, 2003: 12). Tanımlardan yola çıkarak turizm faaliyetini yapan turist kişilerin gittikleri yerlerin ekonomisine katkı yaptığı sonucuna varılabilir.

Türkiye'ye dünyanın her yerinden turist gelebildiği gibi sınır komşusu olan Suriye'den de yıllar itibariyle sayıları değişkenlik gösterse de gelen turistler vardır. Suriye dışında en çok turistin geldiği ülkeler Almanya, Rusya, İngiltere, İran ve Bulgaristan gibi ülkelerdir (www.kultur.gov.tr, 2018).

Türkiye'ye gelen Suriyeli turist sayısı yıllar itibariyle Tablo 2.16'de verilmiştir.

Tablo 2.16: Türkiye'ye Gelen Suriyeli Turist Sayısı, 2017

YILLAR	SURİYELİ TURİST SAYISI
2007	332.840
2008	406.935

2009	509.679
2010	899.494
2011	974.054
2012	730.039
2013	1.252.826
2014	1.176.490
2015	847.275
2016	291.754
2017	404.203

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017

Tablo 2.16’de de görüldüğü üzere 2007’de Suriye’den Türkiye’ye gelen turist sayısı 332 bin 840 kişidir. 2008’de bu rakam % 22 oranında artarak 400 binin üzerine çıkmıştır. 2009 yılında Türkiye ile Suriye arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmıştır (www.hurriyet.com.tr, 2018). Bununla birlikte 2009 yılı sonunda ülkemize gelen Suriyeli turist sayısı 509 bin 679’a çıkmıştır. 2010’da da bu etki devam etmiş ve yıl sonunda sayıları 900 bine dayanmıştır.

Vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasıyla birlikte özellikle günübirlik turlar ile gelen Suriyeli turistler en çok Güneydoğu Anadolu ile Akdeniz bölgelerini tercih ettikleri görülmüştür. Böyle bir durumda da bu bölgelerin ekonomilerine katkı yaptıkları söylenebilir. 2011 yılında da bir önceki yıla göre aratarak 974 binin üzerine çıkan Suriyeli turist sayısı aynı yıl içinde Suriye’de yaşanan krizin de etkisiyle 2012’de % 25 oranında azalarak 730 bin 39 kişiy  gerilemiştir (Alpaslan, 2012: 2-7). 2013’te tekrar artan turist sayısı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında 1 milyonun üzerinde gelen turist sayısı 2015’te 847 bine gerilemiştir.

11 Ocak 2016 tarihinde Türkiye ile Suriye arasında imzalanan vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasına ilişkin antlaşma bölgede yaşanan olaylar nedeniyle tek taraflı olarak feshedilmiştir. Bununla birlikte üçüncü bir ülkeden Türkiye’ye gelecek olan Suriye vatandaşlarına vize uygulaması başlamış ancak Suriye’deki kaos ortamından kaçıp sınırlarımıza gelecek olan Suriyelilere “açık kapı” politikası gereği vize uygulamasına tabi tutulmayacaklardır (www.goc.gov.tr, 2018).

Bu sebeple 2016 yılında bir önceki yıla göre Suriyeli turist sayısı % 65 oranında düşmüş ve 291 bin 754 kişi olmuştur. 2017’de ise tekrar artan turist sayısı 404 bin 203 kişiye çıkmıştır. 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç savaş ile birlikte gelen Suriyeli turist sayısında 2013 ve 2014 yıllarında artmış ise de daha sonraki yıllarda bu yıllara göre oldukça düşük sayılabilecek sayıda turist gelmiştir. Böyle bir durumun da bölgedeki ilgili sektörlerdeki işletmelerin olumsuz etkilendiği düşünülebilir. Çünkü bir yerden daha çok turist geliyorsa, geline yerin esnafı o ülkenin vatandaşlarına özgü işletmelerinde düzenleme yapma yoluna da gidebilir. Bundan ötürü 2011 yılı sonrası düşen turist sayısı aynı zamanda bölge ekonomisindeki ilgili sektörü olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en çok Suriyeli ağırladığı Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis’e gelen toplam yabancı turist sayısı Tablo 2.17’de gösterilmiştir.

Tablo 2.17 :Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis’e Gelen Toplam Yabancı Turist Sayısı, 2018

YILLAR	İLLER		
	GAZİANTEP	ŞANLIURFA	KİLİS
2007	42.287	5.984	401.233
2008	63.403	16.335	406.074
2009	55.146	40.531	463.777
2010	58.143	77.154	597.075
2011	66.512	147.404	407.705
2012	125.257	69.458	170.357
2013	143.667	131.297	418.307
2014	30.212	945	459.757
2015	25.961	1.375	98.830
2016	26.870	1.687	55.492
2017	34.265	487	157.937
2018*	1.934		4.394
TOPLAM	673.657	492.657	3.640.938

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018 *Mayıs ayı itibariyle

Tablo 2.17'ye göre Güneydoğu Anadolu Bölgesinde en çok Suriyeli sığınmacı barındıran illere gelen yabancı turist sayıları yıllar itibariyle değişkenlik göstermiştir. Gelen yabancı turistlerin içinde en çok payı Suriyelilerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu üç ilinde Suriye ile sınırı vardır ve Suriyelilerin bu illere ve buralara yakın illere gerek gününbirlik gerekse de daha uzun süreli olarak, onlar için hem daha ekonomik hem de daha kolay ve yakın olması sebebiyle geldikleri ifade edilebilir. 2007'de en çok yabancı turist Kilis'e ardından Gaziantep'e gelmiştir. 2008'de her üç ile de gelen turist sayısı artmış ve Gaziantep'e 63 bin 403, Şanlıurfa'ya 16 bin 335 ve Kilis'e de 406 bin 74 kişi gelmiştir. Suriye'de yönetime karşı halk hareketlerinin başladığı 2011 yılından önceki son bir yılda Kilis'e yarım milyonu geçen yabancı turist gelmiş ve yine aynı yılda Şanlıurfa'ya 77 bin 154, Gaziantep'e de 58 bin 143 kişi gelmiştir. 2011'de artış devam etmiş ancak 2012'de bir önceki yıla göre Gaziantep'e gelen yabancı turist sayısında % 88 oranında artış yaşanmışken Şanlıurfa'da % 52, Kilis'te de % 58'lik düşüş yaşanmıştır. Her üç ilinde kendine özgü tarihsel zenginlikleri ve kültürel farklılıklarının varlığı sebepleriyle yabancı turistlerin uğrak yeri olduklarını söylemek mümkündür. Gelen yabancı turistlerin bu illerin ilgili sektöründe canlılık yarattığını ve ekonomisine katkıda bulunduğunu ifade edebiliriz. 2013'te her üç ilde de yabancı turist sayısı artış göstermiş, Gaziantep ve Şanlıurfa'da şimdiye kadar ki en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2014'te Gaziantep ve Şanlıurfa'da ciddi bir azalma olmuşken Kilis'te artış yaşanmıştır. 2015'te Gaziantep 2007 yılından bu yana en düşük sayıda yabancı turist ağırlarken Şanlıurfa'da bir önceki yıla göre artış olmuşsa da önceki yıllara göre düşük seviyede kalmıştır. Kilis'te de aynı yılda bir önceki yıla göre % 78'lik gibi yüksek sayılabilecek oranda bir düşüş olmuştur.

Bu üç il geçmişten günümüze değin birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve çok farklı kültürel zenginliklere sahip şehirlerdir. Mevcut konumlarından dolayı ve erişilebilirliklerinin kolay olması sebebiyle turizm açısından önemli görülen şehirlerdendir. 2015 yılı öncesine bakıldığında zaman en çok yabancı turist ağırlayan ilin Kilis olduğunu görebiliriz. Sınıra yakınlığı sebebiyle uğrak bir yer olması bunda etkili olmuştur (www.ika.org.tr, 2018). Suriye'de olayların başladığı 2011 yılından sonra öncesine göre daha az sayıda yabancı turist gelmiştir.

2015 Kasım ayı itibariyle Gaziantep'in Turizm ve Tanıtımı ile İlgili Sorun ve Çözüm Önerileri raporunda belirtildiği üzere; bölgede son zamanlarda yaşanan terör olaylarının basında çokça bahsedilip öne çıkarılması ile şehirde ve bölgede ciddi şekilde olumsuzluklara sebebiyet vermiştir. Bölgede turizm sektöründeki tüm tesislerde rezervasyon iptalleri olmuş, gelecek olan konuklar da bölgede adeta bir iç savaş varmış gibi düşündükleri için gelmekten vazgeçmişlerdir. Bu durumlar ilgili sektördeki işletmelerin olumsuz bir şekilde etkilenip zarara uğradıklarını söyleyebiliriz (www.gaziantepkentkonseyi.org.tr, 2018). Aynı raporda olumsuz giden durumların iyiye evirilebilmesi için çözüm önerilerine de yer verilmiş olup tüm halkın bu kötü durumu atlatabilmesi için sorumluluk alması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Aynı şekilde Şanlıurfa'da da yaşanan terör eylemleri ve bölgede olan kötü durum yabancı turistlerin gelmesini engellemiştir. Rehber Kamil Türkmen'in Ruha Ajans'a yaptığı açıklamasında; terör olayları sebebiyle bölgede ciddi oranda turist sayısında düşüş olduğu ve konaklama yerlerinde boşluk oluştuğunu ifade etmiş, açıklamasının devamında da sınırda yaşanan çatışmalı ortam sebebiyle birçok tur gezisinin iptal olduğunu ve insanların Şanlıurfa'ya gelmeye çekindiklerini ancak ilin güvenliği olduğunu ifade etmiştir (www.urfagaphaber.com, 2018).

Kilis'te de benzer şekilde sınırın öte tarafında yaşanan çatışmalı süreç sebebiyle yabancı turist sayısında düşüşler olduğu ve bu şekilde de ilgili sektörün işletmelerinin zarar ettiğini ifade etmek mümkündür. 2015 yılında durum böyle iken 2016'da Kilis'te düşüş yaşansa da yine de en çok yabancı turist ağırlayan il olmuştur. 2017 yılında Kilis'e 157 bin 937, Gaziantep'e 34 bin 265 ve Şanlıurfa'ya da 487 yabancı turist gelmiştir.

2017 yılında Gaziantep'te turizm sektörünün toparlandığını, konaklama yerlerinde boşlukların dolduğunu ve bununla birlikte müze ziyaretlerinin arttığını, böylece işletmelerin kötü durumdan kurtulup bu yıl rahat bir nefes almasını sağlamıştır (www.gaziantepgunes.com, 2018). 2018 Mayıs ayı itibariyle de en çok yabancı turist Kilis'e gelmiştir (4.394 kişi). Gaziantep'e ise aynı dönemde 1.934 kişi gelmiştir.

2.6. Bütçe Giderleri

Belirli bir dönemde yapılan gelir ve gider tahminlerinin uygulanması ile ilgili hususları gösteren ve usulüne göre yürürlüğe konulan belgeye bütçe denir (www.resmigazete.gov.tr, 2018). Aynı zamanda bütçe, gelecek zaman dilimleri için hazırlanan finansal bir plandır. İyi bir bütçenin hazırlanması için geçmiş dönem verileri göz önünde bulundurularak referans alınabilmeli, buna göre bir bütçenin hazırlanması daha iyi olacaktır (www.biymend.com, 2018).

Bu bağlamda bir il veya bölge için ayrılacak bütçe o ilin nüfusunun, ekonomik büyüklüğünün, o yıl yapılacak işlerin neler olduğu ile ilgili tahminler doğru analiz edilip bütçe hazırlanması söz konusu bölge için daha verimli olabilecektir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi için yıllar itibariyle ayrılan bütçe değişiklik gösterebileceği gibi giderek her yıl ihtiyaç ve yapılacaklar için de artırılabilir. 2011 yılı Suriye’de yaşanan iç savaştan kaçarak özellikle de ülkemizin sınır bölgesi olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki en çok Suriyeli sığınmacı barındıran Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin için yıllar itibariyle bütçe giderleri Tablo 2.18’de verilmiştir.

Tablo 2.18 :En Çok Suriyeli Sığınmacı Barındıran Seçili Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinin Bütçe Giderleri, 2018 (Bin TL)

YILLAR	İLLER			
	GAZİANTEP	ŞANLIURFA	KİLİS	MARDİN
2007	1.070	1.005	113	613
2008	1.176	1.206	135	718
2009	1.439	1.637	176	871
2010	1.592	1.863	216	1.053
2011	1.985	2.216	225	1.264
2012	2.120	2.240	282	1.496
2013	2.386	2.705	320	1.842
2014	2.829	3.384	372	2.025
2015	3.365	3.622	469	2.332

Tablo 2.18 devamı

2016	3.983	4.627	575	2.718
2017	4.802	5.447	775	3.087
2018*	2.368	2.648	371	1.680

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2018

*Mayıs ayı itibariyle

Tablo 2.18'e göre Suriyeli sığınmacı sayısının en çok olduğu bölge illerinin bütçe giderleri 2007 yılında Gaziantep'te 1 milyon 70 bin TL, Şanlıurfa'da 1 milyon 5 bin TL, Kilis'te 113 bin TL ve Mardin'de 613 bin TL'dir. 2007'den 2010'a kadar her yıl artan bütçe gideri Suriyeli sığınmacıların bölgeye gelmeye başladığı 2011 yılında bir önceki yıla göre Gaziantep'te 393 bin TL, Şanlıurfa'da 353 bin TL, Kilis'te 9 bin TL ve Mardin'de 211 bin TL'lik artışlar gerçekleşmiştir. 2012'de artmaya devam eden bütçe gideri en yüksek 2 milyon 240 bin TL ile Şanlıurfa'ya ayrılmıştır. 2011 yılından sonra her ilde bütçe gideri artmıştır ve 2011 öncesine göre artışlar daha çok olmuştur. 2014'te Gaziantep'te 400 bin TL üzerinde, 2017'de ise 800 bin TL'nin üzerinde artışlar olmuştur. Aynı şekilde diğer illerde de buna benzer artışlar söz konusu olmuştur. 2011 yılı sonrası bütçe giderinin daha çok olmasının nedenleri arasında Suriyeli sığınmacıların etki ettiğini söylemek çok sağlıklı bir tespit olmasa da sığınmacıların gelmeye başladığı yıldan sonra daha çok artış sağladığını söylemek mümkündür. Bölge illerinin artan nüfusu ve büyüyen şehirleşme ile birlikte ihtiyaçlarının arttığının daha çok etkisi olduğunu söylemek daha doğru bir değerlendirme olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞIN GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve adına Arap Baharı denilen süreç Ortadoğu'daki diğer ülkelere de yayılmış ve halkın ülke yönetimlerine karşı eylemleri ile büyüyen bir isyana dönüşmüştür. Yaşanan halk hareketlerinin sonucu olarak Mısır ve Libya gibi yerlerde yöneticilerin devrilmesine yol açmış ve halk artık daha kitlesel olarak hareket edip diğer ülkelerde de yönetimlerden yeni düzenlemelere gidilmesi gerektiğini talep etmişlerdir (Yalçınkaya ve Yalçınkaya, 2017: 91). Halkın yıllardır iktidarda olan yönetimlerden belli vaatlerde bulunmalarının nedenleri arasında; ekonomik sıkıntılar, siyasi anlamda yaşanan aksaklıklar, hayat şartlarının zorluğu ve özgürlüklerin kısıtlı olması sayılabilir (Dede, 2011: 23-24). Aynı zamanda Ortadoğu ülkelerinde otoriter yönetimlerin devlet kurumlarına kendi ailesi ve tanıdıklarını getirmesi halkta büyük tepkiye yol açmış ve bu yönetimlere karşı isyan bayrağını açıp bu yönetim anlayışının terk edilmesi gerektiğini istemişlerdir. Arap Baharı denilen süreç ile birlikte kimi ülkelerde yeni düzenlemeler yapılırken kimi ülkelerde de yönetimlerin sonunu getirebilmiştir.

Tunus ile başlayan Arap Baharı süreci 2011 yılında Suriye'ye de sıçramış, burada da halkın yönetime karşı ayaklanmasına neden olmuştur. Suriye'de 2011 bahar aylarında başlayan bu süreç ilk etapta fazla destek bulamamıştır (www.ft.com, 2017). Böyle bir durumun oluşmasının arkasındaki nedenler arasında; Suriye'de çeşitli kültürlerden insanların yaşaması, Esad rejimi yönetiminin elemanlarının mevcut yaşantılarının tehlikeye gireceği korkusu ile karşı karşıya olmaları, Suriye ile uzun süreli ilişkiler kuran dış devletlerin düzenin değişmesini istememeleri ve mevcut yönetimin reform yapmak için elverişli olmaması sayılabilir (www.timetürk.com, 2017).

Suriye'deki gösterilerin başlayıp zamanla büyümesi ile ülke adeta bir kaos ortamına dönüşmüştür. Halk yönetimden bir takım şeylerin değiştirilmesi gerektiğini söylüyorlardı ama mevcut yönetim bir türlü buna yanaşmayınca gösteriler, tepkiler giderek büyüyordu. Halkın istekleri arasında; yıllardır var olan olağanüstü halin son bulması, devlet kurumlarında bağımsız bir anlayışın hakim olması, eşitsizliklerin

giderilmesi ve mevcut yönetimin etkisinin sınırlandırılması gösterilebilir (Sandık ve Semin, 2012: 6). Esad rejimi ilk başlarda her ne kadar bu istekleri yerine getireceğini söylese de uygulamada herhangi bir adım atmayınca halkta daha fazla öfkeye yol açmış ve bu halk isyanları giderek daha çok destek görmeye başlamıştır. Suriye'deki olaylar giderek büyüyünce ve bununla birlikte daha fazla insan ölmeye başlayınca artık Suriye ile sınırlı kalmayıp uluslararası arenada en çok tartışılan bir konu haline gelebilmiştir. Suriye ile çıkar ilişkileri olan devletler mevcut düzenin değişmesine karşı iken kimi devletlerde muhalif tarafa destek verip yönetimin değişmesini istemişlerdir. Suriye krizi artık böyle bir hal alınca artık dış devletlerin çıkarlarının konuşulmaya başlandığı ve her devletin çıkarları doğrultusunda bölgede adım attığı bir sürece girilmiştir. Böyle bir durumda kuşkusuz en çok zarar gören yerli halk olmuştur. Giderek olayların büyümesi ülkede adeta bir iç savaş halini alınca halk için artık yaşanılmaz bir durumu da doğurmuştur. Suriyeliler son çare olarak evlerini terk edip Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelere sığınmaya başladılar.

İlk olarak Nisan 2011'de bir grup Suriyelinin Hatay sınırına gelmesiyle Türkiye'ye göçleri başlamıştır (Poyraz, 2012: 53-69). Türkiye ile birlikte Lübnan, Ürdün, Mısır ve Irak'a sığınan Suriyeliler bu ülkeler içinde en çok Türkiye'ye gelmiştir. Şubat 2018 itibariyle Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacı sayısı 3.5 milyon kişiyi geçmiş iken Lübnan'da ise 1 milyona yaklaşabilmiştir (www.unhcr.org, 2018). En çok Türkiye'yi tercih etmelerinin nedenleri arasında; başta sınır komşusu olmaları, daha güvenilir bulmaları, Türkiye ile akrabalık bağlarının bulunması olarak söylenebilir.

Suriye'de olaylar büyüyüp bir iç savaş halini alınca ve giderek daha fazla kötüye gidince her geçen gün de daha fazla Suriyeli Türkiye'ye gelmiştir. Bu anlamda 2012'de Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacı sayısı 14 bin iken 2018 Şubat itibariyle 3.5 milyonu aşmıştır (www.goc.gov.tr, 2018). Çok sayıda Suriyeli gelince öncelikli olarak barınabilecekleri bir yerin olması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim Türkiye bu sığınmacı akını karşısında açık kapı politikası ile kapılarını açmakla kalmamış 10 ilde kurduğu 21 geçici barınma merkezlerine Suriyeli sığınmacıları yerleştirmiştir (www.afad.gov.tr, 2018). Suriyeli sığınmacı sayısı çok olunca bu barınma merkezleri yetmemiş ve çoğu Suriyeli de buralarda kalmak istememiş ya şehir merkezlerinde tanıdıklarının yanında ya da kiralık olarak tuttıkları evlerde kalmaya başlamışlardır. Suriyeli sığınmacılar

Türkiye'ye en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesine gelmiş buradan da başka yerlere geçebilmişlerdir ancak bölgede çok sayıda sığınmacıya ev sahipliği yapan yerler Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin illeri bu süreçten en çok etkilenen bölge illeri olabilmektedir. Bu kadar çok sayıda Suriyeli sığınmacı gelince ister istemez bir takım sorunlar da meydana gelebilmiştir.

3.1. Suriyeli Sığınmacı Akınının Yarattığı Başlıca Sorunlar

Suriye'den kaçıp gelen sığınmacılar ilk etapta “devlet misafiri” olarak görüldüler. Fakat gün geçtikçe Türkiye'ye gelen sığınmacılar artmaya başlayınca bazı sorunlar da ortaya çıkabilmektedir (Dulkadir, 2017: 33). Bu başlık altında ele alınacak başlıca sorunlar şöyledir: barınma imkânlarının yetersizliği, eğitim konusunda yaşanan sorunlar, sağlık sorunları, dil farklılığı, suç oranlarında artış olacağı endişesi ve demografik sorunlardır (Yalçınkaya ve Yalçınkaya, 2017: 91). Ayrıca bu sorunlar ile ilgili Türkiye'nin ne yaptığı nasıl sonuçlar ortaya çıktığı ve bu sorunların giderilmesi, azaltılmasına yönelik çözüm önerileri de burada ele alınacaktır. İhracat ve ithalat, iş gücü piyasası parametreleri ve turizm gibi alanlarda nasıl etkiler oluştuğu ve neler yapılabilir noktasında ileride ele alınacaktır.

3.1.1. Barınma İmkânlarının Yetersizliği

Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların Şubat 2018 itibariyle sadece 227 bini geçici barınma merkezlerinde yaşarken geri kalan kısmı şehir merkezlerinde yaşamaktadırlar. Buna göre Suriyeli sığınmacıların sadece çok az bir bölümü kamplarda yaşarken şehir merkezlerinde yaşayanların sayısının oldukça çok olduğunu söyleyebiliriz. Şehir merkezlerindeki sığınmacılar içinde akrabası olanlar onların yanına yerleşmişler diğerleri kiralık olarak tuttıkları evlerde yaşamaktadırlar. Kiralanan bu evlerin odalarının çok küçük olduğunu, en fazla 3 – 4 yer yatağı sığabilecek büyüklükte ve aynı zamanda odaları da çok amaçlı olarak kullandıkları söylenebilir (Yılmaz, 2013: 9-12). Yaşam şartlarının böyle zor olduğu yerlerde kalmaya mecbur olan Suriyeli sığınmacılar genelde daha az kira ödeyebilmek için de şehirlerin kenar mahallerinde ev tutup birkaç ailenin birlikte yaşadığı da düşünülebilir. Yerli halkta daha fazla gelir elde etmek için evlerinin üstünde veya yanında kaçak yapılar inşa ederek Suriyeli

sığınmacılara kiralık olarak vermekte ve bu da beraberinde çarpık kentleşmeyi getirebilmektedir (Orhan ve Gündoğar, 2015: 16).

Suriyeli sığınmacı sayısının çok olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sınır illeri ile sınıra yakın illerinde yaşayan Suriyeliler de ya bu illerde kurulan geçici barınma merkezlerinde ya da şehir merkezlerinde en çok da Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin’de olmak üzere kiralık tuttıkları evlerde yaşamaktadırlar. Barınma ihtiyacı için evlere talep artınca kiralarda da artışlar görülebilmiş ve mecburen de kiralamak zorunda kalmışlardır. Tuttıkları ev sağlık için çok da elverişli olduğu sayılamaz ve birçok amaç ile birden fazla aile beraber de kalabilmektedir. Bu durum onların hayatlarını zorlaştırdığı gibi yerli halkında artan kira fiyatlarından dolayı huzuru kaçtığı da söylenebilir. Çünkü kira fiyatları artınca halkın alım gücünü zorladığı için halk bu durumdan olumsuz etkilenebilmiştir. Bu konuda sorunların giderilebilmesi için çözüm önerileri şöyle olabilir: Barınma merkezlerinin kapasitelerinin artırılması ve sığınmacıların kalabilmesini sağlayacak imkânların mümkün mertebe aktif hale getirilmesi, kamplardaki yaşamı kamp dışı yaşama uygun daha çekici hale getirmek, kamplarda şuan her türlü hizmet verilebilmekte olmasına rağmen bu hizmetler daha da geliştirilip dizayn edildiği takdirde sığınmacıların kamplarda kalabilmeleri sağlanabilir. Bunun yanında konuk evlerinin inşa edilmesi bir başka çözüm yolu olabilir. Artan kira fiyatları karşısında ev sahiplerinin bu konuda yardımcı olmalarını sağlayabilecek bir şekilde onlarla irtibata geçip bu sorunu azaltabilmek, sığınmacılara bu konuda daha çok yardım edebilecek bölge hayırseverleri ile irtibata geçerek de bu konuda yardım talep edilebilir. Bu şekilde bunlar yapılabildiği zaman sığınmacıların küçük odalı evlerde sağlıklı bir şekilde yaşamalarının önüne geçilebilir. Yoksa sağlıklı ve kötü şartlarda yaşayan bu sığınmacılar bulundukları çevrenin huzurunu bozup gerginliklere sebep olabileceklerdir.

3.1.2. Eğitim Konusunda Yaşanan Aksaklıklar

2018 Şubat ayı itibariyle Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacı sayısı 3.5 milyonu geçmiştir. Bu nüfusun 1.5 milyonu aşkın 18 yaş ve altı nüfusu oluşturmaktadır. Bu nüfusun içinde de okul öncesi ve ilkökul çağına gelmiş sığınmacı sayısı 939 bin 554 iken ortaokul ve lise çağındaki nüfus ise 663 bin 336 kişidir (www.goc.gov.tr, 2018). Okuma yaşına gelmiş ve yüksek orandaki nüfusun hepsi okula gidememekte belli bir

kısmı ya devlet okullarına veya geçici barınma merkezlerindeki okullara ya da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan geçici eğitim merkezlerine gitmektedirler (www.afad.gov.tr, 2018). 2018 Şubat ayı itibariyle ifade edilen yerlerde eğitim alan Suriyeli sığınmacı sayısı Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1 :Suriyeli Sığınmacılara Eğitim Hizmeti, 2018 Şubat

ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRENCİLERİN SINIF SEVİYELERİ
GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ 83.246	OKUL ÖNCESİ 33.337
DEVLET OKULLARI 350.493	İLKOKUL 378.244
GEÇİCİ EĞİTİM MERKEZLERİ 170.267	ORTAOKUL 141.218
AÇIK OKULLAR 8.597	LİSE VE DİĞER 59.804
TOPLAM 612.603	

Kaynak: AFAD, 2018 Şubat

Tablo 3.1’e göre eğitim hizmeti alan Suriyeli sığınmacı sayısı 612 bin 603 kişidir. Şubat 2018 itibariyle okul öncesi ve ilkokul çağındaki sığınmacı sayısı 939 bin 554 kişi iken bunların eğitim alan sayısı 411 bin 581’dir. Geri kalan kısım ise herhangi bir okula gidememekte ve eğitimsiz yaşamaktadır. Ortaokul ve lise çağındaki toplam Suriyeli sığınmacı sayısı 663 bin 336 kişi iken bunların 201 bin 22 kişisi okumakta, geri kalanı okumamaktadır. Buna göre okuma çağındaki olup okula gidemeyen sığınmacı sayısının çok olduğunu söylemek mümkündür. Böyle büyük bir nüfusu eğitmek her ne

kadar maliyetli ve zahmetli bir iş olsa da bunu başardığımız vakit ülkemize çok yarar getirebileceklerinden bahsedebiliriz.

Savaştan kaçıp o travma ile eğitimsiz büyüyecek olan bu çocuklar düşük gelir ve dışlanmışlık duygusu ile çok ciddi problemlere yol açabilecektir. Ancak eğitim ile birlikte sığınmacıların ülke ile uyumları sağlanabilir ve ülke ekonomisi ve sosyal yaşantısına katkıda bulunabilirler (ORSAM – TESEV, 2015: 35). Suriyeli sığınmacılar içinde eğitim almak isteyen, Türkçe öğrenmek isteyen sayının çok olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında gerek meslek eğitimi almak isteyen gerekse de başarabilecekleri herhangi bir kursta eğitim almak isteyen sayının da çok olduğu söylenebilir (Şirin, 2015: 118). AFAD tarafından kurulan geçici barınma merkezlerinde kimi kurslar ve çocuklar için oyun alanları kurulmuş ve anaokulundan liseye kadar bu barınma merkezlerinde eğitim verilmektedir. Her ne kadar bu şekilde hizmet veriliyor ise de sığınmacı sayısının çok olması nedeniyle eğitimden mahrum kalan sayı oldukça fazladır. Bu nedenle kayıp nesil yaratmamak için daha çok okul inşa etmek ve daha çok öğretmen yetiştirip bu sığınmacıları eğitmek ülke yararınadır. İfade edildiği üzere zahmetli ve maliyetli bir iş olsa da veya toplum tarafından, bize yapılmayan hizmetler bu sığınmacılara yapılıyor denilse de bu konuda eğitilmeyen bu savaş psikolojisi ile gelen sığınmacılar ileride toplumda daha çok suç işleme seviyesine gelip huzursuzluklara ve gerginliklere sebep olabilir ve bu da ülkeye daha çok yük bindirmek olarak ifade edilebilir. Bu konuyu topluma güzel bir şekilde ifade etmek gerekir. Bununla birlikte toplumla uyumları daha erken zamanda sağlanabilir ve ülkeye yararlı birer bireyler olarak yetişmeleri sağlanabilir.

Bu sığınmacıları eğitmek ve onların toplumla uyumları konusunda elimizden geleni yaparsak bunların daha çok suça bulaşmalarını engelleyip kayıp bir nesil olmalarına fırsat vermeyip ülkeye fayda sağlayacak bir sınıf oluşturabileceğiz (Şirin, 2015: 119).

3.1.3. Sağlık Sorunları

Suriye iç savaşı ile birlikte ülkelerini zorunlu olarak terk eden Suriyeli sığınmacıların uygun olmayan şartlarda hayatlarını idame ettirmek için katlanmak zorunda oldukları bir alan ortaya çıkabilmiştir. Yüksek kiralara rağmen şehirlerin kenar mahallerinde hijyensiz bir ortamda birçok aile birlikte aynı evde kalabildikleri

söylenebilir (Yavuz, 2015: 268). Bununla birlikte birçok hastalık da görülebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün bilgisine göre Suriye’de iç savaş öncesi olmayan veya kontrol altında olan Şark Çıbanı, Çocuk Felci, Sıtma ve Tüberküloz gibi hastalıklar kötü yaşam koşulları ve sınırdan kontrolsüz geçişler esnasında Suriyeli sığınmacılarda tekrar görülebilmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016: 108-109).

Suriyeli sığınmacılara sağlık konusunda hizmet verilmektedir. Gerek geçici barınma merkezlerinde gerekse şehir merkezlerinde kaydı bulunan sığınmacılar bedava sağlık hizmetinden yararlanabilmektedirler. Bu anlamda 2018 Şubat ayı itibariyle Suriyeli sığınmacılara yapılan sağlık hizmeti verileri Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2 :Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Sağlık Hizmeti, 2018 Şubat

GBM’lerde ÇALIŞAN SAYISI	TÜRKİYE GENELİ SAĞLIK HİZMETİ
TÜRK DOKTOR 156	POLİKLİNİK 34.501.808
TÜRK SAĞLIK PERSONELİ 186	HASTANEDE YATAN 1.423.544
SURİYELİ DOKTOR 109	DOĞUM 302.470
SURİYELİ SAĞLIK PERSONELİ 137	AMELİYAT 1.188.606

Kaynak: AFAD, 2018 Şubat

Tablo 3.2’ye göre bugüne kadar Suriyeli sığınmacılara verilen sağlık hizmeti verilerinin önemli bir seviyede yüksek olduğunu görmekteyiz. Yüksek nüfusa sahip sığınmacılara sağlık hizmeti vermek zahmetli ve oldukça maliyetli bir iş olmasına rağmen Türkiye’nin bu konuda sağlamış olduğu bu hizmetler takdir edilecek niteliktedir. Gün geçtikçe sayıları artan Suriyeli sığınmacılarda Türkiye’de dünyaya gelen sayının da oldukça yüksek olduğunu görmek mümkündür. Böyle olunca sağlık hizmeti sunmada aksaklıklar yaşanabilmektedir. Tüm sığınmacılar aynı anda istediği anda sağlık hizmetine erişmekte sıkıntılar yaşayabilmektedir. Bunun için yapılması

gereken şunlar olabilir: Daha çok hastane açıp daha çok sağlık personeli ve doktor çalıştırarak sağlık sistemimiz üzerindeki baskı hafifletilecektir. Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak bulundukları yerlerde sağlık ocakları, gerekirse gezici sağlık kabinleri yaparak bu konuda hizmet verilebilir. Eğer bunlar yapılmazsa, sağlıklı bir ortamda kötü yaşam koşulları ile yaşayan sığınmacılarda görülebilecek hastalıklar yayılabilir ve toplumda bundan kötü etkilenebilecektir. Mümkün olduğunca sığınmacıların hepsine sağlık taraması yapılması hem onlar için hem de yaşadıkları yerlerdeki yerli halk için oldukça önemli görülebilmektedir.

3.1.4. Dil Farklılığı

Suriyeli sığınmacıların içinde Arapça ve Kürtçe dillerini konuşan çok sayıda kişi olabilmektedir. Bunların içinde Türkçe bilmeyen çok sayıda kişi olduğu için her alanda sorun yaşayabilmektedirler. Gerek hastanelere gitmelerinde gerekse de çarşıda, pazarda dil sorunu onların toplumla uyumu konusunda engel teşkil edebilmektedir. Bu konuda devletimiz hastanelerde tercümanlar tutmuş olmasına rağmen bu sorun tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. Bunun için bedava Türkçe eğitimi verilerek sığınmacıların toplum ile uyumları sağlanmaya çalışılmalıdır. Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak bulundukları yerleşim yerlerinde Türkçe hizmeti verebilecek alanların çoğaltılarak bu sorunun çözülmesi büyük bir sorun olan dil farklılığını ortadan tamamıyla kaldırmasa da azaltılması önemli görülebilmektedir.

3.1.5. Suç Oranındaki Artış Endişesi

Herhangi bir işte çalışmayan, bir eğitim kurumunda eğitim almayan Suriyeli sığınmacıların çeşitli suçlara bulaştıkları veya bulaşacakları endişesi tüm toplumda ilk baştaki gibi yoğun bir şekilde kalmamışsa da yine toplumun birçok kesimi tarafından böyle bir endişenin var olduğunu söylemek mümkündür. Bir takım suçlara karıştıkları, mahallede kavga çıkarttıkları yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki yerli halk tarafından kimi zaman dile getirilebilmiştir. Böyle olunca da halkın huzuru kaçmakta, güvenlik endişesi yaşamaktadırlar. İşte eğitimden yoksun ve savaş psikolojisi ile boştaki olan bu kişilerin suça bulaşacakları büyük ihtimal olarak görülebilmektedir. Bunun için, sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde güvenlik önlemleri en üst seviyelere çıkarılmalı ve mümkün olduğunca ya yeni iş alanları yaratarak istihdamlarını sağlamak

ya da eğitim sürecinin içine entegre etmek gerekir. Aksi takdirde bunlardan yoksun yaşayan bireylerin ileride daha büyük suçlar işleyebileceği söylenebilir.

3.1.6. Nüfus Sorunu

Suriyeli sığınmacılar daha çok belli illerde yoğunlaşabilmişlerdir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin gibi illerde çok sayıda sığınmacı bulunmaktadır. Belli illerde çok sayıda olmaları kimi zaman yerli halk tarafından tepki ile karşılanabilmiştir. Bu konuda yapılması gereken, belli illerde çok sayıda olmaları yerine her ile belli sayıda dağıtılmaları o illerin yükünü hafifletilecektir. Çünkü kimi illerde nüfusunun büyük kısmını Suriyeliler oluşturduğu için altyapı yetersizliği, verilen hizmetlerde aksaklıklar olabilecektir. Bunun için her ile belli oranda dağıtılmaları hem bu sorunları çözebilecek hem de halk tarafından büyük tepkiler ile karşılanmayıp daha huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşayabileceklerdir.

Her ne kadar bu sorunlar varsa da Türkiye, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla Suriyeli sığınmacıların geldiği 2011 yılından beri din, dil, ırk ayrımı gözetilmeksizin sınırlarımıza gelen bu sığınmacılara karşı açık kapı politikası ile kapılarını açmış ve bunları korumaları altına alarak yeni bir hayat vermişlerdir. Kurulan geçici barınma merkezlerinde hizmet verilmeye başlanmıştır. AFAD bünyesinde kurulan Afet Geçici Kent Yönetimi Sistemi (AFKEN) ile hizmetler kayıt altına alınıp raporlanmıştır. AFKEN, 2015 yılında BM tarafından En İyi Kamu Hizmeti ödülü almıştır. Ayrıca 2016 yılında da Dünyanın En Cömert Ülkesi seçilmiştir (www.afad.gov.tr, 2018). Tek başına milyonları bulan sayıda sığınmacıyı kabul edip her türlü soruna rağmen bu fedakârlığı yapan Türkiye bu yaptıkları ile tarihte en güzel şekilde yerini alacaktır.

Türkiye elinden geldiğince Suriyeli sığınmacılar için yardımcı olmaktadır. Dünyadaki Suriyeli sığınmacı sayısının yarısından fazlasına ev sahipliği yapan Türkiye BMMYK tarafından “dünyanın en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkesi” , Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)’ da “dünyanın en fazla sığınmacı çocuğa ev sahipliği yapan ülkesi” ilan etmişlerdir (www.aa.com.tr, 2018).

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yaptığı harcamalar önemli miktarlara ulaşabilmiştir. Gerek sağlık, eğitim gerekse barınma, beslenme ihtiyaçları için yaptığı harcamalar Türkiye'nin katlandığı önemli maliyetlerdir.

3.2. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Maliyeti

Türkiye Suriyeli sığınmacılar için 7 yıllık bu süreçte 30 milyar \$'lık bir harcama yapmıştır. Bu harcamaların bir kısmı faturalandırılabilen harcamalar iken bir kısmı da faturalanamayan harcamaları oluşturmaktadır. Bu harcamalar Suriyeli sığınmacıların toplumla uyumu konusunda eğitim, sağlık, barınma ve beslenme ihtiyaçları için yapılan harcamalardır. Türkiye'de Şubat 2018 itibarıyla 600 binden fazla Suriyeli sığınmacıya eğitim hizmeti verilmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin yaptığı maliyet hesaplamasında, Türkiye'de bir öğrenci için yıllık eğitim harcaması 3.000 \$ iken sağlık harcaması da yaklaşık 1.000 \$ olarak hesaplanmaktadır. Buradan yola çıkarak eğitim hizmeti verilen Suriyeli sığınmacı sayısını 600 bin olarak alıp sadece 5 yıllık için bile olsa Türkiye'ye maliyetini hesapladığımızda; eğitim için 9 milyar \$, sağlık için ise 3.5 milyar Suriyeli için 5 yılda 17.5 milyar \$ harcama olmuş oluyor. Eğitim ve sağlık için 5 yılda toplamda 26.5 milyar \$'lık yüksek bir harcama yapılmış oluyor. 30 milyar \$ harcama hesaplamasında eğitim ve sağlık harcamasının yanı sıra ilgili bakanlıkların, Göç İdaresi'nin kamu hizmeti, güvenlik, barınma merkezlerinin kurulumu ve işletimi, belediyecilik hizmetleri için yapılan harcamalar da eklenerek hesaplanmaktadır. Türkiye insani ve hukuki görevlerinin gereği olarak Suriyeli sığınmacılar için bu yardımları yaparken ne uluslararası kuruluşlar ne anlaşma sağlanan AB ne de çoğu Müslüman ülke bu konuda gerektiği gibi Türkiye'ye yardım etmemiştir. Yardım edecekleri yerde kapılarını savaştan kaçan bu sığınmacılara kapatmışlardır. Bu şekilde kapılar kapatılarak sorun çözülmez ancak köprüler inşa ederek çözülebilir. Suriyeli sığınmacılar için BM üzerinden Türkiye'ye gönderilen kaynak 600 milyon \$ olmuştur. AB 2017 sonuna kadar 3 milyar Euro, 2018 sonuna kadar da 3 milyar Euro para göndereceğini söylese de bugüne kadar sadece 850 milyon Euro göndermiştir. Yani verdiği sözü tutmamış, yapılan anlaşmaya uymamıştır. Türkiye'nin yaptığı ve yapacağı harcamalar konusunda ister gelişmiş ülkeler kaynak aktarsın ister aktarmasın Türkiye ilk günden beri kapılarını açtığı gibi bu sığınmacılara

üzerine aldığı bu tarihi görevi sonuna kadar devam ettireceğini her seferinde dile getirmiştir (www.tbmm.gov.tr, 2018).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin Göç ve Uyum raporuna göre bugüne kadar toplamda 30 bin Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir. Bu da ekonomik gücü olan vasıflı bireylerin dışarıya gitmesini engellemek ve Türkiye'de kalıp ülkeye faydalı işler yapıp ekonomiye destek olunması için yapılmış bir harekettir. Bu konuda çok spekülasyon haberler yapılmasının doğru olmadığını, özellikle de gelişmiş ülkelerin vasıflı ekonomik gücü yüksek olan sığınmacılara vatandaşlık verdiklerini unutmamaları ve bilmeleri gerektiği aynı raporda üzerinde durulan bir konu olmuştur (<https://tr.sputniknews.com>, 2018).

3.3. Suriyeli Sığınmacılar ile İlgili Yanlış Olduğu Halde Doğru Bilinen Hususlar

Suriyeli sığınmacılar ile ilgili sosyal medyada veya televizyonlarda dile getirilen asılsız bazı durumlar olmuştur. Bu konuda doğru bilinen bu yanlışları açıklamakta fayda görülebilir (<https://multeciler.org.tr>, 2018).

3.3.1. Devlet Tarafından Suriyelilerin Telefon Faturasının Ödenmesi

Suriyeli sığınmacıların telefon faturasının ödeneceği asılsız bir haber olarak sosyal medyada yer alınca Göç İdaresi yaptığı açıklama ile böyle bir şeyin olmadığını ifade etmiştir. Göç İdaresi, sadece ankesörlü telefonlarda kullanılabilecek kartların dağıtılıp ve bunun da Türkiye'deki Suriyeliler için olmadığını, Geri Gönderme Merkezlerinde sınır dışı edilecek olan yabancılar içindir. Bu da ülke konsoloslukları ve devlet makamları ile irtibata geçip belge temininde bulunmak maksatlıdır. Bu uygulamanın finansmanı da AB üye ülkeleri tarafından karşılanmaktadır.

3.3.2. Devletin Suriyelilere Maaş Vermesi

Bu konuda Suriyelilere verilen KIZILAY KARTLAR'ın üzerindeki logolara bakıp ona göre bir şeyleri haber yapmak daha doğru olabilecektir. Üzerinde AB logosu bulunan bir kartın finansmanı yine bu birliğin üye ülkeleridir. Dolayısıyla bu kartlar ile ihtiyaçları karşılanmakta ve devletimiz Suriyelilere maaş vermemektedir.

3.3.3. Sınavsız Bir Şekilde Suriyelilerin İstedikleri Üniversiteye Girebilmesi

Üniversiteye giriş için Suriyelilere tanınan herhangi bir ayrıcalık bulunmamaktadır. Bir Avrupa ülkesi vatandaşı için geçerli şartlar ne ise Suriyeli biri için de onlar geçerlidir. Üniversiteye girmek isteyen yabancı öğrenciler “Türkiye Bursları” , “Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı” ya da yatay geçiş konusunda gerekli şartları karşılamada üniversiteye girmeleri mümkün olabilmektedir.

3.3.4. Suriyelilerin Araçları İçin Vergi Ödememesi

Trafik şube ya da bürolarına kayıtlı motorlu kara taşıtları Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) ödemeye tabidir. Bu konuda Suriyeliler de sahip oldukları araçlar için MTV ödemekte, sigorta benzeri işlemlerini yapmakla yükümlüdürler. Vergiden muaf olan taşıtlar MTV kanununda belirtilmiş olup bu kanunda Suriyelilerin vergi ödemeyeceği, sigorta gibi işlemlerini yapamayacağı gibi bir hüküm bulunmamakta ve dolayısıyla Suriyelilerin böyle bir konuda araçları için vergi ödememesi haberi asılsız olup herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır.

3.3.5. Suriyelilerin Seçimlerde Oy Kullanması

Türkiye’de yapılan seçimlerde oy kullanabilmek için Türkiye Cumhuriyeti (T.C) vatandaşı olma şartı vardır. Dolayısıyla sadece vatandaşlar oy kullanabilir. Hiçbir yabancı ülkemizde oy kullanma hakkına sahip değildir.

3.3.6. Suriyelilere Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Evlerinin Bedava Verilmesi

TOKİ’den ev alabilmenin şartı T.C. vatandaşı olmaktır. Dolayısıyla Türk vatandaşı olmayan Suriyelilerin TOKİ’den ev alması mümkün değildir. TOKİ yabancılara satış yapmamakta, bir yabancı para ödemesi yapsa dahi TOKİ’den ev satın alması söz konusu değildir.

3.3.7. Suriyelilerin Devlet Memuru Olarak Çalışabilmesi

Devlet memuru olabilmek için ilk şart 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda belirtildiği üzere T.C. vatandaşı olmaktır (www.resmigazete.gov.tr, 2018). Dolayısıyla Türk vatandaşı olmayan Suriyelilerin memur olması söz konusu değildir.

Türkiye'ye yönelik Suriyeli sığınmacı akını ilk başlarda sayıca çok olmadığı için kurulan geçici barınma merkezlerine alındılar. Zamanla sayıları çoğalan ve milyonları bulan bu sayı beraberinde birçok alanda sorun oluşabilmiştir. Bu sorunlara karşı çözüm önerileri genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Suriyeli sığınmacı sayısının yoğun olduğu yerlere ek bütçe ayrılabilir. Çünkü özellikle sınır illerimizde il nüfusunun büyük bir oranını Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Bu noktada gerek altyapı, belediyeçilik hizmetlerinin gerekse barınma ve beslenme ihtiyaçlarında sorun oluşmaması, aksamaması için ek bütçe ayrılması bu illerin yükünü bu manada hafifletebilecektir. Suriyeli sığınmacı sayısının yoğun olduğu yerlerden bir bölümü alınıp Suriyelilerin az olduğu yerlere dağıtılabilir.
- Kamplarda kalmak istemeyip şehir merkezlerinin kenar mahallerinde kötü yaşam şartları altında kalan sığınmacıların yerleri tespit edilerek mümkün olduğunca koşulların iyileştirilmesi sağlanmalıdır. Durumu iyi olan sığınmacılar iyi şartlar altında yaşayabilirlerken durumu kötü olanlar ise birkaç ailenin bir arada aynı evde zor şartlar altında yaşadıkları söylenebilir. Böyle bir durum bulundukları yerlerdeki yerel halk ile aralarında kimi zaman tatsızlıklar, gerginlikler de olabilmektedir. Bu konuda şartların iyileştirilmesi, o yerlerde güvenlik önlemlerinin arttırılması ve yardım elinin daha çok uzatılması onların bulundukları durumdan kurtulmaları sağlanabilecektir.
- Suriyeli sığınmacıların nüfusunun yarısı 18 yaş altı eğitim çağına olduğu için, bu yüksek nüfusun 600 bini eğitime kavuşturulmuş ise de geri kalanın eğitimsiz bir şekilde büyümesi topluma karışması ileride büyük sorunlarla karşılaşabileceklerdir. Bu konuda önlem alınması eğitime entegre edilmeleri her ne kadar maliyetli ve zahmetli olsa da mümkün mertebe bu konuda önlem alınmalıdır. Yoksa eğitimsiz büyüyen bu büyük nüfus çeşitli suç örgütlerinin odağı haline gelebilir, bu şekilde çeşitli suçlara bulaşıp ülkemize daha fazla sorun yaratabilirler. Bunun için ne kadar çok kişiyi eğitime katabilirsek o kadar iyi görünebilmektedir.
- Suriyeli sığınmacıların artık Suriye'de savaş bitse dahi uzunca bir süre ülkemizde kalacakları artık yüksek ihtimal, bunun için eğer bu sığınmacılar artık bizim gerçeğimiz ise bunların toplumla uyumları için yerli halka, savaştan kaçan

bir millete kapılarımızı açıp korumamız altına aldığımızı en güzel şekilde anlatmamız gerekir. Sığınmacılara karşı yardım elini daha çok uzatıp onların toplum ile kaynaşmaları sağlanarak devletimize yarar sağlayacak alanlarda istihdamları sağlanabilmelidir.

- Şehirlerin kenar mahallelerinde kötü yaşam koşulları altında yaşayan Suriyeli sığınmacılar sağlık açısından da zor bir evreden geçtikleri için ve oluşabilecek hastalıkların bulaşıcı olması yerli halk açısından da sorun yaratabileceği için belli aralıklarla sağlık taraması yapılması faydalı olabilecektir. Gerek barınma merkezlerinde gerekse şehirlerde kayıtlı olan sığınmacılara bedava sağlık hizmeti verilmektedir. Kayıtsız olanların ise tespit edilip kayıt altına alınmaları ve böylece sağlık hizmetlerinin verilmesi sağlanmalıdır.
- Resmi olmayan verilere göre ülkemizde daha çok Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Bundan ötürü giriş çıkışlarının titizlikle takip edilmesi gerekmektedir. Sayıları çok olup kayıt altında olamayan her bir sığınmacı daha çok suça bulaşabilecektir. Bu konuda daha çok dikkatli olunması yararlı olabilecektir.
- Çoğu küçük yaşta Suriyeli sığınmacı ya sokaklarda dilenmekte ya da yaşlarına uygun olmayan işlerde çalıştırılabilmektedir. Bu konuda engel olunması, ya eğitime katmalı ya da yaşlarına uygun işlerde çalışılmaları sağlanmalıdır. Bu çocuklar bu şekilde büyürse ileride daha fazla maliyetli olabilirler. Bunun için şimdiden önleminin alınması gerekmektedir.
- Suriyeli sığınmacılara yapılan harcamalar noktasında Türkiye üzerine düşeni fazlasıyla yapmıştır. Giderek sayıları artan Suriyeli sığınmacıya daha fazla harcama yapılabileceği ve bunun da Türkiye'ye daha fazla mali yük bindirebileceği için konunun uluslararası arenada sürekli gündeme getirilmesi ve bu konuda gelişmiş devletlerin bu konuda yardım etmeleri sağlanmaya çalışılmalıdır.

Suriye iç savaşı ile birlikte bu sorunlar oluşabildiği gibi etkisi sadece bununla sınırlı olamayıp ekonomik anlamda özellikle sınır illerimizin ihracat ve ithalat performanslarını kimi yıllarda kötü etkileyebilmiştir. Bu manada ihracat ve ithalat üzerinde yaratılan etki ve sonuç ile birlikte bu konuda önerilebilecek çözümlere değinmekte fayda görülebilmektedir.

3.4. Suriye İç Savaşının İhracat – İthalat Değerleri Üzerinde Yarattığı Etkiler ve Bu Konuda Yapılması Gerekenler

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş ile birlikte, 2011 yılı öncesi Türkiye ile Suriye arasında iyi olan ilişkiler neticesinde ticaret hacmi de artabilmiştir. 2004 yılında iki ülke arasında imzalanıp 2007’de yürürlüğe giren STA ile birlikte yapılan ticaret artış kaydetmiştir. Suriye iç savaşından en çok etkilendiği söylenebilen Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki özellikle sınır illerinin Suriye’ye ihracatları da söz konusu yıl ile birlikte artış göstermiştir. 2009 ve 2010 yıllarında Türkiye ile Suriye arasında yapılan YDSİK toplantıları ile birlikte mevcut ilişkiler daha da geliştirilmiş ve ticarete de bu etki görülebilmektedir. Özellikle 2011 yılı öncesi Suriye’ye yapılan ihracat daha fazla olmuştur. Bölgede Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin gibi illerin 2011 yılı öncesi ihracatı artış gösterirken Suriye iç savaşı patlak verince 2012 yılında bu illerin Suriye’ye ihracatı ciddi oranda düşüş gösterebilmiştir. Ancak 2012’den sonra Suriye’de zor durumda kalanlar için yardım malzemesi gönderimi başlamış ve artış göstermiştir.

Suriye’ye gönderilecek yardım malzemeleri sınır illerindeki yerli firmalar tarafından karşılanıp gönderildiği için böyle bir durumda üretimin artması da olmuş ve böylece Suriye’ye olan ihracat tekrar artabilmiştir (ORSAM-TESEV, 2015: 18). Bu tarihten sonra böyle bir durumda bölge illerinden Gaziantep gibi gelişmiş ekonomisi olan bir ilin Suriye’ye ihracatı önemli seviyelere ulaşabilmiştir. Suriye’ye ihraç edilen ürünler arasında en çok gıda ürünleri ve içecek, tekstil ve çimento gibi ürünler olabilmektedir. En çok bu ürünlerin gönderilmesi, iç savaştan kaynaklı Suriye’de zor durumda kalanlar için gıda ihtiyacının olması gösterilebilir. Bunun için en çok bu ürünlerin gönderimi daha da artış kaydedebilmiştir. Bu sektörlerde faaliyet gösteren bölge firmalarının bu konuda rahat bir nefes almaları sağlanabilmiştir. 2011 yılındaki Suriye iç savaşı ile birlikte zarar eden bölgedeki firmaların bu noktada yaptıkları ihracat artmış ve böylece bölge ekonomisine katkısı olabilmektedir. Suriye’den kaçıp gelen sığınmacılar içinde iş adamları da olabilmektedir. Bunlar Türkiye’ye gelince sermayelerini de beraberinde getirmişlerdir. Getirdikleri sermaye ile birlikte burada yatırım yapmaya başlamışlardır. Firmalar kurup ticaret yapmaya başlamışlar ve böylece özellikle bölge ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.

2011 yılı öncesi Gaziantep’te kayıtlı Suriyeli firma sayısı çok düşük iken 2011’den sonra günümüze kadar çok sayıda firma kurmuşlardır. Suriyeli bu firmaların özellikle de gıda, tekstil ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösterdikleri söylenebilir. Bu firmaların kurucularının diğer Ortadoğu ülkeleri olan irtibatları sayesinde bu ülkelere ihracat yapabilmışlerdir ve böylece bu ülkelere yapılan ihracatta da artışlar olmuştur. Bundan ötürü bölgeye özellikle Gaziantep’e çok faydası olabilmıştır. Suriye ile yapılan ticaret hacminin daha da iyileşmesi ve artması için çözüm önerileri şunlar olabilir:

- Türkiye ile Suriye arasında 2011 sonrası bozulan ilişkilerin diplomatik kanallarla minimize edilmesi sağlanmaya çalışılmalıdır.
- Suriye konusunda müdahil olan devletler ile birlikte görüşmeler yapılarak bu konuda daha çok ısrarcı olunmalı ve çözüm için bir an önce gereken adımların atılması sağlanmalıdır.
- Dış devletlerin Suriye’de kendi menfaatleri için adımlar attığını ve bunun içinde bu kaos ortamının devamı onların işine geldiği için böyle devam etmesini istiyorlardır. Türkiye’de bu noktada çıkarlarını tehlikeye atmayacak şekilde bu ülkelerle bir araya gelerek durumu bir an önce düzeltmek için girişimlerini artırmalıdır. Çünkü iyileşen bir ortamda Suriye olan ilişkiler tekrar eskisi gibi olacak ve bu da özellikle bölge ekonomisine çok katkısı olabilecektir.
- Suriyeli iş adamlarının Türkiye’de kalıp burada firmalar açarak ticaret yapmaları ve dolayısıyla ekonomiye katkıda bulunmaları için gerekli kolaylıklar sağlanmalı ve teşvik edilmelidirler.
- Bölge illeri ticaret planları yaparken özellikle Suriye’ye yapılacak ihracat için sürekli yarını düşünerek adım atmalıdırlar. Çünkü yarını görmeden atılan adımlar mevcut durumun aniden kötüleşmesi halinde büyük zararlar ile karşılaşabileceklerdir.
- Suriye’nin yeniden inşa sürecinde Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis gibi illerin kilit rol oynamaları için her türlü girişimlerde bulunulmalı ve mevcut kapasitelerini Suriye’deki durum iyi analiz edilerek artırılmalıdır. Böylece yapılacak her plan ve program neticesinde büyük zararlardan kurtulmaları mümkün olabilecektir.

Tüm bunlar yapıldığı takdirde ve güzel sonuçlar alındığı vakit Suriye ile olan ticaret hacmi artabilecek ve ekonomiye katkı sağlanabilecektir.

3.5. Suriyeli Sığınmacıların Türk İş Gücü Piyasası Üzerindeki Etkileri

Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasası üzerindeki en büyük etkilerinin başında yoğun olarak yaşadıkları yerlerde yerli halkın işlerinin elinden alındığı noktasındadır. Fakat bu düşünce tam doğru olmadığı, etkilerinin sadece sınırlı olduğu söylenebilir (Duruel, 2017: 217). Suriyeli sığınmacıların yerel istihdam üzerinde etkilerinin çok olmadığı ancak daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yoğun olarak yaşadıkları yerlerde negatif etkilerin sınırlı olduğu ifade edilebilir (Akgündüz vd. , 2015: 18). Suriyeli sığınmacıların yasal olarak çalışmaları ile ilgili 2014 ve 2016 yıllarındaki düzenlemelere kadar herhangi bir düzenleme olmadığı için daha çok kayıt dışı istihdam üzerinde etkilerinin var olduğunu söylemek mümkündür.

Suriyeli sığınmacıların daha çok kayıt dışı sektörlerde çalışmaya başlamaları neticesinde yerli işçilerden vasıf düzeyi düşük eğitimsiz kişilerin en çok olumsuz yönde etkilendikleri söylenebilir (Ceritoğlu vd. , 2015: 23). Suriyeli sığınmacılar kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle çalışmayı kabul ettikleri için bu durumda yerli halkın işinin elinden alındığı ifade edilebilir. Çünkü işverenler de bir yerli işçi yerine iki Suriyeli çalıştırabildiği için tercihini Suriyeli işçiden yana kullanabilmekte ve böylece yerli işçiler olumsuz etkilenebilmektedir (Konuk ve Tümen, 2016: 5).

Suriyeli sığınmacıların emek piyasasında işsizlik üzerinde sınırlı derecede etkiler oluştururken aynı zamanda geçimlerini sağlayabilmeleri için de bir işte çalışmalarının zorunlu olduğunu da ifade etmek gerekir. Suriyelilerin çalıştığı işler genellikle Türk işçilerinin çalışmayı kabul etmediği işler olduğu söylenebilir. Daha çok mevsimlik, vasıf düzeyi düşük işlerde çalışarak bu alandaki işçi ihtiyacını giderdikleri söz konusudur. Suriyelilerin düşük vasıf gerektiren işlerde ucuza çalışmayı kabul etmeleri ile yerli işçilerin bir üst kademede işlerde daha yüksek bir ücretle çalışabilme imkânının da doğduğunu söylemek mümkün olabilmektedir (Koyuncu, 2016: 110).

3.5.1. Kayıt Dışı İstihdam Konusunda Suriyeli Sığınmacıların Ekonomiye Etkisi

Kayıt dışı istihdam, çalışmanın resmi olarak belgelendirilmemesi ve dolayısıyla kayıtlara geçilmeyen istihdam faaliyeti ile ilgili tüm sorumlulukların resmi makamların denetim alanı dışında tutulması olarak tanımlanabilir.

Kayıt dışı ekonomi, kanunda belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeden faaliyette bulunan ve vergi, harç, sigorta gibi yasal sorumluluklarını ifa etmeyen çalışmanın sonucu kazanç elde edilmesidir (Yıldız, 2017: 34). Ayrıca, ekonomik faaliyet fiilen gerçekleşmesine karşın resmi olarak kayıtlarının bulunmaması olarak da tanımlanabilir (Biçer, 2006: 4).

Gerek kayıtlı gerekse de kayıtsız olarak yapılan istihdam faaliyetleri iş gücü piyasası içerisinde meydana gelmektedir. Kayıt dışı olarak yürütülen istihdam faaliyetlerini kayıtlı istihdamdan ayıran bir takım özellikler vardır. Bunlar: Kayıt dışı istihdamda giriş ve çıkışların kolay olması, genellikle bireysel tasarrufa dayalı olması ve küçük işletmelerde üst düzey teknoloji kullanılmadan yürütülen faaliyetlerdir. Bu faaliyetler yürütülürken herhangi bir eğitim şartı aranmaksızın çıraklık süreci bunun yerine geçebilmektedir. Suriyeli sığınmacıların ekonomide kayıt dışı istihdama olumlu ve olumsuz etkilerini görebilmek mümkündür. Kimi yönlerden katkı sağlayabiliyorlarken kimi yönlerden de olumsuz etkiler verebilmektedirler (Yıldız, 2017: 34-35).

3.5.1.1. Suriyeli Sığınmacıların Kayıt Dışı İstihdamda Ekonomideki Olumlu Etkileri

3.5.1.1.1. İstihdam Yaratma Etkisi

Kayıt dışı istihdam daha çok emeğin yoğun olduğu sektörlerde görülmektedir. Çünkü niteliksiz iş gücü bu sektörde daha çok kabul edilebilmektedir. Bununla birlikte vasıf düzeyi düşük ama gelir elde etmek isteyen kişiler için iş bulmak daha kolay olabilmektedir. Bu durumdaki kişilere bir fayda sağladığı söylenebilir. Kayıt dışı istihdam böyle durumdaki kişilere istihdam olanağı sağlarken aynı zamanda gelir getirici bir faaliyet olarak da görülebilmektedir.

Bu anlamda Türkiye’de emek yoğun sektörler daha yoğunlukta olduğu için kayıt dışı istihdamın meydana gelebilmesi daha kolay olabilmektedir. Suriyeli sığınmacılar

açısından konu değerlendirildiğinde, emek yoğun sektörlerde iş bulmaları kolay olabilmektedir. Nitekim Güneydoğu Anadolu Bölgesinde en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Gaziantep, Şanlıurfa gibi yerlerde Suriyelilerin emek yoğun olan tekstil, inşaat ve imalat sektörlerinde çalıştıkları görülebilmektedir (Kaya, 2016: 4).

Suriyelilerin işsiz bir şekilde dolaşmaları yerine emek yoğun olan sektörlerde kayıt dışı olarak çalışmaları hem onlara gelir getirebiliyorken hem de çeşitli suçlara karışmalarını da engelleyebilmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı istihdam sayesinde emek maliyetleri düştüğünden işletmelerin yatırım maliyetleri de düşebilecektir. Bununla birlikte aha çok yatırım yapma isteği ve imkânı oluşabilecektir. Netice itibarıyla yapılacak yeni yatırımlar ile birlikte yeni istihdam alanları doğabilecektir.

3.5.1.1.2. Gelir Etkisi

Gelir etkisi, bireylerin harcamak için elde edeceği gelirini artırma faaliyeti olarak ifade edilebilir. Kayıt dışı istihdamda işverenler vergi ve sigorta gibi fonları devlete ödemediği için bu fonlar işverenlerin elinde kalmaktadır. Kayıt dışı istihdam durumunda işverenler açısından işçilik maliyetleri düşeceğinden emeğe olan talep artacaktır. Kayıt dışı bir şekilde olsa dahi bir iş bulup çalışacak bireyler için gelir artacak ve böylece piyasadaki tüketim ve yatırım mallarına olan talepleri artacak bu da milli gelir seviyesini yükseltecektir (Akgül Yılmaz, 1998: 486).

İhtiyaçlarını karşılayabilmek için bir iş bulup çalışmak zorunda olan Suriyeli sığınmacılar elde ettikleri gelir ile piyasada mal ve hizmetlere olan taleplerini yükseltebilecekler ve dolayısıyla piyasada oluşan talep karşısında mal ve hizmet üretimi artacağından dolayı milli gelir yükselecektir.

3.5.1.1.3. Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlaması

Devlet ile özel sektör arasında verimli çalışma farkı bulunmaktadır. Özel sektör devlete göre daha verimli çalışabilmektedir. Devlet kamu harcamalarını karşılamak üzere kayıtlı firmalardan vergi toplamaktadır. Kimi zaman toplanan vergiler harcanamadığı için boşa gitmiş sayılabilecektir. Fakat kayıt dışı istihdamda devlet bu fonları toplayamadığı için özel sektörün elinde kalmış olacak ve özel sektör de bunları yatırıma dönüştürecek. Böylece kaynaklar daha etkin kullanılmış olacaktır.

Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı olarak özellikle de Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis gibi illerinde emek yoğun sektörlerde düşük ücretle çalışmaları sonucunda işverenler bunlar için ödeyeceği vergi ve sigorta gibi fonları devlete ödemeyip elinde tutacak ve bu fonları da üretime dönüştürüp daha verimli alanlarda kullanabilecektir.

3.5.1.1.4. Rekabeti Artırma Etkisi

Kayıt dışı istihdam ile birlikte firmaların devlete ödemediği fonları elinde tutup yatırıma dönüştürecek ve böylece kayıtlı sektörde vergi ve sigorta gibi fonları ödemek zorunda olan firmalara göre rekabet üstünlüğü sağlamış olacaklardır.

Suriyeliler genellikle kayıt dışı sektörlerde ucuz iş gücü olarak çalıştıkları için işverenler için maliyetler düşecek ve her bir işçi için devlete ödemediği sigorta ve vergi gibi fonları elinde tutup yatırıma dönüştürüp kayıtlı sektördeki firmalara oranla daha fazla rekabet üstünlüğü elde edebilecektir.

3.5.1.2. Suriyeli Sığınmacıların Kayıt Dışı İstihdamda Ekonomideki Olumsuz Etkileri

3.5.1.2.1. Vergi Gelirlerinde Azalmaya Neden Olması

Kayıt dışı istihdam vergi gelirlerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Kayıt dışı istihdam, kamu harcamalarının finansman kaynağı olan vergilerin toplanmasını engellediği için devlet tarafından yapılacak kamu harcamalarının yapılmaması anlamına gelmekte ve böylece toplumda huzursuzlukların ve gerginliklerin atmasına sebep teşkil edebilmektedir.

Suriyeli sığınmacılar daha çok kayıt dışı olarak çalıştıkları için işverenler için maliyetler düşer ve bir yerli işçi yerine iki Suriyeli çalıştırabildiği için daha çok Suriyeli işçi tercih etmektedir ve böylece ödeyeceği vergiden kurtulmuş olup devletin toplayacağı vergi gelirlerinde azalmaya yol açabilmektedirler.

3.5.1.2.2. Vergi Adaletini Ortadan Kaldırması

Vergide adaleti sağlamak yasal bir sorumluluk olarak devletin denetimi altındadır. Vergide adaletin sağlanması, kişilerin elde ettikleri gelire göre vergilendirilmesi

demektir. Kayıt dışı istihdam durumunda vergi gelirlerinin toplanması engellendiği için vergisini düzgün bir şekilde ödeyenler ile ödemeyenler arasında adaletsiz bir durum ortaya çıkabilmektedir.

Verginin adaletsiz dağılımı aynı zamanda gelir dağılımında da adaletsizliğe neden olur. Bu durumda alınamayan vergi toplumdaki vergisini ödeyen kişilerin üzerine yüklenmiş olur, böylece huzursuzluklar ortaya çıkabilmekte ve devlete olan güveni sarsabilmektedir.

Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı olarak çalışmaları neticesinde vergisini ödemeyen firmaların ellerinde kalacak ve kayıtlı sektördeki firmalar daha çok vergi ödemek zorunda kalıp vergi adaletsizliği ortaya çıkacaktır.

3.5.1.2.3. Kaynak Dağılımında Olumsuz Etki Yaratması

Kayıt dışı istihdam vergi toplanmasını engelleyen bir durumdur. Kayıtlı firmalar düzenli olarak vergisini öderken kayıtsız olarak faaliyet gösteren firmalar devlete vergi ödememektedirler. Böylece kayıtsız olarak çalışan firmaların elinde kalan bu fonları yatırıma dönüştürüp daha çok kâr elde edebilecektir. Ancak kayıtlı olan firmalar vergi ödediği için kârlı gördüğü yatırımı yapamayacağı için kaynak dağılımında olumsuz bir durum ortaya çıkabilecektir.

3.5.1.2.4. Haksız Rekabete Sebep Olması

Kayıt dışı olarak faaliyet gösteren işletmeler, kayıtlı olan firmalar üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedirler. Kayıt dışı faaliyet gösteren işletmeler, kayıtlı olan firmaların ödemekle yükümlü olduğu vergi ve sigorta gibi fonları ödememektedirler. Bu durumda kayıt dışı firmalar kayıtlı firmalara karşı avantaj elde edip haksız rekabete neden olabilecektir. Kayıt dışı eleman istihdam eden firmaların maliyetleri düşeceğinden diğer firmalara karşı fiyat avantajı da elde edebilecektir. Bundan ötürü kayıt dışı firmalar kayıtlı firmalara göre daha çok kâr elde etmektedirler (Korkmaz, 2003: 51-96).

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis gibi şehirlerinde kayıtlı firmalara göre maliyet ve fiyat avantajı elde eden kayıt dışı firmalar haksız rekabete yol açmakta ve böylece kârı azalan kayıtlı

firmaların yatırım yapma isteği kalmayabilir bunun sonucunda da piyasadan çekilme kararı alabilecektir.

3.5.1.2.5. Ekonomik Verilerin Doğru Analiz Edilmesini Engellemesi

Kayıt dışı istihdam, resmi istatistiksel verilerin eksik ve hatalı bir şekilde hesaplanmasına neden olabileceği için ekonomik analizlerde yanlış değerlendirmelere sebep olabilmektedir. Ekonomik karar mekanizmalarının makro amaçlar belirleyip, bu amaçlara ulaşmak için yapılacak planların hatalı olmasına ve aynı zamanda gerekli tedbirlerin alınmasını da olumsuz etkileyebilecektir.

Suriyeli sığınmacılar ilk geldiklerinde kayıt altına alınmadıkları için şuan Türkiye’de resmi veriler dışında yaşayan Suriyeli sayısı daha çoktur. Bu durumda yapılacak analizlerin yanlış olmasına sebep olabilmektedir.

3.5.1.2.6. Çocuk Emeginin Sömürülmesine Sebep Olması

Kayıt dışı sektörlerde ucuz iş gücü olarak çalışan çocukların sayısı daha fazla olabilmektedir. Küçük yaşta çalışan bu çocuklar eğitimsiz kalmakta ve psikolojileri de bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Sürekli kayıt dışı sektörde disiplinsiz çalışan çocuklar ileride kayıtlı ve disiplinli bir işte çalışmaları da zorlaşabilmektedir. Bu noktada Suriyeli sığınmacıların içinde çocuk sayısı fazla olduğu için bir kısmı eğitim alabiliyorken geri kalan kısmı herhangi bir eğitim alamamakta ve ailesine maddi destek vermek için kayıtsız bir şekilde herhangi bir işletmede ucuz iş gücü olarak çalışabilmektedirler. Bu şekilde büyüyen bu sığınmacılar ileride herhangi bir vasfa sahip olmadıkları için ülkemize daha fazla sorun olabileceklerdir. Çünkü bu şekilde büyüyen sığınmacıların çeşitli suçlara bulaşmaları büyük ihtimaldir.

Kayıt dışı istihdamın ekonomideki olumlu ve olumsuz sayılabilecek durumlar bir arada görülebilmektedir. Olumsuz durumlar içinde toplumda huzursuzluk ve gerginliklere sebep olabilen kötü yanları vardır. Bu manada Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdamda ekonomideki olumsuz etkilerini azaltabilecek çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

- Vergi oranlarının düşürülmesi kayıt dışı istihdam konusunda ciddi bir adım atılmış olabilecektir. Çünkü kayıt dışı çalışan firmalar devlete vergi ödemediği için kayıtlı firmaların vergi yükü daha fazla olabilecektir.

Bu durumda kayıtlı firmaların artan vergi oranları neticesinde yatırım istekleri azalabilecek ve kayıt dışı çalışmaya meyledebilecektir. Bunun için vergi oranlarının düşürülmesi kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik pozitif bir adım olabilir (Kalaycı ve Kalan, 2017: 27).

- Kayıtlı işçi çalıştıran firmaların işçiler için ödedikleri sosyal güvenlik primleri, vergi, sigorta primi gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu oranların yüksek olması kayıtlı firmaları kayıt dışına itebilecektir. Bu konuda bu oranların azaltılması kayıt dışı istihdamı önleyebilir (Kalaycı ve Kalan, 2017: 27).
- Denetimin sıklaştırılması kayıt dışı istihdamı önleyebilen başka bir çözüm yolu olabilir. Denetim sıkı olursa kayıt dışı şekilde işçi çalıştırmak zor olacağı için önlenabilir.
- Gerçek ve tüzel kişilere ait tüm mal varlıkları gösterebilecek bir sistemin kurulması durumunda kayıtsız işçi çalıştırma engellenebilir. Çünkü kayıt dışı istihdamda ödenmeyen vergi ve sigorta primleri gibi fonlar işverenlerin bütçesinde kaldığı için kayıtlı firmaya göre daha fazla kâr elde edebilecektir. Bu durumda bankalardaki mevduatları, gayrimenkulleri gibi mal varlıklarının görülebileceği bir sistemde kayıt dışılık azaltılabilecektir (Önder, 2012: 74-75).
- İşsizliği önlemeye yönelik politikalar geliştirilebilir. Özellikle de genç yaştakiler için işsizlik daha yaygın olabilmektedir. Bu konuda uzun süre işsiz kalan veya geçici sürelerle çalışan birine yeterli mesleki eğitim verildikten sonra çalışmaya başlaması onu hem bilinçlendirecek hem de disiplinin hakim olduğu, tecrübe kazanabileceği kayıtlı sektörde çalışabilecektir. Böylece devlet destek verdiği vakit kayıtsız bir şekilde çalışılmanın önüne geçilebilecektir (Karaarslan, 2010: 225-226). İşsizliğin yüksek olduğu bir durumda kayıt dışı istihdamın ortadan kaldırılması veya azaltılması mümkün görünmemektedir. Çünkü işsiz kalan bireyler para kazanmak için mutlaka bir işte çalışmak isteyeceklerdir. Bu durumda onlar için en cazip yer kayıt dışı sektör olabilecektir.
- Eğitim seviyesi yükseltilmelidir. Eğitimsiz kalan bireylerin herhangi bir işi de olmayınca daha düşük ücretle çalışmayı kabul edebilecekler ve böylece kayıt

dışına yönelebileceklerdir. Özellikle çocuk işçiler dediğimiz grubun eğitimi için gerekli önlemler alınmalıdır. Daha çok eğitim binası inşa ederek ve daha çok öğretmen yetiştirerek bu konuda bir adım atılabilir. Eğitim ile büyüyen bir birey kayıt dışı sektörde yapamayacaktır. Çünkü disiplin ile okumuş bir birey sorumluluklarını bilecek, devletine karşı bir görevinin olduğunu bilecek ve böylece kayıt dışı istihdama karşı pozitif bir adım olarak atılabilir.

- Şirketlerin kişiden kişiye farklılık arz eden kuralları, yönetim anlayışı bunun yanında çalışan bireylerin aldıkları ücretler arasında çok fark olmamalıdır. Eğer bir iş yerinde işçiye yeterli haklar tanınsa geçimini sağlayabileceği bir ücret alsa kendi işinden memnun bir şekilde çalışmaya devam edecek ve kayıt dışı bir sektörde çalışmayı istemeyecektir. Bu durumda kayıt dışı istihdam azaltılabilir.

Tüm bunlar yapılabildiği zaman kayıt dışı istihdam azalır zamanla en düşük seviyelere inebilecektir. Özellikle Suriyeli sığınmacı sayısının çok olduğu Güneydoğu Anadolu illerinde bu adımların atılması hem bölge için hem de ülkemiz için fayda sağlayacak bireyleri yetiştirmede büyük adımların atılmış olacağı bir durumdan söz edebiliriz.

Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasasına katılabilmeleri için bir takım öneriler sunulabilir (Üstün, 2016: 8-9).

- Suriyeli sığınmacılara öncelikli olarak Türkçe eğitimi verilmeli ve bunun yanında vasıf düzeyi yüksek olanları tespit edip gerekli mesleki eğitim vererek yetiştirmelerini ve kayıtlı bir sektörde işe dahil olmalarını sağlamalıyız.
- Suriyeli sığınmacıların istihdamında yaşanan sorunların azaltılabilmesi amacıyla detaylı bir bölgesel ve sektör odaklı iş gücü analizinin yapılması olumlu bir adım olabilir.
- Suriyeli sığınmacılar içinden nitelikli olan kişilerin seçilerek bu niteliklerinin belgelendirilmesi ve istihdama katılımları sağlanmalıdır. Vasıfsız iş gücünü ise gerekli eğitimden sonra topluma yarar sağlayabilecekleri bir duruma getirip kayıtlı bir şekilde çalışmalarını sağlayabiliriz.
- Suriyeli sığınmacılar için yeni iş alanları oluşturulabilir. Böylece devletin gözetimi altında çalışacak olan sığınmacıların ülkeye zararları yerine faydası dokunabilecektir.

- Nitelikli, vasıf düzeyi yüksek eğitimli Suriyeli sığınmacıları ülkemizde tutmak için gerekli kolaylıklar sağlanmaları, cazip bir ücret karşılığında hizmet üretebilecekleri bir alanda istihdamları sağlanabilir.

Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis gibi illerde barınma ihtiyaçları için konuta, beslenmeleri için de gıda maddelerine talepleri arttığı için bu illerde kira ve gıda fiyatları artabilmiş ve bu da bölgede enflasyon oranının artmasına yol açabilmiştir. En çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan bu illerde yıllık TÜFE bazlı enflasyon oranları Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşebilmiştir. Suriyeli sığınmacıların etkisi enflasyon oranları üzerinde hissedilebilmektedir. Söz konusu illerdeki yerli halkı da olumsuz etkilemiş, onların alım gücünün düşmesine neden olabilmıştır (Öztürkler ve Türkmen, 2015: 20). Böyle bir duruma önlem olarak, artan kira ve gıda fiyatlarının düşmesini sağlamak için ilgili sektörlerdeki ilgililere Suriyeli sığınmacıların savaştan kaçan bir millet olduğu ve zor şartlar altında yaşadıkları ve aynı zamanda bu durumun yerli halkı da olumsuz etkilediği ikna edici bir dille anlatılmalı aksi takdirde bölgede enflasyon oranları sürekli artmakta ve bu da halkı zor duruma koyabilmektedir. Her ne kadar ekonomik açıdan fırsat bilinip daha çok gelir elde etmek ilgili sektörlerdeki kişiler için faydalı görünse de halkı zor duruma koyduğu için bu durumun çözülmesi halkın ve Suriyeli sığınmacıların lehine olan bir durum olabilecektir. Böyle bir durumun devam etmesi halinde yerli halk ile Suriyeli sığınmacılar arasında buna Suriyeliler sebep oluyor diye tatsızlıklar, gerginlikler oluşabilir. Böyle bir duruma fırsat vermemek gerekir.

Suriye'deki iç savaş ile birlikte Suriye'den gelen turist sayısında da düşüşler meydana gelebilmiştir. Türkiye ile Suriye arasında 2009 yılında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması ile birlikte özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesine gelen Suriyeli turist sayısında artışlar gözlemlenebilmiştir. Ancak 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ile birlikte gelen turist sayısı düşüş yaşamış ve bu durumda bölgede ilgili sektörlerde faaliyet yürüten işletmelerin ekonomik olarak kötü etkilendiği bir süreç olabilmıştır. Bölgede Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis illerinde yaşanan Suriye iç savaşından ötürü gelen yabancı turist sayısında da azalmalar meydana gelebilmiştir. Bölgeyi adeta bir kaos ortamı olarak gören yabancı turistler rezervasyonlarını iptal etmiş ve artık gelmemeye de başlayanlar olabilmıştır. Ancak yıllar geçtikçe gelen turist

sayısında normale dönüldüğü söylene de 2011 yılı öncesi seviyesine ulaşıldığını söylemek zor olabilmektedir. Bu konuda tekrar turist çekmek için önerilebilecek çözümler şunlar olabilir:

- Öncelikle bölgenin sanıldığı gibi kötü olmadığı, olayların yaşanmadığı konusunda ulusal ve uluslararası bir toplantı yapılarak ve bunu bir kitapçık haline getirerek en çok okunan dergi ve gazetelerde yayımlanmasını sağlamak faydalı olabilecektir.
- Bölgeye gelen yabancı turistleri en güzel şekilde karşılamak ve şehirlerinin tarihi, kültürel güzelliklerini tanıtan broşürler dağıtmak.
- Gerekirse hava yoluyla gelen turistleri hava alanında gerekse de kara yolu ile gelecekleri şehrin girişinde karşılayıp “Şehrimize Hoşgeldiniz” diyebilmek.
- Varsa altyapı sorunları giderilmeli, turistik yerlerde eksiklikler tespit edilip giderilebilmeli.
- Şehirlerde bulunan tarihi mekanlarda görevli kişiler bulundurarak o yerlerin tarihi ile ilgili çok ilgi çekecek şekilde tanıtımlarının yapılmasını sağlayabilmek.
- Şehirlerin tanıtımı ve refahı için, daha çok yabancı turist çekebilmek için halkın birlikte el ele vererek kötü olan bu durumdan birlikte çıkmaları sağlanabilmelidir.

Bunlar yapılabildiği neticede daha çok turistin gelebileceği yüksek ihtimaldir. Daha çok turist gelmeye başlayınca şehirler daha çok tanınır ve ekonomisine de katkıda bulunulmuş olur. Gelen turistler harcama yapacağı için şehirlere para bırakıp çıkacaklardır ve böylece kötü etkilenen ilgili sektörün canlanabileceği söylenebilir.

Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılar için yaptığı harcamalar, toplumla uyumları konusunda elinden geldiğince yardımları ve yapmaya da devam etmesi tarihte unutulmaz bir yere sahip olacaktır. Bunların yanında Türkiye’de Suriyelilere yardım ve toplumla uyumları noktasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün yaptığı çalışmalar da vardır.

3.6. Suriyeli Sığınmacılar Konusunda ILO’nun Yaptığı Çalışmalar

ILO 2015 yılından itibaren Suriyeli sığınmacıların rahat bir hayat yaşamaları, bir işe girip gelir elde etmeleri ve mesleki eğitim verilerek Türkiye’ye yararlarının dokunması noktasında bir takım projeler geliştirmiştir. Bu projeler belli illeri kapsamaktadır. Bu iller Suriyeli sığınmacıların en çok bulunduğu yerler olması söz konusu yerlerdeki yükü hafifletmek için bu projelerin uygulama alanına girmişlerdir (www.ilo.org, 2018).

3.6.1. Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi

Bu projenin süresi 1 Şubat 2018 – 31 Ocak 2020 tarihleri arasındadır. Kapsadığı iller; İstanbul, Ankara, Konya, Bursa, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin ve Hatay’dır. Proje için gerekli finansman MADAD FONU (Suriye Krizine Müdahale İçin AB Bölgesel Güven Fonu) tarafından karşılanmaktadır. Bu projenin hedefleri şöyledir: Suriyeli sığınmacılar ile ev sahibi illerin ekonomik ve sosyal anlamda güçlendirilmesi, kapsam içindeki illerde vasıflı ve üretken iş gücü arzını yükseltmek, istihdam alanları yaratmak, ekonomiye canlılık getirmek ve iş gücü piyasasında daha işlevsel bir mekanizma yaratmak ve destek sağlamak.

3.6.2. Suriyeli Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Teşvik Edilmesi Projesi

Proje süresi 1 Ocak 2016 – 31 Ocak 2018 tarihleri arasını kapsamıştır. Kapsadığı iller Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Ankara olmuştur. Proje harcamaları ILO Temel Gönüllü Finansman (RBSA) tarafından karşılanmıştır. Bu proje ile hedeflenen hususlar şöyledir; Suriyeli sığınmacılar ile ev sahibi illerin mesleki ve teknik becerilerini geliştirmek ve iş bulmalarının kolaylaştırılması, kayıtlı sektörde istihdamı artırmak ve iş gücü piyasasına katılımı artırmak, çalışma izni ile ilgili yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesine destek olmak, Suriyeliler ile ev sahibi yerlerde insana yakışır istihdamı öngören politikaların hayata geçirilmesine destek vermek, iş yerlerinde Suriyeliler ve yerli halkın temel haklarını esas alan kriterlerin daha da geliştirilmesini desteklemek, Suriyeli kadınların kayıtlı sektörlerde istihdam edilmelerini sağlamak ve iş gücü piyasasına entegrasyonlarını öngören programları desteklemek.

3.6.3. Türkiye’de Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların İş Gücü Piyasasına Katılımının Geliştirilmesi Projesi

Proje süresi 30 Eylül 2016 – 29 Eylül 2017 tarihleri arasındır. Kapsam dahiline alınan iller; Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Hatay ve Adana’dır. Projenin finansörü ABD Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu (PRM)’dur. Proje hedefleri şöyledir; Suriyeli sığınmacılar ile kapsam dahilindeki illerde yerli halkın daha kaliteli iş bulmalarına katkıda bulunmak, yeni iş alanları yaratılarak iş gücü piyasasına hem Suriyelileri hem de proje kapsamındaki illerdeki yerli halkın dahil edilmesini artırmak ve işverenlere kayıtlı çalışmanın önemine ilişkin bilgiler verilmesidir.

3.6.4. Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların Geçim Koşullarını İyileştirme ve İnsana Yakışır İş Fırsatlarını Artırma Projesi

Proje süresi 30 Eylül 2015 – 30 Eylül 2016 arasını kapsamıştır. Kapsam dahilindeki iller; Şanlıurfa, Kilis ve Ankara’dır. Projenin finansörü PRM’dir. Proje hedefleri şöyledir; Suriyeli sığınmacılar ile kapsam içindeki illerdeki yerli halkın iş gücü piyasasında karşılaştıkları problemlerin çözümü için kurumlarla iş birliği yapmak ve destek vermek, istihdam konusunda becerilerin geliştirilmesi ve eğitim yolu ile bunları artırmaktır.

Bu proje ile gerçekleştirilmek istenen hedefler doğrultusunda gerekli seminer, toplantı ve konferanslar yapılmış, bunun yanında mesleki, temel beceri ve Türkçe eğitimi almada binin üstünde kişiye istihdam edilebilmelerini kolaylaştıracak sertifikalar verilmiştir.

3.6.5. Türkiye’de Suriyeli Akınına ILO’nun Yanıtı Projesi

Bu projenin süresi 1 Haziran 2015 – 31 Temmuz 2016 arasını kapsamaktadır. Projeye dahil edilen iller; Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa ve Ankara’dır. Proje finansörü RBSA’dır. Projenin hedefleri; Türkiye’de mülteci akınına ilişkin ulusal ve bölgesel kapasitenin iyileştirilmesi, hem Suriyelilerin hem de yerli halkın iş gücü piyasalarına katılmalarını sağlamak, iş gücü piyasasındaki düzenleme ve uygulamalar ile ilgili bilgilendirmeler yapmaktır.

Bu proje ile birlikte kapsam dahilindeki illerde Suriye sığınmacı akını ile ilgili konularda araştırma yapanlar ile bilgi alışverişinde bulunulmuş ve yeni araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Gaziantep’te yerli halktan yetkili isimler ile bölgesel durum analizi toplantısı yapılmış ve bu kriz konusunda neler yapılabilir noktasında çözüm önerileri geliştirebilmek için çalıştay ve konferanslar yapılmıştır. Aynı zamanda elde edilen bilgiler ışığında devletin ilgili kurumlarıyla bilgilendirici toplantılar yapılmıştır. Suriyeli ve Türk işverenleri bilgilendirmek maksadıyla, ilgili konularda hem Türkçe hem de Arapça kitapçıklar hazırlanıp bastırılmıştır.

ILO’nun yaptığı bu çalışmalar AB, ÇSGB, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi, Ticaret ve Sanayi Odaları, Sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler ile işbirliği içinde gerçekleştirilmiştir (www.ilo.org, 2018).

Kuşkusuz Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılar için yaptıkları yanında ILO’nun da yapmış olduğu bu çalışmalar günden güne Suriyeli sığınmacıların olumsuz etkiler yarattıkları alanlarda iyiye doğru döndürebilecek çalışmalar olarak görülebilir.

SONUÇ

Arap Baharı ismi ile anılan Ortadoğu'daki yönetim karşıtı halk isyanları kimi ülkelerde yönetimlerin devrilmesine yol açarken kimi ülkelerde de yeni düzenlemelere gitmeyi zorunlu kılmıştır. Ancak 2011 yılı Mart ayı itibariyle Suriye'de etkili olmaya başlayan yönetim karşıtı gösteriler diğer ülkelerde olduğu gibi bir seyir izlemedi. Günümüze kadar süregelen ve uluslararası bir soruna dönüşen Suriye Krizi milyonlarca insanın zarar görmesine yol açmıştır. Suriye'de yapılan halk gösterileri ilk başlarda çok destek görmemiştir. Suriye'de çok kültürlü bir yapının varlığı, Esad rejiminin yanında olanların çıkarlarının zarar göreceği endişesi ve mevcut düzenin değişmesi halinde bir çok kişinin olumsuz etkilenebileceği düşüncesi böyle bir durumun sebepleri arasında gösterilebilir. Fakat gün geçtikçe yakılan isyan ateşi büyüyüp tüm ülkeye yayılmaya başlayınca daha çok destek görebilmiş ve bir tarafta Esad rejimi ve yanlıları diğer tarafta da ona muhalif olan kesimin karşı karşıya olduğu bir iç savaşa dönüşmüştür. Zamanla daha da büyüyen Suriye'deki olaylar halkın daha çok fazla kötü etkilenebilmesine yol açmış ve halkı göçe zorlamıştır. Böyle bir durumda artık Suriye üstü bir sorun haline gelmiş ve uluslararası aktörlerin de müdahil olduğu bir evreye gelmiştir. Rusya, Çin ve İran gibi devletler Esad rejiminin yanında yer alıp ona destekçi olurken; ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerde muhaliflere destek vermiştir. Böyle bir durumda sorunun çözümü için atılan adımlar Rusya ve Çin'in karşı olması sebebiyle sonuçsuz kalmıştır. Günümüze kadar çözülemeyen bir sorun olarak varlığını devam ettirebilmiştir.

Suriye'de isyan ateşi tüm ülkeyi sarınca artık halkın yaşaması da zor bir duruma gelebilmiştir. Böyle bir durumda çözüm yolu olarak ülkeyi terk etmekte bulan Suriyeliler Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelere sığınmışlardır. Türkiye'ye yönelik Suriyeli sığınmacı akını 2011 yılında başlamış ve ilk sıralarda düşük sayıda iken her gün daha fazla sığınmacı gelerek günümüzde artık 3.5 milyonu aşan bir seviyeye ulaşmıştır. Türkiye ilk başta bu kadar çok sayıda sığınmacının gelebileceğini tahmin edememiştir. Gelen sığınmacılar kurulan GBM'lerde misafir edilmiştir. Burada onlara beslenme, barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri bedava verilmeye başlanmıştır. Ancak sayı çok olunca bu GBM'ler yetmemiş ve şehir merkezlerine gelerek oralarda tuttukları kiralık evlerde ya da tanıdıkları varsa onların yanında kalmaya başlamışlardır.

Gelen Suriyeli sığınmacılar daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illeri tercih etmişlerdir. Bölgede Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin gibi illerde il nüfusunun önemli bir kısmını Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Sığınmacıların bir kısmı başka şehirlere de göç edebilmiştir. Gittikleri şehirler daha çok büyük şehirler olmuştur. GBM dışında yaşayan sığınmacılardan kaydı olanlara da bedava sağlık hizmeti verilmektedir. Şehir merkezlerinde daha çok kenar mahalleri tercih eden Suriyeli sığınmacıların yaşam koşulları da zor olmuştur. Birkaç aile birlikte tuttıkları kiralık evlerde yaşamışlardır. Bu evler genelde küçük olup çok amaçlı bir şekilde de kullanılabilmektedir. Özellikle bölge illerinde konuta çok talep olunca kira fiyatları da artış göstermiştir. Bunun yanında gıda fiyatları da yükselmiştir. Bu durum hem Suriyeli sığınmacıların hem de yerli halkın alım gücünü düşürebilmiş ve halkta tepkilere neden olabilmektedir. Suriyelilerin böyle bir duruma neden olduğu düşüncesiyle yerli halk ile Suriyeliler arasında kimi zaman tatsızlıklar yaşanabilmektedir. Zor şartlar altında yaşayan Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları bölgelerde bir takım sorunları da beraberinde getirdiği söylenebilir. Gerek topluma uyum süreci olsun gerekse de barınma, beslenme, eğitim ve sağlık alanlarında sıkıntılar olabilmektedir. Türkiye elinden gelenin fazlasını yapıp Suriyeli sığınmacılara her alanda destek olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu konuda Türkiye'nin yükünü hafifletebilecek uluslararası destek çok düşük seviyede kalmıştır. Ama buna rağmen Türkiye üzerine aldığı bu tarihi görevi layıkıyla yerine getirmeye devam etmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Suriye İç Savaşından en çok etkilenebilen bölgemiz olmuştur. Çok sayıda Suriyeli sığınmacı barındırmasının yanında 2011 yılında savaşın başlaması ile birlikte de bölgenin önemli şehirleri olan Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Mardin gibi şehirlerin Suriye ile olan ticaretlerinde sıkıntılar olmuştur. 2011 yılı öncesi 2007 yılında Türkiye ile Suriye arasında yürürlüğe konulan STA ile birlikte ikili ilişkiler geliştirilmiş ve bu durum kendini ticarete gösterebilmiştir. 2009 ve 2010 yıllarında da iki ülke arasında yapılan YDSİK toplantıları ile ilişkiler daha da geliştirilmiş ve bu iyileşme iki ülke arasında her alanda kendini olumlu bir şekilde göstermiştir. Söz konusu yıllarda bölgenin Suriye'ye ticareti en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu durumda ilgili sektörlerdeki firmaların olumlu etkilenebilmesini sağlamıştır. Ancak iyi olan bu durum Suriye İç Savaşının başlaması ile birlikte olumsuz etkilenebilmiş ve en düşük seviyesine ulaşan ticaret firmaları da kötü bir şekilde etkilenmiştir.

2012 yılından sonra Suriye'ye yapılan ulusal ve uluslararası yardımlar bölge illerindeki yerli firmalar üzerinden sağlanmaya ve bunlar aracılığıyla gönderilmeye başlanınca yapılan ihracatta da artışlar gözlemlenebilmiştir. Bu tarihten sonra yapılan yardımların çoğalmasa bölgede ilgili sektörlerdeki firmaların üretimini artırmış bu durumda da ticaret gelişmiştir. 2011 yılında olumsuz etkilenen ticaret bu şekilde iyileşme kaydedebilmiştir. Bölgede Suriye'ye ihracatın büyük bir kısmını Gaziantep karşılamaktadır. Bunun yanında Şanlıurfa, Kilis ve Mardin'in de Suriye ihracatı daha çok olabilmektedir. Suriye'den gelen iş adamları da sermayelerini kendileri ile birlikte getirip burada özellikle bölgede Gaziantep'te yatırıma dönüştürdüler. 2011 yılı öncesi kayıtlı Suriyeli firma sayısı düşük iken günümüze kadar binin üzerine çıkmıştır. Bu firmalar da Ortadoğu'daki diğer ülkeler ile olan bağlantıları sonucu bu ülkelere ihracat yapabilmektedir. Bu da 2012 sonrası ihracatın artmasında bir etkidir. Suriye'nin yeniden inşa sürecinde Gaziantep önemli bir rol sahibi olabilecektir.

Suriyeli sığınmacılar iş gücü piyasası üzerinde en çok kayıt dışın istihdam üzerinde etkileri olmuştur. Genellikle vasıf düzeyi düşük ucuz iş gücü olarak çalıştıkları için işverenler tarafından da tercih edilmişlerdir. Bir yerli işçi yerine iki Suriyeli işçi çalıştırabilen işveren Suriyeli işçiyi tercih edince yerli halkın işini elinden alabilmektedir. Bu durumda halkın olumsuz etkilendiği söylenebilir. Kayıt dışı istihdamda Suriyeliler istihdam edilerek var olan iş gücü açığı bu şekilde kapatılabilmektedir. Bölgenin işsizlik oranları üzerinde etkilerinin sınırlı olduğu söylenebilir. Çünkü işsizlik oranları 2011 yılı öncesinde de Türkiye ortalamasının üzerinde seyredebilmektedir. Bunun nedenleri arasında bölgenin ekonomisinin tarıma dayalı olması ile tarımda makineleşmenin artması, diğer bölgelere göre daha az yatırım olması sayılabilir. Suriyeli sığınmacılar daha çok halkın çalışmak istemediği alanlarda çalışarak buralarda istihdam açığını giderdikleri söylenebilir.

Bölgede Suriyeli sığınmacı sayısı çok olunca bu durumda gıda maddelerine ve barınma için konuta olan ihtiyaç artmıştır. Bu durumda talep artınca fiyatlar da artmıştır. Böylece bölgede enflasyon oranları Türkiye ortalamasının üzerine çıkabilmektedir. Kiralar yüksek de olsa mecburen barınabilecekleri bir yerin zorunlu olması sebebiyle Suriyeli sığınmacıları almaya zorlamış ve bu durumda da yerli halk

olumsuz etkilenmiş kimi zamanda ev sahipleri evlerini yerli halka kiralamak yerine Suriyelilere kiralayarak daha çok gelir elde edebilmişlerdir.

2011 yılı öncesi Türkiye'ye gelen Suriyeli turist sayısı her yıl daha fazla artış göstermiştir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesini tercih eden Suriyeli turistler bölge ekonomisine de katkı sağlayabilmişlerdir. 2009 yılında Türkiye ile Suriye arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması sonucu gelen Suriyeli turist sayısı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak 2011 yılında Suriye İç Savaşı nedeniyle turist sayısında azalmalar olmuş ve bu durum bölgedeki ilgili sektördeki işletmelerin kârlarının düşmesine sebep olmuştur. 2016 yılında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması askıya alınınca daha az sayıda Suriyeli turist gelmiştir. Aynı zamanda bölgeye gelen yabancı turist sayısında da 2011 yılı sonrası düşüşler olmuştur. Bölgeyi bir savaş ortamıymış gibi görmelerinden ötürü gelmemişlerdir. Bu da işletmeleri olumsuz etkileyebilmiştir. Günümüze doğru yabancı turist sayısında artışlar görülse de 2011 yılı öncesi sayıdan uzak kalmıştır.

Bölgenin merkezi yönetim bütçe giderleri her yıl artan bir seyir izleyerek günümüze kadar sürmüştür. 2011 yılı sonrası yaşanan artışlar 2011 öncesi artışlardan daha çok olmuştur. Bu durum Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde oluşan yetersizliklerin giderilmesinin etkisi ile açıklanabilse de bunun dışında ihtiyaçların olması ve nüfusun fazla olması sebebiyle harcamaların da arttığı söylenebilir.

Suriye İç Savaşının yarattığı kaos ortamından kaçıp zamanla sayıları artan Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye özellikle sınır komşusu olan Güneydoğu Anadolu Bölgesine gelmeleri ve burada hayatlarını idame ettirebilmişlerdir. Bölgede özellikle yerli işçilerin çalışmak istemediği alanlarda çalışarak geçimlerini sağlamaya çalışan Suriyeliler aynı zamanda var olan iş gücü açığını da kapatarak üretimin artmasına katkıda bulunabilmişlerdir. Suriyelilerin istihdama katılmalarını sağlayacak politikaların daha da geliştirilmesi ile birlikte bölgede olumlu etkilerini gün geçtikçe daha da artırabilecektir. Bunun yanında söz konusu etkilerin gelecekte nasıl olacağı noktasında da Suriye ile ilgili söz sahibi aktörlerin atacağı adımlar ve izleyecekleri politikalar etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgül Yılmaz, Gülay, “Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybının Hesabı ile İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye’de Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1998, ss. 486
- Akgündüz, Y.E. , Marcel, V.B. , Hasink, W. (2015) “The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey”, Discussion Paper No: 8841, The Institute for the Study of Labor (IZA), Germany
- Allanson, M. , Baumann, S.T. , Themner, L. , Wallenstein, P. , “The First Year of the Arap Spring”, SIPRI Yearbook 2012: Armaments, Disarmament and International Security, *Stockholm International Peace Research Institute*, 2012, ss. 45-46
- Alpaslan, İ.B. , “Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini Nasıl Etkiler” TEPAV, 2012, ss. 2-7
- Arı, Tayyar, “Cenevre – 2 Neye Değiştirdi ?”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 2014/6 (61), ss. 57
- Arı, T. , (2004), “Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi”, (3.baskı), Alfa Yayınları, İstanbul
- Asar, A. , (2004), “Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları”, Emek Ofset, Ankara
- Ay, Halil Uğur, “Arap Baharı Sürecinde Arap Birliği’nin Değişen Rolü: Libya ve Suriye Örneğinde”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2017/16 (1), ss. 11-12
- Aydoğan, Bekir, “PYD’nin ABD – Rusya Denklemiindeki Tercihi”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 2015/7 (71), ss. 58-59
- Barkın, Ersan, “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2014, (1), ss. 331-360
- Bayer, M.Z. , (1992), “Turizme Giriş”, İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul

Biçer, Y. , (2006) *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiye Önlemeye Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, Isparta

Buzkıran, Davut, Hüseyin Kutbay, “Arap Baharı’nın Türkiye’ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2013/5 (1), ss. 147-162

Ceritoğlu, E. , Yunculer, H.B.G. , Torun, H. , Tümen, S. (2015), “The Impacts of Syrian Refugees on Natives Labor Market Out Comes in Turkey: Evidence from a Quasi – Experimental Design”, Central Bank Report, Ankara

Çalışkan, Burak, “Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası”, *Analiz 17 Ortadoğu*, 2016, ss. 2-4

Dağ, Mustafa, F. Arslan, (2013), “1920’den 2012’ye Suriye Kürtleri”, Kimlik, Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı’dan Günümüze Kürtler, der. Cengiz Yıldız, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl

Danış, D. (2011), “Demografi: Sosyolojik Bakış, Göç”, Powerpoint Sunu, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul

Dede, Alper, “The Arap Uprising: Debating the Turkish Model”, *İnsight Turkey*, 2011/13 (2), ss. 23-32

Deniz, Taşkın, “Suriye’nin Durumu, ABD – Rusya ve Türkiye’nin Tutumu”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, (27), ss. 318-320

Dost, Süleyman, “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014/4 (1), ss. 27-69

Dulkadir, Dilek, “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri”, *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 2017/1 (2), ss. 24

Duruel, Mehmet, “Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri: Fırsatlar ve Tehditler”, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2017/3 (2), ss. 213-216

Eker, Sami, “Suriye Krizi ve Ürdün’e Yansımaları”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2014/4 (2), ss. 22

Ergüven, Nasıh Sarp, Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013/62 (4), ss. 1007-1062

Fares, O. , “The Arab Spring Comes To Syria: International Mobilization For Democratic Change, Militarization and Internationalization”, *Routledge Handbook of the Arab Spring*, ed. Larbi Sadiki, Oxfordshire: Routledge

Güçtürk, Y. , “İnsanlığın Kaybı, Suriye’deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu”, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Raporu, Ankara

Hinnebusch, R. , “Syria: From Authoritarian Upgrading To Revolution ?”, *International Affairs*, 2012/88 (1), ss. 95-113

İçduygu, A. , Erder, S. , Gençkaya, Ö.F. , “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923 – 2023: Ulus – Devlet Oluşumundan Ulus – Ötesi Dönüşümlere”, MiRe Koç Proje Raporları 1/2014, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul

İnanç, Hüsamettin, “Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü”, *Middle East Yearbook/Ortadoğu Yıllığı*, 2011, ss. 487-501

Kaçar, Ali, “Suriye Direnişinde Muhafızlar”, *Genç Birlik Dergisi*, 2013, (175), ss. 4-5

Kalaycı, Cemalettin, Emine Kalan, “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi”, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2017/1 (1), ss. 27

Karaarslan, E. , “Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği”, Mali Hizmetler Derneği Yayın No: 7, 2010, Ankara

Karkın, Veysel, Önder Yazıcı, “Arap Baharı’nın Suriye’ye Yansıması ve Türkiye’ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 2015/4 (12), ss. 206

Karluk, S. R. , (2005), “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm”, (10. Baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul

Kaya, S. , “Suriyeli Mültecilerin Türk İş Gücü Piyasasına Etkileri”, AR&GE Bülten, 2016 Ocak – Şubat – Ekonomi, İzmir

Kaypak, Ş. (2014), “Kent Sosyolojisi”, Basılı Ders Notları, Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya

Kaypak, Şafak, Muzaffer Bimay, “Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo – Kültürel Etkileri: Batman Örneği”, *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2016/6 (1), ss. 108-109

Kerman, İbrahim, Ertan Efegil, “Terör Örgütü PKK/PYD’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2017/1 (2), ss. 170

Konuk, B.B. , Tümen, S. (2016), “Immigration and Prices: Quasi – Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey”, Research and Monetary Policy Department Central Bank of the Republic of Turkey Working Paper No: 16/01, Ankara

Korkmaz, Adem, “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış”, *Sosyal ve Siyaset Konferansları Dergisi*, 2003/45 (1), ss. 51-96

Koşar, O. , (2017) *Suriye İç Savaşı’nda Türkiye’nin Kazanımları ve Kaybedimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Konya

Koyuncu, Ahmet , (2016) “Niyet mi ? Külfet mi ? Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıları ve Göç Ekonomisi Üzerine Bir Derkenar”, Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler, der. Adem Esen ve Mehmet Duman, WALD: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı Yayını, İstanbul

Kurtuluş, Begüm, “Victims of the War: Turkey’s Syrian Guests”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2015/6 (2), ss. 45-60

Küçükkeleş, Müjge, “Arap Birliği’nin Suriye Politikası”, *Seta Analiz*, 2012, (51), ss.10-15

Lordoğlu, Kuvvet, Mustafa Aslan, “En Çok Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011 – 2014”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2014/49 (2), ss. 795-801

Lordoğlu, Kuvvet, Mustafa Aslan, “Beş Sınır Kenti ve İş Gücü Piyasalarında Değişim: 2011 – 2014”, *Göç Dergisi*, 2015/2 (2), ss. 249-267

Malik, Adel, Bassem Awadallah, “The Economics of the Arap Spring”, *World Development*, 2013, (45), ss.296

Miş, N. (2012), “Suriye 2011”, Ortadoğu Yıllığı 2011, der. Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul

Miş, N. (2013), “Suriye 2012”, Ortadoğu Yıllığı 2012, der. Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul

Miş, N. (2015), “Suriye 2014”, Ortadoğu Yıllığı 2014, der. Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul

Mutluer, M. , (2003), “Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kurumsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması”, Çantay Kitabevi, İstanbul

Orhan, Duygu Dersan, “Ortadoğu’nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013/3 (1-2), ss. 22-27

Orhan, O. , Sabiha Gündoğar, (2015) “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, Orsam Rapor No: 195, Ankara

Önder, M. (2012) *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslararası Uygulamalar Işığında Çözüm Önerileri*, Yayınlanmamış Mesleki Yeterlilik Tezi, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara

Özatay, F. , (2009), “Finansal Krizler ve Türkiye” (1.Baskı), Doğa Kitap Yayınları, İstanbul

Öztürkler, Harun, “Arap Baharı’nın Ekonomik Analizi”, *Akademik Ortadoğu*, 2014/8 (2), ss. 12

- Öztürkler, H. , Türkem, G. , “Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme”, ORSAM Rapor No: 196, Ankara
- Paksoy, H.M. , Paksoy, S. , Memiş, H. , Özyalçın, M. , (2012) “Arap Baharı’nın Sosyo – Ekonomik Etkileri: Türkiye – Suriye Karşılaştırması”, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1 – 2 Ekim 2012, Kahramanmaraş
- Paksoy, Saadettin, Erdal Alancıoğlu, “Küreselleşmenin Sosyo – Politik Etkileri: Arap Baharı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013/12 (46), ss. 178
- Parasız, İ. , (2018), “Para Banka ve Finansal Piyasalar”, (10. Baskı), Ezgi Kitabevi, Bursa
- Pazarcı, H. , (2007), “Uluslararası Hukuk”, Turhan Kitabevi, Ankara
- Poyraz, Yasin, “Suriye Vatandaşlarının Geçici Koruması ve Uluslararası Mülteci Hukuku”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012/20 (2), ss. 53-69
- Sandık, Atilla, Semin, A. , (2012) “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, Bilgesam Yayınları, İstanbul
- Semin, Ali, “Suriye Krizindeki İç Dinamitler: ÖSO – DEAŞ – PYD Denklemi”, Bilgesam Analiz/Ortadoğu, 2015, (1234), İstanbul
- Sprinborg, Robert, “The Political Economy of the Arab Spring”, *Mediterranean Politics*, 2011/16 (3), ss. 427-433
- Şahin, Mehmet, Özge Uysal Şahin, “Arap Baharı’nın Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2014, (23), ss. 73
- Şen, Yağmur, “Suriye’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, 2013, (23), ss. 68
- Şirin, S.R. , (2015), Yol Ayrımındaki Türkiye Ya Özgürlük Ya Sefalet”, (13. Baskı), Doğan Kitap, İstanbul
- Taşçı, K. , Özsan, M.E. , “Suriye Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkisinin Analizi”, 2013, Ankara, (www.researchgate.net)

- Taştekin, F. , (2015), “Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!”, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul
- Topal, Coşkun, “Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, (9), ss. 120-121
- Toros, A. , (2008), “Sorunlu Bölgelerde Göç”, Global Strateji Enstitüsü, Ankara
- Tunç, Ayşe Şebnem, “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2015/2 (2), ss. 12-29
- Tümertekin, Erol, Özgüç, N. , (2004), “Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan”, Çantay Kitabevi, İstanbul
- Uçkun, S. , (2004) “İşletme ve İşletme Türleri, Turizm İşletmeleri”, Değişim Yayınları, İstanbul
- Usanmaz, Günsu, Seda Güven, “Türkiye’de Mültecilik Olgusu ve Festus Okey Vakası”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2013/68 (1), ss. 143-167
- Uzun, Elif, “Geri Göndermeme (non – refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2012/8 (30), ss. 25-58
- Uzun, Aytül, “Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2015, (1), ss. 105-120
- Ünal, Mustafa Cem, “Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2017/16 (2), ss. 155
- Üstün, N. , (2016) “Suriyelilerin Türk İş Gücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar – Öneriler”, Ekonomik Araştırma ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu, Konya
- Yağcı, Ö. , (2003), “Turizm Ekonomisi”, (1. Baskı), Detay Yayınları, Ankara
- Yalçın, C. , (2004), “Göç Sosyolojisi”, (1. Baskı), Anı Yayınları, Ankara

Yalçınkaya, Neslihan, M. Hakan Yalçınkaya, “Arap Baharı’nın Türkiye – Suriye Üzerine Sosyo – Ekonomik Yansımaları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, (43), ss. 79-91

Yavuz, Ömer, “Türkiye’deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etik Temelleri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015/12 (30), ss. 268

Yeşilyurt, N. , (2013) “Ortadoğu ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası, C. III, der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul

Yıldız, Özkan, “Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2013/16 (1), ss. 140-169

Yıldız, Tuğba, “Suriyelilerin Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı İstihdama Etkisi ve Bunun Yansıması Olarak Türkiye’ye Maliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, *İktisadi, İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2017/2 (3), ss. 34-38

Yılmaz, H. , (2013) “Türkiye’deki Suriye Mülteciler: İstanbul Örneği, Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler”, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Yardımlaşma Derneği, İstanbul

Yüceşahin, Mustafa M. , E. Murat Özgür, “Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekansal Örüntü”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2006/4 (2), ss. 15-35

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://aa.com.tr/dunya/cenevredeki-suriye-gorismeleri-uzatildi/37830> (09.08.2017).

<https://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyedeki-suriyelilere-25-milyar-dolarlik-yarim/782973> (19.03.2017).

<https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum> (14.04.2018).

<https://www.aljazeera.com.tr/news/middleeast/2012/12/201212124541767116.html> (10.07.2017).

<https://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> (10.07.2017).

<https://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa> (10.07.2017).

www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110419_syria_emergency (22.06.2017).

www.bbc.com/turkce/haberler/2011/06/110611_syria.shtml (22.06.2017).

www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120328_syria_west.shtml (22.06.2017).

www.biyimend.com/forum/isyonetimi/butce-nedir-butce-nasil-hazirlanir-butce-nasil-hesaplanir-32628.html (12.05.2018).

<https://www.cnnturk.com/dunya/viyanadaki-suriye-toplantisinda-karar-cikti> (11.08.2017).

<https://www.csgeb.goc.gov.tr/home/contents/istatistikler/yabancicalismaizinleri/> (09.06.2018).

www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/217027/Halep_icin_BM_Esad_isbirligi.html (05.08.2017).

www.ekonomist.com.tr/arastirmalar/suriyede-yeni-donem-gaziantepe-yarayacak.html (25.05.2018).

<https://www.ft.com/content/od5c06da-2e2d-11e0-8733-00144feabdc0> (20.06.2017).

www.gazetebilkent.com/2014/12/18/petrol-fiyatları-neden-dustu-1/ (14.05.2018).

www.gazetevatan.com/abd-iran-esad-a-destege-son-vermeli--784948-dunya/ (10.08.2017).

www.gaziantepgunes.com/72422/2017'de-gaziantep'e-gelen-yerli-ve-yabanci-turist-sayisi-artti.html (17.06.2018).

www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/dosyalar/TURİZM%20VE%20TANITIM%20SORU%20NLARI%20VE%20ÇÖZÜM%20ÖNERİLERİ.PDF (19.06.2018).

www.goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (17.08.2017).

www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (06.04.2018).

www.goc.gov.tr/icerik6/ulkemiz-ile-suriye-arasindaki-vize-muafiyeti-anlasmasinin-yururlukten-kaldirilmesi_350_360_8989_icerik (02.05.2018).

<https://www.haberler.com/viyana-toplantisinda-suriye-konusunda-anlasmasi-7877035-haberi/> (15.08.2017).

www.hurriyet.com.tr/gaziantep-in-suriye-ye-ihracati-5-kat-artti-24838075 (20.05.2018).

www.hurriyet.com.tr/gundem/suriye-ile-vizeler-karsilikli-kaldirildi-12497020 (21.05.2018).

<https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/TRC1-Bolge-Plani-2014-2023-730709.pdf> (21.05.2018).

www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380370/lang--tr/index.htm (25.06.2018).

www.investsanliurfa.com/sectorler-sayfa.asp?SayfaId=67 (16.05.2018).

www.kulturturizm.gov.tr/TR,9851/turizm-istatistikleri.html (08.01.2018).

www.mfa.gov.tr/no_-211_-1-ekim-2010_-turkiye-suriye-yuksek-duzeyli-stratejik-isbirligi-konseyi-bakanlar-ikinci-toplantisi-hk_.tr.mfa (10.05.2018).

www.mfa.gov.tr/chairman_s-conclusions-second-conference-of---the-group-of-friend-of-the-syrian-people-istanbul_-1-april-2012.tr.mfa (18.07.2017).

www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1_toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa (02.01.2018).

<https://multeciler.org.tr/suriyeli-multecilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/> (13.06.2018).

www.musiad.org.tr/tr-tr/musiad-kitapligi/arastirma-raporlari-- (06.06.2018).

<https://www.nytimes.com/2012/07/11/world/middleeast/kofi-annan-meets-with-iranian-officials-on-syria-peace-plan.html> (28.06.2017).

<https://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/12696?dil=tr> (05.07.2017).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031224.htm> (06.04.2018).

www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12056.pdf (07.05.2018).

www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm (22.08.2017).

<https://www.setav.org/cenevre-2-insanlik-vicdani-bir-daha-sinaniyor/> (25.07.2017).

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf (07.06.2018).

www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4310 (23.08.2017).

<https://www.timeturk.com/tr/2011/08/05/suriye-de-rejim-neden-degismiyor.html> (20.06.2017).

<https://tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> (26.04.2018).

<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201801181031873614-tbmm-turkiye-suriyeliler-rontgenini-cekti/> (07.06.2018).

www.tuicakademi.org/enflasyon-orani-neden-artiyor/ (12.05.2018).

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist (25.04.2018).

www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/ceren-kenar/578170.aspx (29.07.2017).

www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/198778.aspx (06.08.2017).

www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/265605.aspx (08.08.2017).

<https://tusiad.org/tr/yayinlar/ekonomi-bulteni/item/371-konjoktur-degerlendirme--sayi--19--ocak-2008> (15.04.2018).

www.unhcr.org/about-us/background/509a836e9/protecting-refugees-role-unhcr.html (16.04.2018).

www.unhcr.org/5461e60c52.pdf (20.08.2017).

www.urfagaphaber.com/sanliurfa-da-turizm-dibe-vurdu/1940/ (19.06.2017).

<https://www.wsj.com/articles/sB1000142405274870395690457628681378488688> (05.07.2017).

<https://www.yenisafak.com/dunya/esad-yeni-kabineye-hitap-etti-314302> (30.06.2017).

<https://www.yenisafak.com/dunya/yedi-ulkeden-muhtira-2314247> (30.06.2017).

<https://www.yenisafak.com/dunya/rusya-savas-suclusu-2320623> (30.06.2017).